

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

AB VE TÜRKİYE'DE TARIMSAL YAPIDA GÖRÜLEN TEMEL
FARKLILIKLAR VE BUNUN TÜRK TARIMINA YANSIMA BİÇİMİ

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
2002

Y. Ziya ÖZOĞUZ

114157

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

2002
ŞANLIURFA

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

AB ve TÜRKİYE'DE TARIMSAL YAPIDA GÖRÜLEN TEMEL
FARKLILIKLAR ve BUNUN TÜRK TARIMINA YANSIMA BİÇİMİ

Yusuf Ziya ÖZOĞUZ

Prof. Dr. Abuzer YÜCEL
Fen Bil. Enst. Başkanı

(Handwritten signature)

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

Bu tez 04/02/2002 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından değerlendirilerek
oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Danışman
Doç Dr. Bahri KARLI

(Handwritten signature of Bahri Karli)

Üye
Prof. Dr. Mustafa PİRİLİ

(Handwritten signature of Mustafa Pirili)

Üye
Doç. Dr. Necat ÖREN

(Handwritten signature of Necat Ören)

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
TEŞEKKÜR	I
ÖZ	II
ABSTRACT	III
1. GİRİŞ	1
2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR	5
3. MATERYAL VE METOT	14
3.1. Materyal	14
3.2. Metot	14
4. ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA	15
4.1. AB'nin Oluşumu ve Ortak Tarım Politikası (OTP)	15
4.1.1. AB'nin Oluşumu	15
4.1.2. Ortak Tarım Politikası	16
4.2. Türkiye'nin AB'ye Üyelik Süreci	21
4.3. Türkiye'nin AB ile Dış Ticareti	25
4.4. Türkiye ve AB'de Tarımın Yeri ve GSMH'ya Katkısı	30
4.5. Arazi Varlığı ve Kullanılışı	33
4.6. Nüfus ve İşgücü	36
4.7. Tarım İşletmelerinin Büyüklükleri	44
4.8. Tarımsal Ürünlerde Yeterlilik	48
4.8.1. Tarımsal Ürün Bileşimi ve Gıda Tüketim Yapısı	48
4.8.2. Bitkisel Üretim	51
4.8.3. Hayvansal Üretim	54

4.8.3.1. AB ve Türkiye’de Hayvan Sayısı	54
4.8.3.2. AB ve Türkiye’de Süt Üretimi	55
4.8.3.3. AB ve Türkiye’de Et Üretimi	57
4.9. Tarımda Girdi Kullanımı	60
4.9.1. Gübre	60
4.9.2. Sulama	64
4.9.3. Tarımsal İlaç	66
4.9.4. Mekanizasyon	69
4.9.5. Tohumluk	74
4.9.6. Destekleme	76
4.10. AB İle Türkiye Tarımsal Yapı Farklarının Türk Tarımına Yansıma Biçimi	78
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	80
5.1. Sonuç	80
5.2. Öneriler	84
6. KAYNAKLAR	85
ÖZGEÇMİŞ	93
TÜRKÇE ÖZET	94
SUMMARY	95

ÇİZELGELER DİZİNİ

	Sayfa No
Çizelge 4.1. OTP ile Türk Tarım Politikasının Karşılaştırılması.	21
Çizelge 4.2. Türkiye'nin Dünya ve AB ile Dış Ticareti	26
Çizelge 4.3. Yıllar itibariyle Türkiye'nin AB ile tarım Ürünleri Dış Ticareti	26
Çizelge 4.4. Türkiye ve AB'de Tarım Ürünleri Dış Ticaretinin Ekonomideki Yeri	27
Çizelge 4.5. Türkiye'nin AB'ne Üye Ülkelerle Dış Ticaret	29
Çizelge 4.6. Türkiye-AB Ticaretinde Karşılıklı Verilen Tavizler	29
Çizelge 4.7. Tarım Alanında Temel Bazı Veriler İtibariyle Türkiye ve AB'nin Karşılaştırılması	31
Çizelge 4.8. AB ve Türkiye'de GSYİH'nin Sektörel Dağılımı ve Sektörel Büyüme Oranları	32
Çizelge 4.9. AB'de Tarımın Ekonomi İçindeki Yeri ve Türkiye İle Karşılaştırılması	33
Çizelge 4.10. Türkiye'nin İşlenebilir Arazi Durumu	34
Çizelge 4.11. Türkiye'de Tarım ve orman Alanlarının Yıllar İtibariyle Kullanılış Şekli	35
Çizelge 4.12. AB'ne üye Ülkelerin Yüzölçümleri ve Tarımsal Alanların Türkiye ile Karşılaştırılması	36
Çizelge 4.13. Türkiye'nin Demografik Göstergelerindeki Gelişmeler.	37
Çizelge 4.14. Şehir ve Köy Nüfusunun Gelişimi	38
Çizelge 4.15. Yurtiçi İstihdam	38
Çizelge 4.16. Tarım Kesiminde İktisaden Faal Nüfus	39
Çizelge 4.17. AB ve Türkiye'nin Nüfus ve İşgücü Açısından Karşılaştırılması	40
Çizelge 4.18. AB ve Türkiye'nin Nüfus, İşsizlik ve Enflasyon Oranlarının Karşılaştırılması	40

Çizelge 4.19. Türkiye ve AB'nin Tarım Sektöründe Çalışan Nüfus Yapısının Karşılaştırılması	41
Çizelge 4.20. AB'de Tarımsal İşgücü	42
Çizelge 4.21. AB Ülkelerinde Tarımsal Nüfus ve İşgücü Durumu	43
Çizelge 4.22. Türkiye'de İşletmelerin Büyüklüklerine Göre Dağılımı	44
Çizelge 4.23. Tarımsal İşletmelerdeki Arazi Genişliğindeki Değişim	45
Çizelge 4.24. Ülkemiz Tarım Bölgelerine Göre İşletme Büyüklüklerinin Genel Dağılımı	46
Çizelge 4.25. AB'de Tarım İşletmelerinin Ekonomik Büyüklük Sınıflandırması	46
Çizelge 4.26. AB'de Tarım İşletmelerinin Sayısı ve Ortalama Genişlikleri	47
Çizelge 4.27. Yıllar İtibariyle Türkiye'nin Tarımsal Ürün Deseni	49
Çizelge 4.28. Türkiye'de Kişi Başına Yıllık Gıda Tüketimi.	50
Çizelge 4.29. AB ve Türkiye'de Kişi Başına Yıllık Gıda Tüketimi	51
Çizelge 4.30. AB ve Türkiye'de Seçilmiş Bazı Ürünlerin Ekim Alanları	52
Çizelge 4.31. AB ve Türkiye'de Seçilmiş Bazı Ürünlerin Verimleri	53
Çizelge 4.32. AB'de Bazı Tarımsal Ürünlerin Ülkeler İtibariyle Üretimi	54
Çizelge 4.33. AB ve Türkiye'de Hayvan Sayısı	55
Çizelge 4.34. AB ve Türkiye'de Süt Üretimi	55
Çizelge 4.35. AB'de Toplam Süt Üretimindeki Değişim	56
Çizelge 4.36. AB ve Türkiye'de Kişi Başına Düşen Yıllık Süt Miktarı	56
Çizelge 4.37. AB ve Türkiye'de Toplam Et Üretimi	57
Çizelge 4.38. AB ve Türkiye'de Kişi Başına Düşen Yıllık Et Miktarı	58
Çizelge 4.39. AB ve Türkiye'de Sığır Eti Üretimindeki Değişim	59
Çizelge 4.40. AB ve Türkiye'de Tavuk Eti Üretimindeki Değişim	60
Çizelge 4.41. AB ve Türkiye'de Azotlu, Fosforlu , Potashlı Gübre Tüketimi	61

Çizelge 4.42. AB ve Türkiye’de Toplam Gübre Tüketimi	62
Çizelge 4.43. AB ve Türkiye’de Birim Alana Atılan Gübre Miktarı	63
Çizelge 4.44. AB ve Türkiye’de Yıllar İtibariyle Sulanan Alanda Değişim	64
Çizelge 4.45. AB ve Türkiye’de Toplam Tarım Alanlarının Sulanan Miktarı	65
Çizelge 4.46. AB ve Türkiye’de Pestisitlerde Son İlaçlama İle Hasat Arasında Geçmesi Gereken Sürenin Karşılaştırılması	66
Çizelge 4.47. AB’ye Üye Ülkeler ve Türkiye’de İncelenen Tarımsal İlaç Tüketimi	67
Çizelge 4.48. AB ve Türkiye’de Tarımsal İlaç Kullanımı	68
Çizelge 4.49. Türkiye’de Tarımsal Mekanizasyonda Gelişmeler	69
Çizelge 4.50. Türkiye’de Beygir Gücü İtibariyle Traktör sayısı	70
Çizelge 4.51. Türkiye’nin Coğrafi Bölgelerine Göre Mekanizasyon Düzeyi	70
Çizelge 4.52. AB’de ve Türkiye’de Traktör Varlığının Karşılaştırılması	72
Çizelge 4.53. AB ve Türkiye’de Birim Alana Düşen Traktör Miktarı	73
Çizelge 4.54. Türkiye’de 1991-1998 Yıllarında Bazı Tohumlukların Üretim Miktarları	74
Çizelge 4.55. AB’de Tohumluk Kullanımındaki Değişim	75
Çizelge 4.56. Ülkemizde Tarımsal Girdi Sübvansiyonları İçin Yapılan Ödemeler	76
Çizelge 4.57. Tarımsal Desteklerin GSMH’ya Oranı	77
Çizelge 4.58. AB ve Türkiye’de Üretici Destek Tahmini Kompozisyonu	77

TEŞEKKÜR

Bu çalışmada bana yardımlarını esirgemeyen Danışman hocam sayın Doç. Dr. Bahri KARLI'ya, Doç. Dr. Ramazan SAĞLAM'a, Yrd.Doç. Dr. Sadettin PAKSOY'a, Yrd. Doç. Dr. Hasan VARDİN'e, Dr. Yusuf ÇELİK'e, Dr. Levent ÜNLÜ'ye, Öğr. Gör. Dr. Ahmet TAN'a, Öğr.Gör. Halit SEVIN'e ve Arő.Gör.Mücahit PAKSOY'a teşekkür ederim.

Yusuf Ziya ÖZOĞUZ
Şanlıurfa-2002

ÖZ

Yüksek Lisans Tezi

AB VE TÜRKİYE'DE TARIMSAL YAPIDA GÖRÜLEN TEMEL FARKLILIKLAR VE BUNUN TÜRK TARIMINA YANSIMA BİÇİMİ

Yusuf Ziya ÖZOĞUZ

Harran Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

2002, Sayfa :95

Bu çalışmanın amacı, Avrupa Birliği (AB) ve Türkiye'de tarımsal yapıda görülen temel farklılıkları ortaya koyarak Türk tarımının AB tarımı karşısındaki durumunu belirlemektir. AB ve Türkiye'de tarımsal yapı incelenirken, GSMH'da tarımın payı, arazi varlığı, tarımsal nüfus ve işgücü, tarım işletmelerinin büyüklüğü ve işletme sayısı, gıda tüketim yapısı ve bitkisel ve hayvansal ürünlerde yeterlilik, gübre, tarımsal ilaç, sulama, tohumluk, traktör varlığı ve destekleme konuları incelenmiştir.

Tarımın GSMH'daki payı ülkemizde %16,9'iken AB'de %1,6 düzeyindedir. Ülkemizde tarım arazisi miktarı AB'nin %19,61'ine eşit olup İspanya ve Fransa'dan sonra AB'ye üye ülkelerin hepsinden daha büyük tarımsal alana sahiptir. Türkiye'nin tarımsal nüfusu 22,5 milyon kişi olup bu rakam AB'den %21,6 daha fazladır. AB'ye göre daha genç bir tarımsal nüfusa sahip olmakla birlikte tarım kesiminde AB'ye göre daha fazla kadın nüfus çalışmakta, ücretli işgücü kullanımı AB'ye göre %25 daha az gerçekleşmektedir. AB'de ortalama işletme büyüklüğü 18,4 ha iken ülkemizde 5,9 ha'dır.

Bitkisel ve hayvansal ürünlerde Türkiye yeterliliğini kaybetmiştir. Gübre, ilaç kullanımı ve destek miktarı AB'nin oldukça altındadır. Tohumlukta dışa bağımlılık söz konusudur.

ANAHTAR KELİMELER: Tarımsal Yapı, AB Tarımı, Türk Tarımı, Tarımsal Nüfus, Destekleme.

ABSTRACT
Master Thesis

THE DIFFERENCES ON AGRICULTURAL STRUCTURE BETWEEN EU AND
TURKEY AND THE REFLECTIONS OF THE DIFFERENCES ON
AGRICULTURAL STRUCTURE OF TURKEY

Y.Ziya ÖZOĞUZ

Harran University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Department of Agricultural Economics

2002, Page: 95

The aim of this study, to determine the present condition of Turkish agriculture with respect to EU by exposing the fundamental differences at EU and Turkey. When EU and Turkey's agricultural structure were examining, portion of agriculture at GNP, amount of land, agricultural population and labour, size and number of agricultural holdings, adequance in crops an animal products, fertilizer, pesdisides, irrigation number of tractor and supportance subject were investigated.

The share of agricultur at GNP are 16.9% and 1.6% in Turkey and EU, respectively. The amount of agricultural area in Turkey is 19.61% of EU. Also this amount is greater than other EU countries except Spain and France. Agricultural population in Turkey is 22.9 million and more than EU's 1.6%. According to EU, Turkey has younger agricultural population and the number of female worker is higher and also using of productive power with changed is less than 25%. Approximatelly, avarege size of agricultural holdings is 5,9 ha in Turkey while 18.4 ha in EU. Turkey has lost the self-sufficiency in crops and animal products. Fertilizer, using of the pesticides and supporting levels are less than EU's level. Starting, irrigation in economical irrigatable lands and unconscious irrigation cause problems.

KISALTMALAR

AAET	: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
ANONYMOUS	: Yazarı belli olmayan
da	: Dekar
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DSİ	: Devlet Su İşleri
EURATOM	: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
CARPE	: Ortak Tarımsal ve Kırsal Politika
ECU	: Avrupa Para Birimi
GATT	: Tarife ve Ticaret Genel Anlaşması
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
HDTM	: Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı
ITO	: İstanbul Ticaret Odası
OTP	: Ortak Tarım Politikası
İGEME	: İhracatı Geliştirme ve Etüt Merkezi
ha	: Hektar
Kg	: Kilogram
EURO	: Tek Avrupa Parası
TMO	: Toprak Mahsulleri Ofisi
TASM	: Türk Tarım Sektörü Modeli
FEOGA	: Avrupa Tarımsal Yön Verme ve Garanti Fonu
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
OKK	: Ortaklık Konseyi Kararı
YİÜ	: Yıllık İşgücü Ünitesi
ESU	: European Size Ünit
GAP	: Güneydoğu Anadolu Prozesi
Mt	: Metrik Ton
KHGM	: Köy Hizmetleri Genel Müdürlüđu
BG	: Beygir Gücü
Kw	: Kilowatt
DM	: Alman Markı

1. GİRİŞ

Birleşmiş Milletler nüfus projeksiyonuna göre önümüzdeki 50-60 yıl içerisinde de dünya nüfus artışı hızlı bir biçimde devam edecek ve günümüzde yaklaşık 7-8 milyar olan dünya nüfusu 2050 yılında 10 milyara ve 2100 yılında ise 40 milyara ulaşacaktır (1).

Gelecek 100 yıl içerisinde dünya nüfusunun 40 milyara ulaşmasının beklenmesi, temel ihtiyaçları üreten ve sanayiye hammadde temin eden tarım sektörünü, yer yüzünün en önemli servetlerinden biri haline getirmiştir.

Türkiye’de tarım sektörü ekonomik ve sosyal önemini korumaktadır. Ekonomik yapısı yönünden bir tarım ülkesi olarak nitelendirilen Türkiye’de, yoğun sanayileşme çabalarına rağmen tarım sektörü milli gelir içindeki önemli payını korumaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerde tarım, ekonominin itici sektörü olarak görev yapmaktadır. Ülkemizde de ekonominin itici sektörü durumunda olan tarım sektörünün, diğer sektörlerle bir uyum, denge ve bütünlük sağlayacak şekilde sağlıklı bir yapı ve işleyiş düzeninde bulunması, ülkenin ekonomik gelişmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Türkiye 28 milyon hektar tarım arazisi ile dünyada tarım arazisi en fazla 11’inci ülkedir. Bu özelliği, Türkiye’nin 20’yi aşkın üründe en fazla üretimi gerçekleştiren ilk on ülke arasında yer almasını sağlamaktadır. Tarım arazisinin ekonomik olarak sulanabilecek olan kısmının halen %44’ünün sulanabildiği düşünülürse, dünya tarım ürünleri üretiminde Türkiye’nin payının daha da artacağı anlaşılmaktadır (2).

Yukarıda bahsedildiği gibi, tarımda büyük bir potansiyele sahip olan Türkiye, maalesef uygulanan yanlış politikalar sonucu tarımsal üretimde kendi kendine yeterli olma özelliğini kaybetmiş ve pek çok üründe net bir ithalatçı konuma gelmiştir. Artık ülkemizde yeni alanları üretime açarak tarımsal üretimi artırmak mümkün değildir. Dolayısıyla, mevcut tarımsal kaynaklarımızı en iyi şekilde değerlendirerek, üretim artışını sağlayacak tarım politikalarının oluşturulması önem arz etmektedir.

Türkiye’de tarıma ilişkin politikaların ana amaçları şunlardır;

- Türk halkının dengeli ve yeterli beslenmesinin sağlanması,
- Tarımsal gelirin artırılması ve istikrarlı kılınması,

- Dış ticaret gelirinin artırılması için ülkenin sahip olduğu potansiyelin değerlendirilmesi,
- Kırsal kesimi kalkındırarak, kırsal alanın yaşanır hale getirilmesi ve kırsal alandan kaçışın, yani göçün önlenmesi,
- Sanayinin girdisi olan hammaddelerin üretilmesi,
- Kırsal alanda yaratılan gelirin artırılması ve sürekli kılınması sonucu sanayi kesiminin ürettiği mal ve hizmetlere pazar oluşturulması.

Türkiye bugün yukarıda sayılan amaçlardan hiçbirini gerçekleştirememiştir. Çünkü Türk tarımının çok ciddi yapısal sorunları vardır (3).

Özellikle AB gibi gelişmiş ülkeler ise, teknolojik anlamda mutlak üstünlüğe sahip oldukları gibi uyguladıkları tarım politikaları sayesinde günümüzde tarımsal üretim ve ticaretinden en büyük payı almakta, tarım teknolojisinde üstünlüğü ellerinde tutmaktadırlar.

AB'nin tarımsal alanda yürürlüğe koyduğu politikalar, uluslararası tarım politikaları arasında en başarılı örneği oluşturmaktadır. Bugün AB, 375,5 milyon nüfusa ve 149 milyon hektar tarımsal alana sahiptir. AB halen dünyanın başlıca sanayileşmiş bölgelerinden birini oluştururken, aynı zamanda tarımsal verimliliği yüksek, bir çok tarım ürünüde üretim fazlalığı olan ve uyguladığı ortak tarım politikasıyla üreticileri koruyan ve destekleyen gelişmiş bir tarım sektörüne sahiptir (4).

Uzun yıllar korumacı ve destekleyici önlemlere başvurarak üreticilerini ve pazarlarını rekabetten koruyan gelişmiş ülkeler (Özellikle AB ülkeleri), tarımda ileri teknoloji uygulamalarını gerçekleştirerek ve üretim verimliliğini önemli ölçüde artırarak rekabet üstünlüğüne sahip olduktan sonra dünya tarım ürünleri ticaretinin serbestleşmesini dayatmaktadırlar. Gelişmiş ülkeler dünya tarım ticaretinde önemli bir pay aldıkları gibi, dünya tarım ürünleri ihracat fiyat endeksi, kalkınmakta olan ülkeler aleyhine seyretmektedir (5).

Türkiye'nin ekonomik kalkınmasının gerçekleşebilmesi, ekonomimizde ana sektör durumunda olan tarım sektörünün geliştirilmesiyle mümkün olacaktır. Bunun için de tarımın içinde bulunduğu yapısal sorunların çözülmesi gerekmektedir (6).

Bu amaçla, özellikle tarımsal yapı kavramı üzerinde durmak gerekir. Tarımsal yapı, üretim faktörlerinin çeşitli şekillerde bileşimi ile oluşan üretim ortamıdır. O

halde tarımsal üretimin yapılabilmesi için gerekli olan bütün unsurlar tarımsal yapı içerisinde yer alır. Burada yalnız klasik olarak ele alınan üretim faktörleri, toprak ve diğer kaynaklar, üretim yapan insan, üretimde kullanılan her türlü girdi, sermaye akla gelmez. Bunların dışında tarımsal topluluğun teknolojik bilgi düzeyi, sosyal kültürel ve kurumsal yapıda tarımsal yapı içerisinde kabul edilir (7).

Bugüne kadar Türkiye, tarım sektörü için AB'nin uyguladığı Ortak Tarım Politikası gibi kalıcı, etkin ve kapsamlı bir politika oluşturamamıştır. Bu nedenle, Türkiye, AB'nin mevcut durumunu inceleyerek tarımsal yapısını geliştirecek, güçlendirecek ve AB ile rekabet ortamını hazırlayacak tedbirleri almak zorundadır.

Üretim faktörlerinden hiçbiri, hiçbir ülkede homojen değildir. Bir ülkeden diğerine doğal kaynakların zenginliği, iklim koşullarının üretime uygunluğu, arazi varlığı, toprak kalitesi, işletme büyüklükleri ve tasarruf şekilleri çok büyük farklılıklar göstermektedir. Yine tarım kesiminde çalışanların sayısı, iktisaden faal nüfus içindeki yeri, eğitim ve yaş durumları, emek verimlilikleri de ülkeden ülkeye değişmektedir. Uygulanan teknoloji, kullanılan sermaye miktarı ve verimliliği, toplumun yeniliklere gelişmeye açık olup olmaması gibi pek çok faktör ülkeden ülkeye değişmektedir. Bu nedenle üretim koşullarının oluşturduğu tarımsal yapı da değişmektedir (7).

Bu çalışmanın amacı, Türkiye ve AB'nin tarımsal yapısında görülen temel farklılıkları ve bunun Türk tarımında ne gibi yansımalara sebep olduğu ortaya koymaktır.

Bu amaçla yapılan ve beş bölümden oluşan araştırmanın, birinci bölümünde (Giriş bölümü) tarımın önemi, ülkemizde geliştirilen tarımsal politikaların amacı ve tarımsal yapı kavramı üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde ise ülkemizde konuyla ilgili yapılan çalışmalardan özetler verilmiştir.

Üçüncü bölümde, araştırmada kullanılan materyal ve metot açıklanmıştır.

Dördüncü bölümde, Türkiye ve AB ilişkileri, AB'nin oluşumu, OTP'nin amacı ve seyri, Türkiye'nin AB'ye üyelik süreci, Türkiye ve AB'de tarımın yeri ve GSMH'ya katkısı, Türkiye'nin AB ile dış ticaretinde tarım ürünlerinin payı, AB ve Türkiye'de arazi varlığı ve kullanılışı, nüfus ve işgücü, tarım işletmelerinin büyüklükleri, tarımsal ürün bileşimi ve gıda tüketim yapısı, bitkisel ve hayvansal

Üretim, tarımsal girdi kullanımı kavramı içerisinde ise gübre, sulama, tarımsal ilaç, mekanizasyon, tohumluk ve destekleme konuları ve tarımsal yapıda görülen farklılıkların Türk tarımına yansımalarına değinilmiştir.

Beřinci bölümde, araştırma sonuçları ve sorunlara yönelik çözüm nerileri sunulmuştur.

2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Ülkemizde AB ve Türkiye'nin tarımsal yapısına, tarım ürünleri ihracatına, tarım ürünlerinde uygulanan destekleme politikalarına yönelik çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Araştırma ile doğrudan veya dolaylı olarak ilgili çalışmalar şunlardır.

Yurdakul ve Emeksiz (1988), "Toplulukta Tarımın Yeri, Önemi ve Bunun Türk Tarımına Yansıma Biçimi" adlı çalışmada, Türk tarımın GSYİH' daki yeri, tarımsal nüfus, tarımsal alan, tarım işletmelerinin yapısını incelemişlerdir (8).

Kumral (1989), "Avrupa Topluluğunda Tarımsal Yapı Sorunları ve Konunun Ülkemiz Açısından Değerlendirilmesi" adlı çalışmasında, Avrupa topluluğu tarımsal yapı politikalarını ve üye ülkelerin tarımsal yapısı ve ekonomilerindeki yerlerini incelemiştir (9).

Talim ve Arkadaşları (1990), "Türk Tarımında Yapısal Sorunlar ve Yapının İyileştirilmesi" adlı çalışmalarında, tarımsal yapıyı incelerken arazi kullanım şekli ve üretim biçimi, nüfus ve işgücü, tarım işletmelerinin özellikleri açısından konuyu ele almışlar ve tarımın ülke kalkınmasına daha etkin katkıda bulunabilmesi için tarımsal yapının iyileştirilmesinin gerekliliğini vurgulamışlardır (10).

Çevik ve Arkadaşları (1990), "Türkiye'de Toprak ve Su Kaynakları Potansiyeli, Toprak ve Su Kaynaklarının Korunması, Geliştirilmesi ve Kullanımıyla İlgili Sorunlar ve Çözüm Önerileri" adlı çalışmalarında, tarımsal yapıya ilişkin sorunları; tarım kesiminde nüfusun bir bölümünün topraksız oluşu, tarım işletmelerinde arazi genişliği ve toprak mülkiyetinin dengesiz dağılımı, tarım işletmelerinde toprakların küçük parçalar halinde dağınık ve şekillerinin düzensiz oluşu olarak özetlemişlerdir (11).

Saylam (1990), "Toprak ve Tarım Reformu" adlı çalışmasında, toprak tipleri ve reformun etkilerinden, Türkiye'de coğrafi bölgelere göre ve Ortak Pazar Ülkelerinde işletmelerin büyüklükleri itibariyle dağılımından bahsetmiştir (12).

Gençtan ve Arkadaşları (1990), "Türkiye Tohumculuğunun Teknik ve Ekonomik Yönleri ve Tohumluk Politikasının Değerlendirilmesi" adlı çalışmalarında, tohumluk üretimimizin birçok kültür bitkisinde ihtiyacı karşılayamadığını ve dolayısıyla dışardan çeşit getirilmesinin ve dışalımın çok hızlandığını, bu uygulamaların ise adaptasyon yetenekleri tam olarak belirlenmemiş

bir çok çeşidin yurdumuza girmesine ve araştırma kuruluşlarındaki çeşit geliştirme çalışmalarının önemli ölçüde gerilemesine neden olduğunu belirtmişlerdir (13).

Bülbül ve Arkadaşları (1990), “Türkiye’de Tarım İşletmelerinin Sermaye Durumu ve Kredi Kullanımı” adlı çalışmalarında, işletmelerimizin küçük tarım işletmeleri niteliğinde ve sermaye açısından yetersiz işletmeler olduğunu, teknolojik gelişmelerin işletmeleri daha fazla modern girdi kullanımına zorladığını ve sermaye ihtiyaçlarının arttığını belirtmişlerdir (14).

Kaçar ve Arkadaşları (1990), “Türkiye’de Gübre Üretimi, Tüketimi, Gereksinimi ve Sorunları” adlı çalışmalarında, işlenen tarım arazisine düşen ortalama gübre miktarı açısından Türkiye ve Avrupa ülkelerini karşılaştırmışlardır. Avrupa ülkelerinde gübre tüketiminin Türkiye’den yaklaşık 4 kat fazla olduğunu belirtmişlerdir (15).

Taraklı ve Arkadaşları (1990), “Ekonomik Kalkınma ve Türk Tarımı” adlı çalışmalarında, tarım kesiminin GSMH içindeki payı ve tarımsal üretimin bileşenlerini tespit etmişler, ülkemizde bitkisel üretimin ağırlıkta olduğunu belirtmişlerdir (16).

Delen ve Özbek (1990), “Türkiye’de Tarım İlacı Kullanımı ve Yarattığı Sorunlar” adlı çalışmalarında, ülkemizde tarım ilacı kullanımının giderek arttığını, sebze, meyve ve bağ hastalık ve zararlıları için kullanılan ilaçların önemli bir bölümünün Avrupa ülkelerinde aynı alanlarda ruhsatlı olmadıklarını, ülkemizde pestisitlerde bekleme süresinin çok kısa olduğunu ve bu durumun tarım ürünleri dışsatımını etkileyeceğini belirtmişlerdir (17).

Kün ve Arkadaşları (1990), “Türkiye’nin Tahıl Üretim Potansiyeli ve Stratejileri” adlı çalışmalarında, ülkemizin tahıl ekiliş alanı itibarıyla dünya ülkeleri arasında 8. sırayı aldığını, tahıl üretiminde verimi kısıtlayan baş faktörün yağış yetersizliği olduğunu belirtmişlerdir (18).

Kolsarıcı ve Arkadaşları (1990), “Türkiye’de Yağ Bitkilerinin Üretimi ve Sorunları” adlı çalışmalarında, ülkemizde ihtiyaç duyulan yağ miktarı üretimle karşılanmadığı için, her yıl yurtdışından ham yağ ithal edildiğini, verim artışı için gerekli tekniklerin uygulanması gerektiğini, halen ülkemizde ayçiçeği veriminin Balkan ülkelerinden %70 daha az olduğunu belirtmişlerdir (19).

Eraktan ve Arkadaşları (1990), “Avrupa Topluluğu Karşısında Türk Tarımı” adlı çalışmalarında, Türkiye ve AT’da tarım ve tarım politikalarını incelemişler, Tarımsal yapı ve tarım politikalarındaki temel farklılıklara değinmişler, ülkemizde tarımsal yapıyı iyileştirmeye yönelik ciddi anlamda bir çaba gösterilmediğini belirtmişlerdir (20).

Anonymous (1993), “Avrupa Topluluğu ve Türkiye” adlı çalışmada, Ortak Tarım Politikasının hedeflerini, ortak piyasa düzenine konu olan ürünlere veya ürün gruplarına değinilmiş, topluluğun üçüncü ülkelerle olan ilişkilerinden bahsedilmiştir (21).

Anonymous (1993), “Zirai ve İktisadi Rapor 1992-1993” adlı raporda, Türkiye’de toprak ve su kaynakları, tarımsal işletmelerin yapısı, tarımsal üretim, tarımda girdi kullanımı ve girdi fiyatları incelenmiştir (22).

Erol (1993), “Türkiye ve Avrupa Topluluğu Ülkelerinin Tarımsal Yapılarının Önemli Bileşenler Analizi İle İncelenmesi” adlı çalışmasında, önemli bileşenler analizinde, temel yapı, ekonomik yapı, girdi kullanımı, üretim yapısı, verimlilik, dış ticaret, tüketim ve fiyat değişimi faktörlerini incelemiştir (23).

Yıldırım (1994), “Avrupa Topluluğu’nda ve Türkiye’de Tarımsal Destekleme Politikaları, Reformu ve Geleceği” adlı çalışmasında, Türkiye ve Avrupa Topluluğu’nda tarımsal yapı ve politika farklarını ele almıştır (24).

Kuran (1995), “Avrupa Topluluğu Ortak Tarım Politikası ve Türk Tarımının Ortak Tarım Politikasına Uyumu” adlı çalışmasında, Türk tarım politikasının temel özelliklerini inceleyerek, üretim, fiyat ve pazar, tarımsal yapı ve finansman politikalarına değinmiştir (25).

Yiğit (1996), “Avrupa Topluluğu Ortak Tarım Politikası” adlı çalışmasında, Avrupa Topluluğu ülkelerinin tarım işletmelerini daha sağlıklı hale getirdiğini, üreticilerin gelir seviyelerini yükselterek dünyanın ikinci büyük tarım ihracatçısı olduğunu, topluluğun tarım ürünleri destekleme politikalarını prim ödeme sistemine dönüştürdüklerini belirtmiştir (26).

Engindeniz ve Kenanoğlu (1996), “Tarım İşletmelerinde Arazilerin Etkin Kullanılmasına Yönelik Bazı Öneriler” adlı çalışmalarında, tarımsal üretimin doğal koşullara özellikle arazi faktörüne büyük bağımlılık gösterdiğini, tarımsal işletmelerin arazi kullanımı ya da ürün deseni üzerinde doğal, ekonomik, sosyal,

politik vb. birçok faktörün etkili olduğunu belirtmişler, bu sorunların en önemlilerinin tarımsal yapıdan kaynaklandığını belirtmişlerdir (27).

Kıral ve Tatlıdil (1996), “Avrupa Birliği’nde Tarım İşletmelerinin Sınıflandırılması, Büyüklük ve Gelir İle Bazı Başarı Ölçülerinin Saptanmasında Yeni Kavram ve Yaklaşımlar” adlı çalışmalarında, AB ve Ülkemizdeki tarımsal işletmelerin yapısal durumlarını karşılaştırmışlar, AB’de arazilerin büyük kısmının teknolojiye açık büyük işletmeler tarafından işlendiğini belirtmişlerdir (28).

Tufan ve Sayın (1996), “Türkiye’de Tarım Ürünlerine Yönelik Dışsatım Teşvikleri, Gelişim Yönü ve Etkileyen Faktörler” adlı çalışmalarında, teşviklerin parasal yönden, diğer dünya ülkeleri ve GATT kuralları dikkate alınarak, üretimde kalite ve standardizasyonun sağlanması, dış pazar olanaklarının araştırılması veya geliştirilmesi yönüne doğru kaydırılması ve bu yönde olanaklarının araştırılması gereğini belirtmişlerdir (29).

Vural ve Yavuz (1996), “Avrupa Birliği’nde Gıda Tüketim Yapısındaki Gelişmeler” adlı çalışmada, Avrupa Birliği ülkelerinde gıda tüketiminde son on yılda önemli değişmeler olduğunu, bu değişmelerin bitkisel ve hayvansal yağlar, sebzeler, pirinç, et ve baklagillerde artış; süt ürünleri, şeker, patates, hububat ve yumurtada ise azalış olduğunu belirtmiştir (30).

Yılmaz (1996), “Türkiye AB Gümrük Birliği ve Tarım Ürünleri Ticareti” adlı çalışmasında, Avrupa topluluğunun çiftçi gelirlerini artırmak ve arzu edilen seviyede tutmak üzere, içte destekleyici dışa karşı ise koruyucu politikalar uygulandığını belirtmiştir (31).

Abay (1996), “AB ile Gümrük Birliği’ne Gidilmesinin Türkiye’de Tarımsal Girdi Sanayiine Etkileri” adlı çalışmasında, Türkiye’de tarımsal girdi sanayiinin bugünkü durumunu incelemiş, AB’den ithal edilen gübre ve hammaddeleri, tarımsal ilaç ve etkili maddeleri ve tarım alet makineleri ithalatından bahsetmiştir (32).

Dura (1997), “Avrupa Birliği’nin Üçüncü Ülkelerle Ekonomik ilişkileri” adlı çalışmasında, AB’nin çok sayıda ülkeyle, şu veya bu ölçüde sıkı olan, belli bir mantığa dayanan, hesaplı ve dinamik ilişkiler kurduğunu, yapılan tüm anlaşmalarda Avrupa Topluluğu’nun ortak değerlerini gözetmekte ve bu anlaşmaların kapsamını kendi çıkarlarına göre geniş veya dar tutmakta olduğunu belirtmiştir (33).

Altuntaş ve Arkadaşları (1997), “Ülkemizin Coğrafi Bölgelerine Göre Tarımsal Mekanizasyon” adlı çalışmalarında, incelenen tarım alet ve makineleri yönünden bölgeleri, uygulanan tarım sistemi, ekonomik yapıları gereği birbirinden çok farklı görünmekte olduğunu tespit etmişler, küçük aile işletmeleri sayısının azaltılması, tarımsal aktif nüfusun toplam nüfus içindeki payının azaltılmasının gerekliliğini vurgulamışlardır (34).

Demir (1997), “Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Tam Üye Olması Halinde Tarımsal Yapı ve Politikalarında Meydana Gelecek Muhtemel Değişmeler” adlı çalışmasında, Türkiye ve AB’deki tarımsal yapıyı tarımın ekonomideki yeri, üretim yapısı ve kaynak kullanımı açısından incelemiştir (35).

Tatlıdil ve Arkadaşları (1998), “Sürdürülebilir Tarım Stratejileri ve Türkiye Örneği” adlı çalışmalarında, Dünyadaki tarım sektöründeki değişmeleri, Türkiye’deki uygulamaları, tarım tekniği, tarım politikaları, diğer uygulamalar açısından incelemişler, gelişmiş ülkelerde yüksek girdili tarımsal uygulamaların olumsuz sonuçlarından dolayı alternatif tarım sistemleri arayışının giderek yaygınlaştığını, Türkiye’de de gelişmiş ülkelerde alınan tedbirlere benzer tedbirlerin belirlenmesi ve uygulamaya başlatılmasının gerekliliğini vurgulamışlardır (1).

Şengül (1998), “Küreselleşme ve Türkiye’nin Ekonomik Gelişmesinde Tarım Sektörünün Yeni Rolü” adlı çalışmasında, gelişmiş ülkelerde tarımsal üretimin, uygulanan tarım teknikleri sayesinde doğaya bağımlılığının büyük ölçüde azaldığını, bu nedenle tarımsal destekleme gereğinin giderek ortadan kalktığını, destekleme ile istikrarının sağlanması düşünülen tarım nüfusunun toplam nüfus içinde çok düşük bir pay aldığı, ancak kalkınmakta olan ülkeler için tarım desteklenmesi şartlarının halen ortadan kalkmadığını belirtmiştir (5).

Yıldırım ve Arkadaşları (1998), “Doğu Anadolu Bölgesinde Tarımsal Yapıdan Kaynaklanan Başlıca Sorunlar ve Bazı Çözüm Önerileri” adlı çalışmalarında, konuyu arazi varlığı ve kullanış şekli, üretim bileşimi, nüfus ve işgücü, işletme büyüklükleri, işledikleri arazi, işletme nevine göre tarım işletmelerinin dağılımı, arazi tasarruf durumu, girdi kullanım düzeyleri açısından ele almış, tarımsal yapıdan kaynaklanan sorunların çözümüne yönelik, tarımsal yapıların düzenlenmesi sağlanırken bölgedeki işletmelerin teknik, ekonomik, sosyal ve kültürel farklılıkları

dikkate alınarak iyileştirmeye yönelik, ekonomik, teknik ve hukuki düzenlemelerin yapılması gereğini vurgulamışlardır (36).

Peker ve Arkadaşları (1998), "Tarım Sektöründe Verimliliğin Artırılması Amacıyla Yöresel İhtisaslaşmaya Gidilmesinin Önemi, Muhtemel Etkileri ve Bu Süreçte Tarım Ekonomistlerinin İşlevleri" adlı çalışmalarında, ülkemizde yeni alanları üretime açmakla, tarımsal üretimi artırmanın pek mümkün olmadığını belirtmişler, verimliliğin artırılmasında yöreler itibariyle nispi ve mutlak üstünlüğe sahip ürünlerde, ekonomik ve sosyal etkilerini de dikkate alarak yoğunlaştırmanın izlenebilecek stratejilerden biri olduğunu vurgulamışlar, kooperatifleşmenin hızlandırılması gereğini ifade etmişlerdir (37).

Talim ve Işın (1998), "Türkiye'de Tarımsal Yapının Tarımda Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri ve Değişim Önerileri" adlı çalışmalarında, tarımsal yapı kavramı çerçevesinde, Türkiye tarımında gelir durumunu değerlendirmişlerdir. Tarımsal gelirin bölgeler arası ve hatta aynı bölgedeki iller arasında birim alana ve faal nüfusa düşen gelir düzeyinin çok farklı olduğunu belirtmişler, tarımda kişi başına düşen gelirin artırılmasında ön koşulun, tarımdaki yoğun nüfusun tarım dışında yaratılan istihdam olanaklarıyla azaltılması gerekliliğini ön şart olarak sunmuşlardır (38).

Kızılaslan ve Gürler (1998), "Türkiye'de Uygulanan Tarım Fiyat Politikasının Üretici Geliri Üzerine Etkileri ve Gelişme Seyri" adlı çalışmalarında, tarım sektörünün temel ihtiyaç maddelerini üreten sektör olarak stratejik öneme sahip olduğu, bunu dikkate alan gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin tarım sektörünü desteklemelerinin zorunlu hale geldiğini, Türkiye'de uygulanan destekleme alım fiyatlarının bölgeler arası dengesizlik yaratarak bölgeler arası adaletsiz gelir dağılımına neden olduğunu belirtmişlerdir (39).

Günden ve Arkadaşları (1998), "Türk Tarımında Verimlilik ve Etkinliğin Gelişimi: Bir Veri Zarflama Yöntemi Uygulaması" adlı çalışmalarında, 1982-1996 yıllarında meydana gelen toplam faktör verimliliği, teknoloji ve etkinlik değişimleri dokuz tarım bölgesi için analiz edilmiş, en yüksek verim artışının Marmara ve Akdeniz bölgelerinde gerçekleştiğini tespit etmişler, teknolojik ilerlemenin verim artışının sağlanmasında önemli bir faktör olduğunu belirtmişlerdir (40).

Anonymous (1998), “Zirai ve İktisadi Rapor 1997-1998” adlı raporda, Türkiye’de toprak ve su kaynakları, tarımsal işletmelerin yapısı, tarımsal üretim, tarımda girdi kullanımı ve girdi fiyatlarını incelemiştir (41).

Anonymous (1998), “Ülkemizde Tarımsal Yapıya İlişkin Özellikler” adlı çalışmada, Türkiye’de arazi kullanım durumu, tarım işletmelerinin yapısı, tarımsal nüfusun özellikleri incelenmiştir (42).

Şener (1998), “AB’nde Tarım İşletmelerinin Tasnifi ve Ekonomik Büyüklüklerini Tespit Kriterleri” adlı çalışmasında, AB’de küçük ve orta ölçekli tarım işletmelerinde sayısal olarak bir azalma görüldüğünü, büyük tarım işletmelerinde ise artış olduğunu belirtmiştir (43).

Sarıoğlu (1998), “AB’de Tarım Alanlarının Amaç Dışı Kullanılmasını Önleyici Mevzuata Dair Rapor” adlı çalışmasında, Avrupa Topluluğuna üye ülkelerde toprak kullanımının Avrupa Toprak Şartı ile düzenlendiğini belirtmiş, Toprak Şartının uygulamaya koyduğu hususlara değinmiştir (44).

Rehber (1998), “Türk Tarımında Üretim Deseni” adlı çalışmasında, Türkiye’de tarımsal üretim desenini gerçekleştirecek olan tarım işletmelerinin çok sayıda, küçük ve parçalı olması, izlenen politikalardan beklenen sonuçların alınmasını engelleyen önemli faktör olduğunu belirtmiştir (45).

Tan ve Arkadaşları (1999), “FEOGA ve Türkiye’de Uygulanabilirliği” adlı çalışmalarında, OTP topluluk politikaları içerisinde tarım politikasının en önemli politika olduğunu belirtmiş, bu amaçla Avrupa Tarımsal Yön Verme ve Garanti Fonunun (FEOGA) kurulduğunu belirtmiştir. Tarıma ayrılan kaynakların hedef kitleye ulaşması, tarım sektörünün yeniden yapılanmasının sağlanması, tarım politikalarının tek elden yürütülmesi, tarımsal ticarete gerekli tedbirlerin alınmasına yardımcı olmak amacıyla, FEOGA benzeri bir fonun kurularak tarımda ortak finansmanın sağlanması gerekliliğini vurgulamıştır (46).

Dura (1999), “Türkiye ve Avrupa Birliği İlişkileri: 36 Yılın Bilançosu 1967-1999” adlı çalışmasında, kalkınmakta olan ülkeler ile Avrupa Topluluğu arasındaki ticaret ilişkilerine değinirken, AT’nin tarım hariç nispeten açık piyasa konumunda olduğu, tarife dışı engellerin tarım dışında az olduğunu, tarımsal ürünlerde ve tekstilde AT’nin korumacı eğilimlerinin devam ettiğini, ayrıca İspanya ve

Yunanistan'ın topluluğa girmesi ile tarım ürünlerinin diğer kalkınmakta olan ülkelerden ithalatının azaldığını belirtmiştir (47).

Anonymous (1999), "Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası Reformunun Yeni Tur DTÖ Müzakereleri ve Genişleme Olguları Çerçevesinde Değerlendirilmesi" adlı çalışmada, Avrupa modeli tarımın temel hedefleri belirtilmiştir (48).

Karagölge ve Arkadaşları (1999), "Türkiye'nin Bitkisel Ürünlerdeki Yeterlilik Durumuna Göre GAP Alanı İçin Uygun Üretim Deseninin Belirlenmesi" adlı çalışmalarında, GAP'da yetiştirilen ürünler dikkate alındığında, ülkemizin pamuk, mısır ve susam üretiminin ihtiyacı karşılamadığı sonucuna varmışlardır (49).

Olhan (2000), "Avrupa Birliği'nde Tarımsal Yapı ve Türkiye İle Karşılaştırılması" adlı çalışmasında, AB ve Türkiye'de uygulanan tarım politikalarının farklı olması nedeniyle tarımsal yapıların da farklı olduğunu belirtmiş, Türkiye ve AB'yi tarımda verimlilik, işletme büyüklükleri, arazi tasarruf şekli, tarımsal üretim deseninin bileşenleri açısından mukayese etmiş, AB'nin bariz üstünlüğünü belirlemiştir (4), (7).

Gültekin (2000), "Tarımsal Alanların Amaç Dışı Kullanımı ve Çevre Politikası Yönünden Değerlendirilmesi" adlı çalışmasında, tarımsal alanların amaç dışı kullanımının her yıl artan ekonomik kayıplara yol açtığını saptamıştır (50).

Anonymous (2000), "Avrupa Birliği'ne Giden Yolda Türk Tarımı" adlı çalışmada, Türkiye ve AB ilişkileri tarım alanında, tarım ürünleri ticareti ve tarım alanında temel bazı veriler itibarıyla kıyaslanmıştır (51).

Önal ve Çakmak (2000), "21. Yüzyıla Girerken Türkiye'nin Tarımsal Mekanizasyon Durumu ve Tarım İş Makinaları Sanayii" adlı çalışmalarında, Türkiye'deki fiyat düzeyinin pek çok üründe AB fiyatlarının üzerinde olduğunu, tarımsal ürün fiyat düzeyini dünya pazar fiyatlarına indirmek için tarımsal mekanizasyon dahil her tür üretim teknolojilerinden yararlanılması gerektiğini belirtmişlerdir (52).

Paksoy ve Paksoy (2000), "Ekonomik Bütünleşmeler ve Avrupa Birliği" adlı çalışmalarında, Türkiye ve AB'nin sosyo-ekonomik göstergelerini incelerken, GSMH, GSMH'nın sektörel dağılımı ve sektörel büyüme oranları, sektörel istihdam, ithalat ve ihracat gibi kriterlere bakarak Türkiye ile AB'yi karşılaştırmışlardır (53).

Coşkun (2000), “Avrupa Birliği ve Türkiye’nin Tarım Makinaları İmalat Sanayi Profili ve Rekabet Koşulları” adlı çalışmasında, Türkiye’deki tarım alet ve makinaları imalat sanayiinin ekonomiye katkısı, üretim çeşitliliği ve teknolojik düzeyi yönünden AB’nin oldukça gerisinde olduğunu belirtmiştir (54).

Anonymous (2000), “AB ile Bütünleşme Sürecinde Tarımda Reform Çalışması” konulu çalışmada; Türkiye’deki tarım sektörünün yapısı incelenmiş, uygulanan tarım politikaları üzerinde durulmuş ve Avrupa Birliğine uyum sürecinde alternatif senaryo model önerileri getirilmiştir (55).

3. MATERYAL VE METOT

3.1. Materyal

Araştırmada Türkiye'ye ilişkin veriler: Devlet İstatistik Enstitüsü, Devlet Planlama Teşkilatı, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, Dış Ticaret Müsteşarlığı, Ankara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Araştırma ve Uygulama Merkezi, İstanbul Ticaret Odası, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğünden elde edilmiştir. AB'ye ait bilgiler ise, OECD, Faostat Agricultural Data, foreigntrade.gov.tr, Eurostat, europa.eu.int, The Agricultural Situation in The European Union Report, igeme ve tarim.gov.tr. verilerinden derlenmiştir.

Ayrıca konu ile ilgili her çeşit araştırma, rapor, broşür vb. yazılı belgelerden de bu amaçla yararlanılmıştır.

3.2. Metot

Konuya ilişkin araştırmalar yapılırken öncelikle 4. bölümünde, AB'nin oluşumu, OTP'nin oluşumu ve seyri, Türkiye'nin AB'ye üyelik süreci ve AB ile dış ticareti konuları incelenmiş, 5. bölümde Türkiye ve AB'de tarımın yeri ve GSMH'ya katkısı, arazi varlığı ve kullanılışı, nüfus ve iş gücü, tarımsal işletmelerin büyüklükleri, tarımsal ürün bileşimi ve gıda tüketim yapısı, bitkisel ve hayvansal üretim, sulama, gübreleme, tarımsal ilaç, tohumluk kullanımı, destekleme ve tarımsal yapı farklılıklarının Türk tarımına yansımaları biçimi, konuları ele alınmıştır.

Araştırma konusu ile ilgili veriler, Türkiye ve Avrupa Birliği'ne üye ülkeler için çizelgelere dönüştürülmüş, çizelgelerin mutlak değer ve yüzde oranlarına göre verilmesi yeterli görülmüş ve istatistiki bir işleme gerek duyulmadan her bir çizelgenin yorumu, basit indeks, yüzde ve ortalamalardan hareketle, karşılaştırılmalı olarak yapılmıştır.

4. ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA

Bu bölümde; Avrupa Birliği'nin oluşumu, Ortak Tarım Politikasının oluşumu ve seyri, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik süreci ve Türkiye'nin Avrupa Birliği ile dış ticareti konuları, Türkiye ve AB'de tarımın yeri ve GSMH'ya katkısı, arazi varlığı ve kullanılışı, nüfus ve iş gücü, tarımsal işletmelerin büyüklükleri, tarımsal ürün bileşimi ve gıda tüketim yapısı, bitkisel ve hayvansal üretim, sulama, gübreleme, tarımsal ilaç, tohumluk kullanımı, destekleme ve tarımsal yapı farklılıklarının Türk tarımına yansıma biçimi, konuları ele alınmıştır.

4.1. AB'nin Oluşumu ve Ortak Tarım Politikası (OTP)

4.1.1. AB'nin Oluşumu

Avrupa'nın siyasi birliğine ilişkin teori ve projeler ilk defa 16. yüzyıldan sonra kilise tarafından ortaya atılmıştır. Avrupa'da birliğin kurulması girişimleri kuvvet kullanılarak Napolyon ve Hitler tarafından denenmiş ancak başarısızlıkla sonuçlanmıştır. İkinci dünya savaşı sonrası ABD ve SSCB'nin savaşın iki galibi ve iki önemli denge unsuru olarak ortaya çıkması, Avrupa'nın da tek ve büyük bir Avrupa olarak varlığını ortaya koyması ihtiyacını doğurmuştur (56).

AB'nin oluşturulması ile ilgili somut gelişmeler, Fransa dışişleri bakanı Robert SHUMAN'ın 9 Mayıs 1950'de Avrupa ülkelerine bir çağrıda bulunarak, savaş sanayiinin ana maddesi olan kömür ve çeliğin üretim ve kullanımının uluslararası bir organın sorumluluğunda yönetilmesini teklif etmesi ve bu teklifin Almanya, Belçika, İtalya, Lüksemburg ve Hollanda tarafından 18 Nisan 1951'de kabul edilerek, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunun (AKÇT) kurulmasıyla başlamıştır.

AKÇT'na üye ülkelerin Dışişleri bakanlarının Mayıs 1956 tarihinde Venedik'te yaptıkları toplantıda ekonomik bütünleşmeyi gerçekleştirecek yeni bir topluluğun kurulması yönünde karar almalarıyla başlamış ve 25 Mart 1957 de Roma'da imzalanan ve 1958'de yürürlüğe giren anlaşmalarla Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) ve Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) kurulmuştur (21).

Topluluk ülkeleri 1 Temmuz 1968 tarihinde, Roma Anlaşması'nda öngörülen süreden 18 ay önce aralarında gümrük birliğini gerçekleştirmişler ve aynı zamanda üçüncü ülkelere karşı, yine kendi aralarında, ortak gümrük vergilerini uygulamaya başlamışlardır. Zirve toplantıları neticesinde 1987 yılında AB için bir dönüm noktası olarak kabul edilen Avrupa Tek Senedi imzalanmıştır. Avrupa Tek Senedi, Komisyonun Beyaz Raporunda (White Paper) tek pazarın gerçekleştirilmesini zorlaştıran engellerin ortadan kaldırılması için hukuki altyapıyı hazırlamıştır. Bu gelişmeler neticesinde, AB'nin oluşturulması yolundaki çabalar hız kazanmış ve 1993'de tek pazarın tamamlanmasından sonra, siyasal birlik tartışmalarına hız verilmiştir.

7 Şubat 1992' de imzalanan Maastricht Antlaşması, toplulukların tümünü tek bir çatı altında toplamış ve bu yeni oluşuma Avrupa Birliği adı verilmiştir. Maastricht Antlaşması, Topluluğun kurucu antlaşması olan Roma Antlaşması'nda da oldukça kapsamlı değişikliklerin yapılmasını gerektirmiştir. Ekonomik ve parasal politikaların yaklaştırılması, Avrupa Merkez Bankası'nın kurulması ve tek para ile ilgili olarak kesin bir takvim geliştirilmiş ve uygulanmıştır. Bu çerçevede, 1999 yılında tek paraya geçilmiş, EURO, Topluluğun parası olarak kabul edilmiştir. Önemli bir yenilik olarak da "Avrupa Vatandaşlığı" kavramı getirilmiştir. Özellikle siyasal birliğin göstergesi olan dış politika ve güvenlik konusunda da ortak bir politika oluşturulmaya çalışılmıştır.

1997 yılında imzalanan Amsterdam Anlaşması, AB'nin kurumsal mekanizmalarını daha da ileri götürmüş, sosyal politika ve etkin bir dış politika izlenmesini sağlayacak düzenlemelere yer verilmiştir (51).

Bugün AB, AKÇT 'yi kuran Fransa, Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'un yanında değişik tarihlerde tam üye olan Danimarka, İrlanda, İngiltere, Yunanistan, İspanya, Portekiz, Avusturya, İsveç ve Finlandiya ile 15 üyeli, ekonomik topluluktur (53).

4.1.2. Ortak Tarım Politikası (OTP)

Avrupa Topluluğu'nun kuruluşu öncesinde, Avrupa'da gerçekleştirilen ekonomik birleşmelerin hepsinde, üye ülkelerin tarımsal yapılarının farklı oluşu ve

bu ülkelerde farklı tarım politikalarının uygulanması nedeniyle tarım sektörü büyük bir problem olarak ortaya çıkmıştır (57).

Bu durum ve II. Dünya savaşından sonra ortaya çıkan gıda güvenliği sorunu, bunun yanı sıra:

- Tarımın ve tarımsal nüfusun, kurucu altı üyede önemli bir yerinin olması,
- Her ülkenin tarımı destekleme amacıyla farklı düzeylerde harcama yapması ve bunun rekabet şartlarını olumsuz yönde etkilemesi,
- Tarım ürünleri fiyatlarının her ülkede farklılık göstermesi sonucu, ürünlerin ülkeler arasında serbest dolaşımını sağlayacak serbest rekabet şartlarının oluşmasına engel olması,
- Gıda maddeleri fiyatlarının, ülkeler arasında farklılık göstermesinin ücret düzeyini etkilemesi ve maliyet farklarına yol açması, tarım dışı sektör mallarının serbest dolaşımında rekabetin olumsuz etkilenmesi

sonucu, AB üyesi ülkelerin tarım politikalarını entegre eden bir politikaya ihtiyaç duyulmuştur (51).

Roma Anlaşması, bu faktörlerin etkisiyle tarım sektöründe üyeler arasındaki farklı yapıyı, aynı seviyeye getirebilmek amacıyla bir ortak tarım politikasının oluşturulmasını amaçlamakla beraber, bu organizasyonun nasıl sağlanacağı ve desteklemenin hangi düzeyde olacağı bu anlaşmada belirsiz bırakılmıştır (58).

Ortak Tarım Politikası (OTP), Roma Anlaşmasında yer alan hükümlere bağlı olarak, ulusal politikaların yerini alacak uluslar üstü bir tarım politikası ortaya çıkmıştır (59).

Roma Anlaşmasınının 39. maddesi Ortak Tarım Politikasının amaçlarını şu şekilde belirlemiştir.

- a- Teknik ilerlemenin özendirilmesi, tarımsal üretimin rasyonelleşmesi ve üretim faktörlerinin, özellikle işgücünün optimal kullanımının gerçekleştirilmesi ile tarımda verimliliği artırmak.
- b- Böylelikle özellikle tarımda çalışanların kişisel gelirlerinin yükseltilmesiyle, tarımsal nüfusa dengeli bir yaşam düzeyi sağlamak.
- c- Pazarları stabilize etmek.
- d- Besin güvenliğini sağlamak.
- e- Tüketicilere yapılan satışlarda elverişli fiyatları sağlamaktır (26).

Bu amaçla Toplulukta, tarımsal üretimi artırmak, üreticilere daha iyi bir yaşam seviyesi sağlamak ve piyasaları istikrara kavuşturarak arzın devamlılığını sağlamak hedeflerini gerçekleştirmek üzere 1960 yılında tesis edilen Ortak Tarım Politikası, üç ana prensibe dayandırılmıştır (60).

Bunlar;

- Topluluk tercihi: Topluluk içi tarımsal üretime öncelik verilmesi anlamına gelmektedir. Bu çerçevede topluluk kendi ürünlerini, dünya pazarlarındaki ürünlere karşı korumak ve avantajlı hale getirmek için farklı sistemler geliştirmiştir.
- Ortak Pazar Kurulması: Ortak Pazar, ürünlerin üye ülkeler arasında serbest dolaşımını sağlamak amacıyla, gümrük vergisi miktar kısıtlamalarının aşamalı olarak kaldırılmasını ve idari, teknik ve sağlık kurallarının zaman içerisinde uyumlu hale getirilmesini hedeflemiştir.
- Mali Dayanışma: Ortak tarım politikasının beraberinde getirdiği büyük harcamaları karşılamak amacıyla ortak bir mali kaynağın oluşturulması uygun görülmüştür. Bu amaçla 1962 yılında FEOGA (Tarımsal Garanti ve Yön Verme Fonu) kurulmuştur.

OTP reformları sonucu, üreticiler getirilen çeşitli kısıtlamalar ve fiyat indirimine paralel olarak doğrudan yatırımlarla gelir desteği sağlanmaktadır.

Bu kapsamda;

- Üretim desteği,
- Tüketim desteği,
- İşleme desteği,
- Depolama desteği sağlanmaktadır.

Yüksek fiyat, sınırsız destekleme ve etkin koruma ilkelerine dayanan OTP, zaman içerisinde iki temel sorunla karşılaşmıştır. Bunlardan ilki üretim fazlalığıdır. Başlangıçta tarımsal yapının oluşturulması ve tarımsal üretimin güvenliğine yönelik olan Ortak Tarım Politikası, daha sonra önemli üretim fazlalığına yol açmıştır. 1973-1988 döneminde üretim yıllık %2 artarken, iç tüketim yıllık olarak sadece %0,5 artmıştır. Bu durum fazla üretimin stoklanması sorununu ortaya çıkarmıştır. İkinci temel sorun ise “bütçe maliyeti” dir. Roma Anlaşması’nda, öngörülen tarımsal gelirin artırılması amacıyla kaynaklanan ve arzın sürekliliğini sağlayacak bir araç

olarak görülen müdahale alımları, zamanla üretimi körükler hale gelmiştir. Topluluk çiftçisinin gelir seviyesinin korunması bütçeye daha pahalıya mal olmaya başlamıştır. Destekleme alımları, bütçe giderlerinin %60-70'ini oluşturmuştur (56).

1973'de İngiltere, İrlanda ve Danimarka'nın Topluluğa katılması, 1975'de Avrupa Konseyi kararı ile AT'nin dağlık yöreleri ve tarımın az geliştiği ve doğa şartları etkisinin ağır olduğu bölgelerdeki işletmelere yönelik tüzüklerin çıkmasına sebep olmuştur.

1980'de Topluluğun Güney bölgelerine yönelik Akdeniz Entegre Kalkınma Paketiyle, Güney İtalya ve Güney Fransa'nın yararına bu bölgelerin iyileştirilmesini kapsayan önlemler alınmıştır. Uygulanan politikalar Topluluk tarım ürünlerinde iyileştirmeler sağlamış, yatırımlar artmış, tarımsal nüfus önemli bir ölçüde tarım dışı alanlara kaydırılmıştır. Ancak 1980'li yıllarda ortaya çıkan ekonomik dengesizlik ağır bir işsizliğe ve düşük büyüme oranına yol açmış, tarımsal gelirdeki artışta yavaşlama yaşanmıştır (7).

Topluluk tarımında ortaya çıkan bu problemler 1985 yılı programında vurgulanmış ve komisyon 18 Aralık 1985 tarihli Memorandum'unda ortaya koyduğu ilkelerle yeni bir tarımsal yapı politikası uygulamaya başlamıştır.

1985 yılı Memorandum'unda ortaya konulan ilkeler şunlardır:

- Fazlalık veren sektörlerdeki üretim fazlalığının azaltılması,
- Küçük çiftçi ailelerinin gelir seviyelerinin yükseltilmesi,
- Kırsal kalkınma, sosyal dengenin sürdürülmesi ve çevrenin korunması açısından zaruri olan alanlarda tarımın desteklenmesi,
- Çiftçilerin çevre bilinçlerinin artırılması.

Bu amaçların gerçekleştirilmesine yönelik uygulamalar da sorunun çözümünde yeterli olmamış, Topluluk 1988 yılında kırsal alanlara yönelik özel bir çerçeve oluşturmuştur.

Farklı zamanlarda yapılan reform çabalarının yetersiz kalması sonucunda OTP'de köklü değişikliklere gidilmesine ihtiyaç duyulmuş ve İrlanda'lı Tarım Komiseri Mac Sharry'nin önerileri ile 1992 reformu gerçekleştirilmiştir. 1992 reformunun önemli özelliği "Eşlik Edici Tedbirler" aracılığıyla çevresel ve yapısal problemlerin çözümüne yönelik olmasıdır (51).

Bu amaçla alınan Eşlik Edici Tedbirler şunlardır;

- Tarımsal Çevre: Bu programın amacı, çevrenin, doğanın ve doğal kaynakların korunmasını teşvik eden üretim tekniklerini uygulamak ve bu konuda çiftçilere yardım etmektir.
- Ağaçlandırma: Tarımsal alanların alternatif kullanımını sağlamaya ve çiftlik ormancılığının gelişimini teşvik etmeye yöneliktir.
- Erken Emeklilik: Çiftçilerinin yarısının 55 yaşın üzerinde olduğu AB'de, çiftçilerin erken emekli edilmesiyle 4,3 milyon hektarlık bir tarımsal alanın, genç çiftçilere verilerek işletmelerin genişletilmesi hedeflenmiştir (10).

1995 yılında AB, Uruguay Round Tarım Anlaşması kapsamında:

- İç desteklemelerde 6 yıl içerisinde %20 indirim yapılmasını,
- İhracat sübvansiyonlarının 6 yıl içerisinde %21 oranında azaltılmasını,
- Pazara girişte 1986-1988 dönemi esas alınmak ve tarife dışı engeller tarifeye dönüştürülmek suretiyle, tarife oranında 6 yıl içerisinde her ülkede basit ortalama olarak %36 indirime gidilmesi kararlaştırılmıştır.

1996 yılında Cork Deklerasyonu ile kırsal alanların geliştirilmesi ve korunması için kırsal kalkınma politikasının temelleri atılmıştır.

1997 yılında komisyon özel bir rapor hazırlayarak, çiftçilerin görevlerine, doğayı ve çevreyi korumada öncü bir rol yüklenmesi ve tarımsal üretimde miktardan çok kaliteye önem verilmesi gibi yeni boyutlar getirilmeye çalışılmıştır. Bu yeni düzenleme ile OTP'nin, Ortak Tarımsal ve Kırsal Politika'ya (CARPE) dönüştürülmesi öngörülmüş ve OTP'nin daha basit tanımlanması ve yalın uygulamalara gidilmesi amaçlanmıştır.

1988 yılında Cardiff Zirvesi'nde, çevre konularının OTP'ye entegrasyonunu amaçlayan çabalar vurgulanmıştır.

1999 yılında Berlin Zirvesi'nde, tarımla ilgili alınan kararlar gündem 2000 çerçevesinde oluşturulmuş, AB Komisyonu tarafından, tarım ve çevre arasındaki bağın güçlendirilmesi, sürdürülebilir tarımın gerçekleştirilmesi için temel bir koşul olarak değerlendirilmiştir (51).

Ortak Tarım Politikası ile Türk tarım politikasının karşılaştırılması Çizelge 4.1'de verilmiştir.

Çizelge 4.1. OTP ile Türk Tarım Politikasının Karşılaştırılması.

	Ortak Tarım Politikası	Türk Tarım Politikası	Değerlendirme
1.Amaçlar	-Tarımda verimliliğin artırılması. -Tarımda çalışanlara uygun bir yaşam düzeyinin hazırlanması. -Pazarların istikrara kavuşması. -Ürün arzının garanti edilmesi -Tarım ürünlerinin tüketicilere uygun fiyatlarla sağlanması.	-Tarımda verimliliğin artırılması. -Tarım ve tarım dışı sektörler arasında gelir dengesinin sağlanması. -Pazarda mal dengesi ve fiyat istikrarının sağlanması. -İhracatın artırılması. -AB'nin OTP'ye uyumu için gerekli düzenlemelerin yapılması.	-AB'nin OTP amaçlarına ulaşmış hatta bunları aşmıştır. -Türk tarım politikası kalkınma plan ve programları itibariyle amaçlarına ulaşamamıştır. Uzun süreli ve tutarlı bir tarım politikası oluşturulamamıştır.
2.Araçlar	-Ortak piyasa düzenleri ve ortak tarımsal fiyatlar. -Ortak piyasa düzenleri çerçevesinde uygulanan fiyat dışı araçlar. -Yapısal iyileştirmeyi sağlayan araçlar. -Finansal araçlar.	-Destekleme fiyat politikası ve destekleme alımları kapsamında uygulanan fiyatlar. -Fiyat dışı araçlar.	- Ülkemizde kullanılan araçlar yetersiz kalmakta amaca ulaşamamaktadır.
3.Uygulayıcılar	-AB yetkili organları tarafından görevlendirilen kuruluşlar.	-İlûkûmet tarafından görevlendirilen kuruluşlar. (TMO,Tekel vb.)	-AB, OTP kapsamına OPD ile ilgili kuruluşları birlik görevlendirmekte, bu kuruluşlar çiftçi lehine devreye girmekte ve denge sağlanınca piyasadan çekilmektedir. -Türkiye'de ise bazı yıllarda miktar sınırlaması olmaksızın ürün alım politikası güdülmesi, bazı yıllarda yüksek alım fiyatı uygulanması bu kuruluşların zarar etmesine neden olmaktadır.
4.Finansman Kaynağı	-Avrupa Garanti ve Yön Verme Fonu - Tarım Fonu.	-Para-Kredi ve Koordinasyon kurulu kararına bağlı olarak T.C.Merkez Bankası.	-AB OTP'ye yönelik tüm harcamalar Ortak Tarım Fonundan Karşılanmaktadır. -Türkiye'de ise tarımsal destekleme fiyat politikası kapsamındaki uygulamaları sonuçta devlet finanse etmektedir.

Kaynak: Koçtırık, M., Cebeci, N., (61)

Çizelge 4.1'de verilen bilgiler dikkate alındığında, Ortak Tarım Politikası için değişim ihtiyacı her zaman söz konusu olacaktır. Ancak OTP bugüne kadar değişime ayak uydurma yeteneğini ispatlamış ve AB'nin başarılı ortak politikalarından biri olarak günümüze kadar gelmiştir (51).

4.2. Türkiye'nin AB'ye Üyelik Süreci

AB'yi kuran "Altılılar" geleneksel olarak Türkiye'nin sıkı ekonomik ve siyasal ilişkiler içinde bulunduğu ülkelerdir. Çeşitli gruplar arasında Türkiye açısından en büyük önem taşıyan da kuşkusuz ki AB'dir. Diğer taraftan dış politikada da Türkiye

batıya yönelmiş ve II. Dünya Savaşı (1939-1945) sonlarından itibaren kurulan hemen hemen tüm batılı örgüt ve kuruluşlar içinde yer almıştır. Bu nedenle AB'nin kuruluşu ile de ilgilenmiştir (21).

Türkiye'nin AB ile bütünleşme süreci 31 Temmuz 1959'da AET'ye ortaklık için başvurması ve 12 Eylül 1963'de Türkiye'yi AET ile Gümrük Birliği'ne götürecektir ve tam üyeliği sağlayacak olan Anakara Anlaşması'nın imzalanması ile başlamıştır.

13 Aralık 1995'de Strazburg'da Avrupa Parlamentosu'nun yaptığı oylamayla Türkiye-AB Ortaklık Konseyi Kararı Avrupa Parlamentosu tarafından (343 Kabul, 149 Red, 36 Çekimser) onaylanmıştır (60).

Türkiye 1 Ocak 1996 tarihinde 32 yıl süren geçiş dönemi sonrasında sanayi ve işlenmiş tarım ürünlerinde gümrük birliğine girmiştir. 15 Temmuz 1997 tarihinde Türkiye ile AB arasındaki ilişkileri geliştirmeye ve gümrük birliğinin ötesine taşımaya yönelik bir dizi önerileri içeren ve "Reflection Paper" olarak adlandırılan Komisyon bildirimini yayınlamıştır. Bu belgeyle Türkiye'nin tam üyelik perspektifi teyit edilerek, Türkiye'nin Avrupa'nın bütünleşmesi sürecine dahil olma politikasına katkıda bulunabilmek amacıyla Gümrük Birliği'ni güçlendiren ve daha da ötesine geçen bir öneriler paketi sunulmuştur.

Aralık 1997 tarihli Lüksemburg Zirvesi'nde alınan kararlarda, Türkiye'nin katılma müzakereleri yapılacak ülkeler arasında zikredilmemesi, Türkiye için bir katılım öncesi stratejisi (pre-accession strategy) belirlenmemesi ve buna bağlı olarak aday ülkelerin faydalanacağı katılım ortaklığı (accession partnership) kapsamındaki imkanlardan yararlandırılmaması, AB'nin ülkemiz aleyhine ayırıcı bir tutum izlediğine işaret etmiştir.

Bu gelişmeler neticesinde, taraflar arasında ilişkilerde başlayan olumsuz süreç, AB Komisyonu'nun ilişkilerin geliştirilmesi ve Gümrük Birliğinin derinleştirilmesi amacıyla hazırladığı "Türkiye için Avrupa Stratejisi-European Strategy for Turkey" adlı belge üzerindeki teknik görüşmelerin başlaması ile bir ölçüde aşılmıştır. Söz konusu belgede tarımdan telekomünikasyona, hizmetlerin dolaşımından sınıai işbirliğine kadar geniş bir yelpazede ilişkilerin geliştirilmesi, Türkiye'nin aşamalı olarak Topluluk programına katılımının sağlanması ve 1980 yılında kabul edilen, ancak Yunanistan'ın vetosuyla yürürlüğe konulamayan IV. Mali Protokol'den bu

yana, proje bazında verilen bazı cüz-i yardımların dışında çalıştırılmayan mali işbirliği mekanizmasının Türkiye'nin ihtiyaçları doğrultusunda düzenlenerek hayata geçirilmesi hususlarına yer verilerek, söz konusu stratejilerin rasyonel bir biçimde işletilmesi için de mali yardıma ihtiyaç duyulacağı vurgulanmıştır (61).

Öte yandan Aralık 1997'den bu yana gerçekleştirilen Cardiff, Viyana ve Köln Zirvelerinde de, Türkiye-AB ilişkileri bakımından Lüksemburg Zirvesinde alınan kararların ötesine geçilemediği görülmektedir. Bununla beraber, Haziran 1998 tarihli Cardiff Zirvesinde Avrupa Konseyi'nin talebi doğrultusunda Komisyondan, Türkiye için gerekçesi Ankara Anlaşması'nın 28. maddesi ve Lüksemburg Avrupa Konseyi Sonuç bildirgesine dayanan bir rapor hazırlaması istenmiş ve böylece ülkemizde bir anlamda izleme prosedürüne dahil edilmiştir. Bu kapsamda komisyon ilk olarak 4 Kasım 1998 tarihinde ülkemiz için bir ilerleme raporu hazırlamıştır.

1999 yılı Ağustos ayındaki deprem felaketinden sonra taraflar arası ilişkilerde yaşanan olumlu havanın ertesinde AB komisyonu, 13 Ekim 1999 tarihinde Türkiye için ikinci İlerleme Raporunu yayınlamıştır. Bu raporda bir önceki belgeden farklı olarak Türkiye, aday ülkelerin tabii tutulduğu Kopenhag kriterleri çerçevesinde değerlendirilmiş ve son bir yıl içerisinde kaydedilen gelişmeler incelenmiştir (61).

Bu kapsamda, ekonomik kriter ve Topluluk müktesebatının üstlenilmesi açısından ana başlıklar itibariyle aşağıdaki hususlara dikkat çekilmiştir.

- I- Ekonomik Kriter
 - 1- İşleyen Piyasa Ekonomisinin Mevcudiyeti
 - 2- Topluluktaki Rekabet ve Piyasa Güçlerine Karşı Koyabilme Kapasitesi
- II- Topluluk Müktesebatının Üstlenilmesi
 - a- Gümrük Birliği Kapsamında Mevzuat Uyumu
 - 1-Malların Serbest Dolaşımı
 - 2-Rekabet
 - 3-Fikri, Sınai ve Ticari Mülkiyet Hakları
 - 4-Ticaret Politikası
 - 5-Gümrükler
 - b- "Avrupa Stratejisi" Kapsamında AB Mevzuatına Uyum
 - 1-Sermayenin Serbest Dolaşımı

- 2-Hizmetlerin Serbest Dolaşımı
- 3-Kamu Alımları
- 4-KOBİ ve Sınai Politikalar
- 5-Tarım
- 6-Telekomünikasyon ve Bilgi Toplumu
- 7-Bilimsel ve Teknik Araştırmalar
- 8-Çevre
- 9-Ulaştırma
- 10-Enerji
- 11-Tüketicinin Korunması

Sonuç olarak, makroekonomik istikrarın sağlanması ile hukuksal ve yapısal reform programlarının uygulanmasında olumlu gelişmelere ihtiyaç duyulduğu, Türkiye'nin AB mevzuatına uyum hususunda en büyük ilerlemeyi Gümrük Birliği kapsamındaki alanlarda, kısmen de Avrupa Stratejisi çerçevesinde sürdürdüğü, malların serbest dolaşımı, standartlara uyumu ve sermaye hareketleri alanlarındaki mevcut durumun tatmin edici olduğunu, bununla beraber gümrük kanunu ve telif hakları kanununa ilişkin ilerleme kaydedilmesi gerektiği, tarım sektöründeki korumacı uygulamalara devam edildiği hususlarına yer verilmektedir (61).

10-11 Aralık 1999 tarihinde Helsinki'de gerçekleşen Avrupa Konseyi Zirve toplantısında, Türkiye'ye resmi olarak aday ülke statüsü tanınmış ve taraflar arasındaki ilişkinin tam üyelik hedefine odaklanmasına imkan sağlanmıştır. Türkiye'ye adaylık statüsünün verilmesi ve aday ülkeler için katılıma yönelik olarak belirlenmiş olan çerçeve, Türkiye'nin de AB adaylığı yönündeki uyum çalışmalarını yeni bir boyutta ve genişlemiş bir perspektifle yeniden yapılandırması mecburiyetini beraberinde getirmiştir.

11 Nisan 2000 tarihinde Lüksemburg'da yapılan 39. Türkiye-AB Ortaklık Konseyi toplantısında ise, Topluluk tarafı mali kaynakların her yıl iki katına çıkarılacağını, 1996-1999 döneminde Türkiye'ye yıllık olarak ortalama 90 Milyon Euro'nun biraz üzerinde bir mali kaynak aktarıldığını ve 2000 yılından itibaren yıllık tahsilatın 180 Milyon Euro civarında olacağı belirtilmiştir.

4.3. Türkiye'nin AB İle Dış Ticareti

Dış ticaretin hacmi ve şekli, ülkelerin doğal durumları ve ekonomik sistemleri yanında, ulusal ekonomilerinin gelişim düzeylerine de bağlıdır. Ekonomisi gelişmiş ülkelerde daha çok endüstriyel, gelişmiş veya az gelişmiş olanlarda ise hammadde ve bunlar arasında tarım ürünleri ihracatı ön plandadır (62).

Tarım ürünlerinin dış ticarete oynadığı rolün büyüklüğü tarımın ekonomiye katkısını gösteren bir diğer ögedir (7).

Türkiye tarım ürünlerinde ihracatçı konumda olmak için yeterli potansiyele sahip olmakla birlikte, son yıllarda ithalatı giderek artmış ve bazı ürünlerde net ithalatçı konuma gelmiştir. Buna karşın, AB yıllar boyunca dünyanın en büyük tarım ürünleri ithalatçısı ve ABD'den sonra olmak üzere ikinci ihracatçısı olmuştur. 1996 verilerine göre 15 üyeli topluluğun tarım ürünleri ithalatı 66 milyon ECU, ihracatı ise 49 milyon ECU olarak gerçekleşmiştir (63).

Türkiye'den AB'ye 1995 yılında 11 078 milyon dolarlık ihracat yapılmış, bu ihracatın %17,7 sini (1 693 milyon dolar) tarım ürünleri ihracatı oluşturmuştur. Ülkemizin AB'ye yaptığı ihracat 1995-1998 döneminde %21,8 artarak 13 498 milyon dolara çıkmış ve AB'ye yapılan toplam ihracatımızın %14,4'ünü tarım ürünleri ihracatı oluşturmuştur. 1995-1998 yılları arasında AB'ye yapılan toplam ihracatımızdaki tarım ürünlerinin payı %3,3 oranında azalma göstermiştir.

1995 yılında AB'den yaptığımız toplam ithalat 16 859 milyon dolar iken bunun %4,9'unu tarım ürünleri ithalatı oluşturmuş, 1998 yılında AB'den toplam ithalatımız %42,8 artarak 24 074,7 milyon dolara yükselirken, ithalat içerisindeki tarım ürünlerinin payı %2'lere gerileyerek 447 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir (Çizelge 4.2).

1998 yılı itibariyle AB'ye toplam tarım ürünleri ihracatımız 1 941 milyon dolar, ithalatımız ise 477 milyon dolar olarak gerçekleşmiş, AB ile yapılan tarım ürünleri dış ticaretimiz 1 464 milyon dolar fazlalık vermiştir. 1999 yılında ise AB'ye yapılan toplam ihracatımız 14 332,8 milyon dolar iken, ithalatımız 21 418,9 milyon dolar olmuş AB ile yapılan dış ticaretimiz 7 086,1 milyon dolar açık vermiştir (Çizelge 4.2).

Çizelge 4.2. Türkiye'nin Toplam Dış Ticaretinde AB'nin Yeri ve Gelişimi (Milyon Dolar)

GÖSTERGELER	1995	1996	1997	1998	1999
Türkiye'nin Toplam İhracatı	21 636	23 224	26 245	26 974	26 588,3
Türkiye'nin Tarım Ürünleri İhracatı	2 307	2 659	2 893	2 913	2 592
Türkiye'nin AB'ye Toplam İhracatı	11 078	11 549	12 248	13 498	14 332,8
Türkiye'nin AB'ye Tarım Ürünleri İhracatı	1 963	1 936	2 094	1 941	-
Türkiye'nin Toplam İthalatı	35 708	43 627	48 559	45 921	40 687
Türkiye'nin Tarım Ürünleri İthalatı	2 444	2 885	3 093	2 597	1 814
Türkiye'nin AB'den Toplam İthalatı	16 859	23 137	24 869	24 074,7	21 418,9
Türkiye'nin AB'den Tarım Ürünleri İthalatı	824	768	578	477	-

Kaynak: Anonymous (51), (63), (76)

İhracatımızın genelinde olduğu gibi tarım ürünleri dışsatımımızda da en büyük pazarımızı, gerek coğrafi yakınlığı gerekse ekonomik koşulları nedeniyle AB ülkeleri oluşturmaktadır. Bu oluşumda AB'nin tarım ürünlerinde Türkiye'ye tanınmış olduğu tavizlerin büyük etkisi bulunmaktadır (48).

Türkiye'nin 1995 yılında AB'ye yönelik toplam ihracatında tarımın payı %18,0 iken, 1998 yılında %14,4'e düşmüştür. AB'nin toplam tarım ürünleri ihracatımızdaki payında 1995-1998 döneminde fazla bir değişme olmamış ve %40'lar seviyesinde seyretmiştir. AB'nin toplam tarım ürünleri ithalatındaki payı ise 1995 yılında %32,0 iken, azalarak devam etmiş ve 1998 yılında %13,2 olarak gerçekleşmiştir (Çizelge 4.3).

Çizelge 4.3. Türkiye'nin AB ile Tarım Ürünleri Dış Ticareti

GÖSTERGELER	1995	1996	1997	1998
Türkiye-AB Ticaret Hacminde Tarımın Payı (%)	6,9	6,0	7,2	6,4
AB'ye Yapılan Toplam İhracatımızda Tarımın Payı (%)	18,0	17,0	17,0	14,4
AB'den Yapılan Toplam İthalatımızda Tarımın Payı (%)	5,0	3,3	2,3	2,0
AB'nin Toplam Tarım Ürünleri İhracatımızdaki Payı (%)	45,0	41,5	40,0	40,7
AB'nin Toplam Tarım Ürünleri İthalatımızdaki Payı (%)	32,0	26,0	21,0	13,2

Kaynak: Anonymous (48)

AB, tarım ürünleri dış ticaretinde 16 304 ECU'lük dış ticaret açığıyla net olarak tarım ürünleri ithalatçısı konumundadır. Topluluğa üye ülkeler içerisinde en fazla tarımsal ürün ithal eden ülkeler Almanya, İngiltere, İtalya'dır. En fazla tarımsal

ürün ihraç eden ülkeler ise Hollanda (15 504 milyon ECU) ve Fransa (9 489 milyon ECU) dır. Ülkemizin 1997 yılı itibariyle tarım ürünleri ihracatı 2 893 milyon dolar olarak gerçekleşirken, tarım ürünleri ithalatı 3 093 milyon dolar olarak gerçekleşmiş tarım ürünleri dış ticaret dengemiz 200 milyon dolar açık vermiştir (Çizelge 4.4).

Çizelge 4.4. Türkiye ve AB'de Tarım Ürünleri Dış Ticaretinin Ekonomideki Yeri (1997)

ÜLKELER	İthalatta Tarım Ürünlerinin Payı (%)	İhracatta Tarım Ürünlerinin Payı (%)	Tarım Ürünleri Dış Ticaret Dengesi (Milyon ECU)
Belçika	11,9	11,3	424
Danimarka	15,8	26,6	5 353
Almanya	10,5	5,2	-16 786
Yunanistan	16,8	29,9	-895
İspanya	13,8	16,8	869
Fransa	10,6	13,6	9 489
İrlanda	9,3	12,5	2 836
İtalya	14,2	6,9	-11 591
Lüksemburg	11,9	11,3	424
Hollanda	14,0	21,4	15 504
Avusturya	8,3	6,7	-1 252
Portekiz	15,2	8,2	-2 836
Finlandiya	8,7	7,9	484
İsveç	8,3	6,1	-278
İngiltere	10,9	6,9	-12 397
AB (15)	10,6	7,6	-16 304
Türkiye	6,4	11,2	-200*

* Milyon Dolar

Kaynak: Olhan, E., (4), Anonymous (48)

Türkiye'nin AB'ye yönelik tarım ürünleri ihracatı, her bir ürün grubu için ayrı ayrı olmak üzere AB tarafından konulmuş Temel Direktifler kapsamında yer alan düzenlemeler uyarınca gerçekleştirilmektedir. Bu çerçevede AB'ye ihracat yapmak isteyen üçüncü ülkelerin yetkili makamları kendi ülkelerindeki tesisleri, Topluluğun ilgili ürünler itibariyle hijyen ve diğer konularda belirlediği standartlara uygunluğunu denetleyip, uygun bulduklarını bir liste halinde AB komisyonuna bildirmektedirler. İlgili ürünler itibariyle söz konusu listede yer almayan firmaların AB'ye ihracat yapmaları mümkün değildir.

Topluluk tarafından 1963'den bu yana uygulanan ve son halini 1980 yılında 1/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı (OKK) ile alan Türkiye'ye yönelik tek taraflı tavizli rejim kapsamında, Topluluğa yapılan tarım ürünleri ihracatımızın %71'i vergiden muaf, %5'i ise gümrük vergisi indirimiyle gerçekleştirilmektedir.

Bu çerçevede topluluk Türkiye kaynaklı;

- Taze ve konserve balıkçılık ve su ürünleri,
- Çiçekler, ağaç, bitki ve kökleri, vb.
- Taze ve kurutulmuş meyve ve sebze (Baklagiller dahil)
- Kahve, çay ve baharatlar,
- Hayvansal ve bitkisel yağlar,
- Tohumlar,
- İçme suyu, bira, şarap, rakı vb.
- İşlenmiş meyve ve sebzeler (Reçel, marmelat, meyve suları, konserve edilmiş meyve ve sebzeler),
- Ham tütün

ithalatında, 1980 yılından bu yana gümrük vergisi muafiyeti uygulamaktadır.

Gümrük vergisi muafiyeti yanı sıra Topluluk, geleneksel ürünlerimizden olan beyaz peynir, tulum peyniri ve kaşar peynirinin Türkiye'den ithalatında spesifik vergilerde %66 oranında indirim yapmaktadır. Söz konusu sektörler, AB'ye yönelik tarımsal ihracatımızın büyük bir bölümünü oluşturmaktadır (20).

Türkiye'nin, AB'ye üye ülkelerle olan dış ticaretine bakıldığında 1997 yılı için, ithalat ve ihracatımızda en yüksek payı Almanya ile olan dış ticaretimiz almıştır. 1997 yılı için ihracatımızda en düşük payı %1,2 ile İsveç, ithalatımızda ise %0,8 lik pay ile Danimarka ilk sırada yer alarak dış ticaretimizin en az gerçekleştiği ülkeler olmuşlardır. 1999 yılının ilk altı ayında gerçekleşen dış ticaret rakamlarına bakıldığında yine Almanya'nın ihracatımızda %38'lik ve ithalatımızda ise %27'lik bir pay ile ilk sırada yer aldığı görülmektedir. İhracatımızda Almanya'yı; %12,4 ile İngiltere, %12 ile İtalya ve %11,4 ile Fransa takip etmektedir. İhracatımızın en az olduğu ülkeler ise %1,2 ile İsveç, %1,4 ile Danimarka ve %2,1 ile Avusturya'dır (Çizelge 4.5).

Çizelge 4.5. Türkiye'nin AB'ye Üye Ülkelerle Dış Ticareti

(Milyon Dolar)

Ülkeler	1997				1998				1999 (Ocak-Haziran)			
	İhracat	%	İthalat	%	İhracat	%	İthalat	%	İhracat	%	İthalat	%
Almanya	5 253	42,9	8 021	32,2	5 448	40,5	7 311	30,3	2 505	38,0	2 612	27,0
İtalya	1 387	11,3	4 463	17,9	1 555	11,5	4 249	17,6	793	12,0	1 465	15,0
İngiltere	1 511	12,3	2 763	11,1	1 710	12,7	2 681	11,1	818	12,4	967	9,9
Fransa	1 163	9,5	2 967	11,9	1 300	9,7	3 033	12,6	755	11,4	1 362	1,0
Hollanda	779	6,4	1 485	6,0	886	6,6	1 446	6,0	428	6,5	602	6,2
Belçika/Lük.	564	4,6	1 217	4,9	666	5,0	1 202	5,0	309	4,7	537	5,5
İspanya	439	3,6	1 276	5,1	512	3,8	1 276	5,3	336	5,1	632	6,5
Avusturya	300	2,4	503	2,0	303	2,3	608	2,5	141	2,1	264	2,7
Yunanistan	298	2,4	431	1,7	369	2,7	320	1,3	188	2,8	158	1,6
Danimarka	172	1,4	201	0,8	200	1,5	207	0,8	95	1,4	104	1,1
İsveç	146	1,1	897	3,6	187	1,4	999	4,1	82	1,2	614	6,3
Diğer(*)	234	1,9	630	2,5	301	2,2	759	3,1	166	2,5	405	4,2
AB Toplamı	12 248	100	24 870	100	13 437	100	24 091	100	6 616	100	9 722	100

(*) Portekiz, İrlanda, Finlandiya

Kaynak: Anonymous (48), (63)

AB tarafından dış ticarete tanınan tek taraflı tavizlere mukabil Türkiye, gerek 1963 yılı ithalat rejimleri uyarınca otonom olarak, gerekse katma protokolden ve EFTA anlaşmasından kaynaklanan yükümlülükleri çerçevesinde, Topluluk menşeli bazı tarım ürünleri ithalatında sembolik sayılacak cüz'i vergi indirimleri tanımış Topluluğun Türkiye'ye tarım ürünleri ihracatının %7'si vergi indiriminden yararlanır hale gelmiştir (Çizelge 4.6).

Çizelge 4.6. Türkiye-AB Ticaretinde Karşılıklı Verilen Tavizler

GÖSTERGELER	Türkiye'nin AB'ye İhracatı	AB'nin Türkiye'ye İhracatı
Vergi Muafiyeti (%)	71	-
Vergi İndirimi (%)	5	7
Toplam Taviz (%)	76	7
Tavizsiz Kısım (%)	24	93

Kaynak: Anonymous (20)

4.4. Türkiye ve AB'de Tarımın Yeri ve GSMH'ya Katkısı

Tarımsal üretim, ülkelerin sosyo-ekonomik yapılarında tarım sektörü, üreticiler için bir gelişim aracı, ülke ekonomisi için ise toplumun beslenmesi, tarıma dayalı sanayiye hammadde temin etmesi, tarımsal sanayi ürünlerine talep oluşturması ve dış satım açısından büyük önem taşımaktadır.

Türkiye'de kalkınma politikalarında sanayiye ağırlık verilmesine rağmen, tarım hala ülke ekonomisi içinde önemini korumaktadır (64).

Ülkemizde son yıllarda tarım sektörünün GSMH içindeki payında bir azalma olmasına (1985'de %17,2, 1990'da %17,8, 1995'de %15,5) ve bu alanda çalışan nüfusta azalma (mutlak değer olarak) olmasına rağmen, faal nüfusun %45'inin (9,4 milyon) istihdam edildiği bir sektör olarak tarım, Türk ekonomisinde ki önemli yerini korumaktadır. Buna karşılık Toplulukta tarım, GSMH'nın %1,6'sını ve 7,4 milyonluk işgücü ile toplam istihdamın %5'ini oluşturmaktadır (41).

1 Ocak 1958'de altılıların kurduğu AET ekonomisinde endüstrinin hakim olduğu bir yapı mevcut iken, Topluluğa Danimarka, İngiltere ve İrlanda'nın katılımı ile mevcut yapıda önemli bir değişiklik olmamıştır. Zamanla Yunanistan'ın ve daha sonra İspanya ve Portekiz'in Topluluğa tam üye olmaları, Topluluğu endüstri karakteri yanında tarımın da ağırlık kazandığı bir yapıya dönüştürmüştür. Son gelişme ile Avusturya, İsveç ve Finlandiya'nın katılımları bu yapıyı değiştirememiştir (4).

Türkiye ve AB karşılaştırıldığında, 1997 yılı itibariyle tarımsal GSYİH değeri AB'de 275 milyar ECU, Türkiye'de 30 milyar ECU'dur. Bu değer AB'nin %10,9'una eşittir. Tarımın GSYİH'daki payı AB'de %3,9 ve Türkiye'de %16,9'dur. İstihdam durumuna bakıldığında, toplam istihdamda tarımın payı AB'de % 5,0 ve Türkiye'de %45,0'dir. Türkiye'de GSYİH'daki tarımın payı AB'ye kıyasla 4 kat, tarımsal işgücü ve toplam istihdamda tarımın payı 9 kat fazla olduğu görülmektedir (Çizelge 4.7).

Çizelge 4.7. Tarım Alanında Temel Bazı Veriler İtibariyle Türkiye ve AB'nin Karşılaştırılması

GÖSTERGELER	AB (1997) (1)	TÜRKİYE (1997) (2)	(2/1) %
Tarımsal GSYİH (Milyar ECU)	275,0	30,0	10,9
GSYİH'da Tarımın Payı (%)	3,9	16,9	-
Tarımsal İşgücü (%)	5,4	48,0	-
Toplam İstihdamda Tarımın Payı (%)	5,0	45,0	-
Tarımsal Alan (Milyon Ha)	143,0	28,0	19,6

Kaynak : Anonymous (51)

1994 yılında AB'de tarımın GSYİH'daki payı %4,7 iken aynı yıl Türkiye'de tarımın GSYİH'daki payı %15,4 olmuştur. Topluluğa üye ülkeler içerisinde tarımın GSYİH'daki payının en yüksek olduğu ülkeler Yunanistan (%16), Portekiz (%9) ve İrlanda'dır (%8). Türkiye, tarımın GSYİH'daki %15,4'lük payı ile Topluluğa üye ülkeler içerisinde Yunanistan'dan sonra en yüksek düzeydedir. Topluluk ülkeleri içerisinde GSYİH'da tarımın payının en düşük olduğu ülke ise Lüksemburg'dur (%1,9) (Çizelge 4.8).

Bu da gösteriyor ki, ülkemiz sanayileşme yolunda hızla ilerlerken, tarımın ülke ekonomisindeki payı önemli düzeylerde bulunmaktadır (62).

Sektörel büyüme oranları içerisinde tarımın büyüme oranı AB'de %1,03 olurken tarım sektörünün birliğe üye ülkeler içerisinde en fazla büyüme oranı Hollanda'da %6,6 ve İngiltere'de %3,3, tarım sektöründe en fazla küçülme %-7,7 ile Lüksemburg ve %-3,4 ile İtalya'da gerçekleşmiştir (Çizelge 4.8).

1981-1988 yıllarında Türkiye'de tarım sektöründeki büyüme oranı %2,1 ile AB ortalamasının üzerinde gerçekleşmiştir (Çizelge 4.8).

Çizelge 4.8. AB ve Türkiye’de GSYİH’nın Sektörel Dağılımı ve Sektörel Büyüme Oranları

Ülkeler	GSYİH’nın Sektörel Dağılımı (%) 1994			GSYİH Sektörel Büyüme Oranları (%) 1981-1988		
	Tarım	Sanayi	Hizmetler	Tarım	Sanayi	Hizmetler
Belçika	2,0	31,0	67,0*	-0,2	1,6	2,0
Hollanda	3,0	27,0	70,0	6,6	3,6	0,3
Lüksemburg	1,9	26,6	71,5*	-7,7	4,1	3,4
Fransa	2,0	28,0	70,0	2,4	3,0	1,5
Almanya	2,0	39,0	59,0*(1)	0,5	4,8	-0,6
İtalya	3,0	31,0	66,0	-3,4	1,9	3,2
Danimarka	4,0	27,0	69,0	2,0	8,8	-0,6
İngiltere	2,0	32,0	66,0	3,3	5,7	1,8
Yunanistan	16,0	31,0	53,0	1,5	2,3	1,6
İrlanda	8,0	9,0	83,0	2,4	8,7	-0,8
Portekiz	9,0	37,0	54,0**	3,1	1,5	2,7
İspanya	4,9	36,9	58,2*	3,0	4,1	2,3
Finlandiya	6,7	27,7	65,6***	-0,3	3,2	4,0
Avusturya	3,5	32,2	64,3***	2,0	2,2	1,9
İsveç	2,0	30,0	68,0	0,2	3,2	2,2
AB	4,7	29,7	-	1,03	3,7	-
Türkiye	15,4	26,2	58,4	2,1	8,9	8,8

(*)1990 yılına, (**) 1989 yılına, (***)1988 yılına (1) B.Almanya ait veriler.

Kaynak : Paksoy, S., Paksoy, M., (53)

Çizelge 4.9 incelendiğinde 1993 yılında AB’de istihdamda tarım sektörünün payı %7,3 iken, Avrupa Birliğine üye ülkeler içerisinde istihdamda tarım sektörünün en yüksek pay aldığı ülkeler, Yunanistan (%21), İrlanda (%14) ve Portekiz (%12) olurken, en az istihdam oranı Belçika (%3) ve Lüksembur’da (%3) gerçekleşmiştir.

1997 yılında ise AB’de tarımsal istihdam oranı %5’e gerilerken yine en yüksek tarımsal istihdam payı Yunanistan (%19,9), Portekiz (%13,3) ve İrlanda’da (%10,9) görülmüş, en az tarımsal istihdam oranı ise Lüksemburg’da (%2,4) gerçekleşmiştir. Aynı yıl Türkiye’de istihdamda tarımın payı %45 ile AB’den 9 kat fazla bir oranda gerçekleşmiştir. 1997 yılında AB’de GSMH’da tarımın payı %1,6 olurken en yüksek oran birliğe üye ülkeler içerisinde Yunanistan (%5,9) ve İrlanda’da (%3,4), GSMH’da tarımın payının en az olduğu ülke ise (%0,4) İsveç’dir. Türkiye’de tarımın GSMH’daki payı %16,9 ile AB’den 11 kat fazla bir oranda gerçekleşmiştir (Çizelge 4.9).

Çizelge 4.9. AB ve Türkiye’de Tarımın İstihdam ve GSMH’deki Payı

ÜLKELER	İstihdamda Tarımın Payı (%)		GSMH’da Tarımın Payı (%) (1997)
	1993	1997	
Belçika	3,0	2,7	1,1
Danimarka	5,0	3,8	2,4
Almanya	4,0	2,9	0,8
Yunanistan	21,0	19,9	5,9
İspanya	10,0	8,3	3,3
Fransa	5,0	4,6	1,9
İrlanda	14,0	10,9	3,4
İtalya	7,0	6,5	2,5
Lüksemburg	3,0	2,4	0,7
Hollanda	4,0	3,7	2,6
Avusturya	7,0	6,9	0,9
Portekiz	12,0	13,3	2,4
Finlandiya	9,0	7,8	0,7
İsveç	4,0	3,2	0,4
İngiltere	2,0	1,9	0,7
AB (15)	7,3	5,0	1,6
Türkiye	44,0	45,0	16,9

Kaynak: Paksoy, S., Paksoy, M., (53), Anonymous (51), (65)

4.5. Arazi Varlığı ve Kullanılışı

Topraklar tarım sektörü için vazgeçilmez bir üretim faktörü olduğu kadar, sanayi ve kentleşme için de ayrı derecede önem taşımaktadır. Bu durum, toprakların çeşitli kullanımlar arasındaki dağılımının en iyi şekilde yapılması zorunluluğunu getirmektedir (22).

Ülkemizde topraklar ABD toprak muhafaza servisinin yaptığı sınıflandırmaya uygun bir biçimde sınıflandırılmaktadır. Bu sisteme göre topraklar, kullanım kabiliyetine göre 8 sınıfa ayrılmış olup, ilk dört sınıf işlemeye uygun topraklardan, diğer dört sınıf ise sınırlı kullanıma sahip, işlemeli tarıma uygun olmayan topraklardan oluşmaktadır (44).

Özellikle korunması ve amaç dışı kullanılmaması gereken I-III sınıf tarım arazilerinin toplamı, Türkiye toplam arazi varlığının dörtte birini, I-II-III-IV sınıf

tarım arazilerinin toplamı ise tüm arazi varlığımızın %40,9'unu oluşturmaktadır (68). Bu durum tarım arazilerinin sanıldığı kadar zengin olmadığını göstermektedir.

Toprakların tarımsal veya tarım dışı amaçlarla kullanılması sırasında, toprağın ne denli önemli fakat kolay kaybedilebilir bir doğal kaynak olduğu çoğu kez düşünülmemektedir (42).

Ülkemizde 26 526 818 ha tarımsal üretime uygun alan bulunurken bunun sadece %81,3'lük kısmı tarım alanı olarak kullanılmak iken, %18,7'si ise çayır-mer'a, orman ve fundalık ve yerleşim alanları olarak amaç dışı kullanılmaktadır (Çizelge 4.10)

Çizelge 4.10. Türkiye'nin İşlenebilir Arazi Durumu (ha)

Arazi Sınıfı	Miktar	İşlenen	Çayır-Mer'a	Orman ve Fundalık	Yerleşim Alanı
I	5 012 800	4 778 000	177 550	17 250	40 000
II	6 758 702	5 986 866	547 012	177 065	52 759
III	7 554 300	6 229 433	826 044	476 572	42 281
IV	7 201 016	4 593 129	1 730 796	839 514	37 577
Toplam	26 526 818	21 587 428	3 281 402	1 510 401	172 617
%	100,0	81,3	12,3	5,7	0,7

Kaynak: Anonymous (42)

Türkiye'de arazi kullanım durumuna bakıldığında işlemeli tarıma uygun arazilerde 1,5 milyon hektar orman ve fundalık alanların, 3,3 milyon hektar civarında da çayır-mer'a arazisinin bulunduğu görülmektedir. Orman, mer'a, çayır ve otlak olarak ayrılması gereken V-VII. sınıf arazilerde de 6,1 milyon hektarlık alanın tarım arazisi olarak değerlendirildiği görülmektedir. Ayrıca IV-VIII. sınıf arazilerin gelişmiş kullanıma açılması nedeniyle arazi yapısında meydana gelen değişiklikler erozyon ve orman yangınlarının artmasına yol açmaktadır (42).

Ülkemiz tarım arazilerinin %11'inde taşlılık, %8'inde drenaj ve yaklaşık %3'ünde çoraklık sorunu olduğu bilinmektedir (27).

1986 yılında ülkemizde 50 milyon hektarlık alanda erozyon varken, bugün 62 milyon hektarlık alanda erozyon sorunu vardır. Türkiye'nin toplam alanının 78 milyon hektar olduğu düşünülürse sorunun büyüklüğü anlaşılır. Erozyon nedeniyle Türkiye, her yıl 1,2 milyar ton toprağını yitirmektedir (3).

Türkiye toprak rezervi kalmamış 19 ülkeden biridir. Verimli tarım toprakları, toplamın ancak yedide biri kadardır ve bu topraklar kısa vadeli düşünen faydacı yaklaşımlarla, kentsel yerleşimler, sanayii, turizm, yol ve alt yapı gibi gerekçelerle talan edilmektedir. Tarım arazilerinin tarım dışı amaçlarla kullanımı ile verimli topraklar elden çıktığı gibi, bu alanlarda devlet eliyle yapılan iyileştirme, verim artırma çabaları ve yatırımlarda (drenaj, sulama tesisleri vb.) boşa gitmektedir. Tarım arazilerinin yanlış kullanımı ile işlenen tarım arazilerinin miktarında bir azalma görüldüğü gibi tarımsal üretim miktarında da düşmeler meydana gelir (50).

Ülkemizde 1998 yılı itibariyle işlenen alan miktarı 26 951 000 hektardır. Bu alanın %87,7'si tarla arazisi, %8,1'i sebzelik ve meyvelik arazi, %2,2'si zeytinlik arazi ve %2,0'si bağ arazisidir. Tarla arazisi olarak kullanılan 23 638 000 ha'lık alanın ise %20,7'si nadasa bırakılmaktadır (Çizelge 4.11).

Çizelge 4.11. Türkiye'de Tarım ve Orman Alanlarının Yıllar İtibariyle Kullanılış Şekli (1000 ha)

GÖSTERGELER	1990		1995		1997		1998	
	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%
Ekilen Alan	18 868	67,7	18 475	68,8	18 640	69,0	18 749	69,6
Nadas	5 324	19,1	5 124	19,1	5 003	19,1	4 890	20,7
Toplam Tarla Arazisi	24 192	-	23 599	-	23 643	-	23 638	-
Bağlar	580	2,1	565	2,1	545	2,0	541	2,0
Sebze ve Meyvelik	2 218	8,0	2 125	7,9	2 161	8,0	2 172	8,1
Zeytinlik	866	3,1	556	2,1	652	2,4	600	2,2
Toplam Bahçe Arazisi	3 664	-	3 246	-	3 358	-	3 313	-
İşlenen Alan Toplamı	27 856	100	26 845	100	27 001	100	26 951	100
Orman	20 199	-	20 199	-	20 199	-	20 703	-

Kaynak: Anonymous (66), (67)

AB'nin toplam alanı 313 857 000 ha olup bunun, %17,53'ünü Fransa, %15,91'ini İspanya ve %13,11'ini İsveç oluşturmaktadır. Topluluk içerisinde en az yüzölçümüne sahip olan ülkeler ise, 3 388 000 ha ile Hollanda, 4 243 000 ile Danimarka'dır. Türkiye 77 950 000 ha'lık yüzölçümü ile Topluluğa üye ülkelerin hepsinden daha fazla bir alana sahiptir (Çizelge 4.12).

Çizelge 4.12. AB ve Türkiye'nin Yüzölçümleri ve Tarımsal Alanlarının Karşılaştırılması (1999)

ÜLKELER	Yüz Ölçümü (1000 ha)	%	Tarım Alanı (1000 ha)	%
Belçika-Lüks.	3 282	1,04	1 521	1,06
Danimarka	4 243	1,35	2 644	1,85
Almanya	35 668	11,36	17 013	11,89
Yunanistan	12 890	4,11	9 020	6,31
İspanya	49 944	15,91	29 980	20,96
Fransa	55 010	17,53	29 900	20,90
İrlanda	6 889	2,19	4 418	3,09
İtalya	29 411	9,37	16 268	11,37
Hollanda	3 388	1,08	1 967	1,37
Avusturya	8 273	2,63	3 419	2,39
Portekiz	9 150	2,91	4 142	2,89
Finlandiya	30 459	9,70	2 272	1,59
İsveç	41 162	13,11	3 235	2,26
İngiltere	24 088	7,67	17 219	12,04
AB (15)	313 857	100,00	143 018	100,00
Türkiye	77 950	24,84	28 050	19,61

Kaynak : Olhan, E., (7), Anonymous (68)

AB'nin 143 018 000 ha tarım alanı bulunurken, İspanya 29 980 000 ha tarım alanı ile AB tarım alanının %20,96'sını, Fransa 29 900 000 ha tarım alanı ile AB toplam tarım alanının %20,9'unu, ve 17 013 000 ha ile Almanya %11,89'unu oluşturmaktadır. Topluluğa üye ülkeler içerisinde tarımsal alanı en az olan ülkeler ise Belçika-Lüksemburg (%1,06) ve Hollanda'dır (%1,37) (Çizelge 4.12).

Türkiye'nin tarım alanı AB tarımsal alanının %19,61'ine eşit olup Birliğe üye ülkeler içerisinde İspanya ve Fransa'dan sonra en büyük tarımsal alana sahiptir.

Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde toprak kullanımı Avrupa Toprak Şartı ile düzenlenmektedir. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, 30 Mayıs 1972 tarihinde Avrupa Konseyi Tabiat Kaynakları ve Tabiatı Koruma Komitesi tarafından hazırlanan "Avrupa Toprak Şartı" uyarınca korunmaktadır (44).

Topluluğun ağaç ve ağaç ürünlerinde önemli bir açığı bulunmaktadır. Ormancılığın arazi kullanımı ve çevre üzerindeki önemi herkesçe kabul edilmektedir ve Topluluğun mevcut tarım alanlarının ormanlaştırılması projesi gereğince, verilen yardımlar yetersiz görüldüğünden artırılmıştır. Tarım alanlarında yeni dikilen ağaçlar için verilecek yardım hektar başına 5 yıl süre ile iğne yapraklılarda 1900 ECU olacaktır.

4.6. Nüfus ve İşgücü

Ülkemizde 1997 tarihinde yapılan genel nüfus sayımına göre, 1927'de Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan nüfus sayımında 13,6 milyon olarak tespit edilmiş olan nüfusumuz, 1997'de 62 983 000'e ulaşmıştır. 1985-1990 yılları arasında nüfus artış hızı %2,17 dolayında iken, 1990-1997 döneminde %1,5 olmuştur (69).

Yapılan projeksiyona göre 1999 yılı ortasında nüfusumuzun 64,4 milyon olacağı tahmin edilmektedir.

Türkiye'de 1997 yılı nüfus sayımına göre 62 983 000 olan yıl sonu nüfusu içinde aktif nüfusun oranı %63,8 ile (40 183 154 kişi), 1999 yılında yıl sonu nüfusu 64 851 000 kişiye ulaşmış ve aktif nüfusun oranı %64,6 (41 893 746 kişi) tahmin edilmiştir. 1997 nüfus sayımına göre 62 983 000 olan yıl sonu nüfusu içinde aktif nüfusun oranı %63,8 iken, 1999 yılında bu oran %64,6'ya yükselerek aktif nüfus 41 893 746 kişiye yükselmiştir (Çizelge 4.13).

Çizelge 4.13. Türkiye'nin Demografik Göstergelerindeki Gelişmeler

GÖSTERGELER	1997	1998	1999
Nüfus (Yıl Sonu)	62 983 000	63 921 000	64 851 000
Nüfus (Yıl Ortası)	62 510 000	63 451 000	64 385 000
Nüfus Artış Hızı (1) (Yüzde)	1,5	1,4	1,4
Doğum Hızı (Binde)	21,4	21,1	20,8
Bebek Ölümleri (Binde)	39,5	37,9	36,3
Nüfus Grupları Dağılımı			
0-14 Yaş (Yüzde)	31,2	30,7	30,2
15-64 Yaş (Yüzde)	63,8	64,2	64,6
65+ Yaş (Yüzde)	5	5,1	5,2

(1) Göçleri kapsamamaktadır.

Kaynak: Anonymous (41), (69)

1997 nüfus sayımına göre ülkemizdeki köy ve beldelerde yaşayan nüfusun, toplam nüfus içindeki oranı %35 olarak belirlenmiştir. Ülkemizde her üç kişiden ikisi şehirlerde bulunmaktadır. Görülüyor ki son 17 yılda köy nüfusu %21,5 oranında düşmüş, şehirde yaşayanların oranı %44'den %65'e yükselmiştir. Türkiye büyük bir hızla şehirleşmiştir. Beklenildiği gibi 1999 yılına gelindiğinde, şehirde yaşayanların oranı artmış, köyde yaşayanların oranı ise azalmıştır (Çizelge 4.14).

Çizelge 4.14. Şehir ve Köy Nüfusunun Gelişimi

(Milyon)

Yıllar	Toplam Nüfus	Şehirli (Kişi)	Şehirli (%)	Köylü (Kişi)	Köylü (%)
1980	44,7	19,6	43,9	25,1	56,1
1985	50,7	26,9	53,0	23,8	47,0
1990	56,5	33,3	59,0	23,1	41,0
1997 (1)	62,9	40,9	65,0	22,0	35,0
1999	64,4	42,1	65,4	22,3	34,6

(1) 30 Kasım 1997 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları

Kaynak: Anonymous (22), (41), (69)

1994 yılında 21 403 000 kişi olan sivil işgücünün %48,0'i tarım sektöründe, %16,4'ü sanayi sektöründe ve %38,8'i hizmetler sektöründe istihdam edilmiştir. Aynı yıl 1 739 000 kişi işsiz ve 1 759 000 kişide eksik istihdamdan dolayı çalışamamış, 1994 yılı için atıl iş gücü %16,3 olarak gerçekleşmiştir (Çizelge 4.15).

Çizelge 4.15. Yurtiçi İstihdam

(15+ yaş, 1000 Kişi)

	1994	1995	1996	1997	1998 (1)
Sivil İşgücü	21 403	21 907	22 236	21 899	22 178
Sivil İstihdam	19 664	20 394	20 894	20 505	20 799
Tarım (Milyon)	8,8	9,5	9,4	8,6	8,7
(%)	(48,0)	(46,8)	(44,9)	(41,9)	(41,8)
Sanayii (Milyon)	3,2	3,1	3,3	3,5	3,6
(%)	(16,4)	(15,3)	(15,9)	(17,2)	(17,2)
Hizmetler (Milyon)	7,6	7,7	8,8	8,4	8,5
(%)	(38,8)	(38,0)	(39,2)	(40,9)	(40,8)
İşsiz	1 739	1 513	1 342	1 394	1 429
Eksik İstihdam	1 756	1 474	1 401	1 237	1 342
İşsizlik Oranı (%)	8,1	6,9	6,0	6,4	6,4
Eksik İstihdam (%)	8,2	6,7	6,3	5,6	6,1
Atıl İşgücü (%)	16,3	13,6	12,3	12,0	12,5

(1) Nisan 1998 H.h.İ. Anketi Geçici Sonuçları

Kaynak: Anonymous (41), (67)

1998 yılı itibariyle ise sivil işgücü sayısı 22,2 milyon kişidir. Bunun 20,8 milyonu istihdam edilmekte, kalan 1,4 milyonu işsiz durumda bulunmaktadır. Bu rakamlara 1,3 milyon eksik istihdam eklendiğinde sivil işgücünün %12,5'inin istihdam edilmediği görülmektedir (Çizelge 4.15).

Türkiye'de 1980 yılında 18 522 322 olan iktisaden faal nüfusun %40'ı tarımda istihdam edilmiş tarımda iktisaden faal nüfus başına düşen tarımsal alan 25,6 da olmuştur. 1990 yılında ise iktisaden faal nüfus %26,2 artarak 23 381 893'e ulaşmış, faal nüfusun %46,3'ü (12 547 796 kişi) tarımda istihdam edilmiş, tarımda iktisaden faal nüfus başına düşen tarımsal alan 22,1'e gerilemiştir (Çizelge 4.16).

Çizelge 4.16. Tarım Kesiminde İktisaden Faal Nüfus (Kişi)

GÖSTERGELER	1980	1985	1990
İktisaden Faal Nüfus (12 Yaş Üstü)	18 522 322	20 556 786	23 381 893
Tarım Kesiminde İktisaden Faal Nüfus	11 104 501	12 118 533	12 547 796
Tarla Ziraatı ve Hayvancılık	10 993 899	12 037 883	12 460 073
Ormancılık ve Tomrukçuluk	91 137	58 433	65 908
Balıkçılık ve Süngercilik	19 465	22 217	21 815
İktisaden Faal Nüfusun Toplam Nüfusa Oranı (%)	59,95	58,95	53,66
1000 da.Tarımsal Amaçlı Alana Düşen Tarımda İktisaden Faal Nüfus (Kişi)	39	44	45
Tarımda İktisaden Faal Nüfus Başına Düşen Tarımsal Amaçlı Alan (da)	25,6	22,9	22,1

Kaynak : Anonymous (41), (70)

1997 yılında 15 üyeli Avrupa Birliği'nin nüfusu 373 milyon olup, bu nüfusun %40,2'si (150 milyon kişi) çalışmaktadır. Çalışan nüfusun %5'i (7,4 milyon kişi) tarımda istihdam edilmektedir. Türkiye'de 63 milyon nüfusun %32,5'i çalışmakta olup, çalışanların sayısı ise 20,5 milyon kişidir. Toplam istihdamda tarımın payı %41,9 olup, 8,6 milyon kişi tarımda istihdam edilmektedir. Aynı yıl itibariyle AB ve Türkiye karşılaştırıldığında, Türkiye'de tarımda istihdam edilen nüfus 8,6 milyon kişi ve toplam istihdamda tarımın payı %41,9 iken, bu değerler sırasıyla AB'de 7,4 milyon kişi ve %5,0'dir (Çizelge 4.17).

Çizelge 4.17. AB ve Türkiye'nin Nüfus ve İşgücü Açısından Karşılaştırılması

(1997)

GÖSTERGELER	AB	Türkiye	Türkiye/AB %
Nüfus (Milyon)	373	63	16,9
Çalışan Nüfus (Milyon)	150	20,5	13,6
Tarımda İstihdam (Milyon)	7,4	8,6	116,2
Toplam İstihdamda Tarımın Payı (%)	5,0	41,9	838,0
Tarımsal İşgücü (%)	5,4	48,0	888,8
Tarım Nüfusu (Milyon)	18,5	22,5	121,6

Kaynak: Anonymous (21), (51)

AB'de 1990 yılında 365 446 000 olan nüfus, geçen 10 yılda %2,7 artarak 2000 yılında 375 508 000'e ulaşmıştır. Topluluğa üye ülkeler içerisinde 2000 yılında nüfusu en fazla olan ülkeler %21,9 ile Almanya, %15,7 ile Fransa ve İngiltere'dir. Türkiye'de ise 1990 yılında 56 500 000 olan nüfus geçen 8 yılda %12,3 artarak 1998 yılında 63 451 000'e ulaşmıştır (Çizelge 4.18).

Çizelge 4.18. AB ve Türkiye'nin Nüfus, İşsizlik ve Enflasyon Oranlarının Karşılaştırılması

ÜLKELER	Nüfus (Bin Kişi)					İşsizlik (%)		Enflasyon (%)	
	1990*	2000***	2000****	2000**	%	1970	1995	1970	1995
Belçika	9 951	5 185	4 976	10 161	2,7	4	14	4	1,5
Danimarka	5 140	2 675	2 618	5 293	1,4	1	10	6	2,1
Almanya	79 365	41 954	40 266	82 220	21,9	1	9	3	2,8
Yunanistan	10 220	5 407	5 238	10 645	2,8	4	-	3	9,3
İspanya	39 303	20 253	19 376	39 630	10,6	3	23	6	4,7
Fransa	56 718	30 281	28 798	59 080	15,7	2	12	6	1,8
İrlanda	3 503	1 878	1 852	3 730	1,0	6	13	8	2,5
İtalya	57 023	29 492	27 806	57 298	15,3	5	12	5	5,2
Lüksemburg	367	219	211	431	0,1	-	-	-	2,0
Hollanda	14 952	7 968	7 817	15 786	4,2	1	7	4	1,9
Avusturya	7 705	4 158	4 052	8 211	2,2	1	7	4	2,0
Portekiz	9 869	5 125	4 749	9 875	2,6	-	7	6	4,1
Finlandiya	4 986	2 652	2 554	5 176	1,4	2	17	3	1,0
İsveç	8 559	4 491	4 419	8 910	2,4	2	8	8	2,5
İngiltere	57 772	30 062	29 000	59 062	15,7	2	8	6	3,4
AB (15)	365 446	191 800	183 708	375 508	100,0	2,6	11,3	5	2,8
Türkiye	56 500	31 396*	32 055*	63 451*	16,9	12	7	7	94

(*) 1998 yıl ortası nüfus tahminleri (**) Toplam Nüfus (***) Kadın Nüfusu (****)Erkek Nüfusu
Kaynak : Paksoy, S., Paksoy, M., (53), Anonymous (68), (69)

1998 yılı nüfus verilerine göre Türkiye Almanya'dan sonra Topluluğa üye diğer ülkelerin nüfusundan daha fazla bir nüfusa sahiptir. 1995 yılı itibariyle AB'nde işsizlik oranı %11,3 ve enflasyon oranı %2,8 iken, Türkiye'de işsizlik oranı %7, enflasyon oranı ise %94'dür (Çizelge 4.18).

Türkiye'de 1994 yılı itibariyle 9 023 000 olan tarım sektöründe çalışan nüfusun %53,5'ini erkek ve %46,5'ini ise kadın nüfusu oluşturmaktadır. Ülkemizde tarımsal alanda ücretli işgücü kullanımı %5,4 iken, tarım sektöründe çalışanların % 94,6'sı kendi hesabına çalışmakta, çalışanların %67,1'i 25-44 yaş grubu arasında bulunmaktadır. AB'de ise 1993 yılı verilerine göre tarım sektöründe çalışan 7 773 000 kişinin %65'ini erkek, %35'ini kadın nüfusu oluşturmaktadır. Ücretli işgücü kullanımı %30,3 iken, tarım sektöründe kendi hesabına çalışanların oranı %48,3'dür (Çizelge 4.19).

Çizelge 4.19. Türkiye ve AB'nin Tarım Sektöründe Çalışan Nüfus Yapısının Karşılaştırılması

GÖSTERGELER	TÜRKİYE (1994)	AB (12) (1993)
Sayı (000)	9 023	7 773
Erkek (%)	53,5	65,0
Kadın (%)	46,5	35,0
Ücretli İş Gücü (%)	05,4	30,3
*Kendi Hesabına (%)	94,6	69,7
Tam Gün (%)	-	85,9
Yarım gün (%)	-	14,1
Yaş Grupları (%)		
25	32,6	10,0
25-34	17,8	18,3
35-44	16,7	20,0
45-54	14,3	22,4
55-64	13,0	22,0
65-+	5,6	7,1

* İşveren ve aile işgücünü kapsamaktadır. 1996

Kaynak: Kırıl, T., Tatlıdil, F.F., (28)

AB ve Türkiye karşılaştırıldığında, Türkiye AB'nin %20'si büyüklüğünde bir tarımsal alana sahip olmasına rağmen, tarım sektöründe %13,9 oranında daha fazla çalışanı bulunmaktadır. Türkiye'de kadın işgücü kullanımı AB'ye göre %32,8 fazladır. Ücretli işgücü kullanımı oranı AB'nin %17,8' i kadar olup, ülkemizde kendi hesabına çalışanların oranı AB'den %35,7 daha fazladır. Tarım sektöründe çalışan

nüfus ise AB'ye göre %44,3 oranında daha genç nüfustan oluşmaktadır (Çizelge 4.19).

AB'de 1997 yılı için toplam tarımsal işgücü 7 023 000 toplam işgücü YİÜ'ne sahip olup 1987-1997 yılları arasında toplam tarımsal işgücü ihtiyacı %29 azalmıştır. AB'ye üye ülkeler içerisinde 1997 yılı için en yüksek tarımsal işgücü İtalya'da (1 798 000 YİÜ), İspanya'da (1 099 000 YİÜ) ve Almanya'dadır (657 000 YİÜ). En düşük tarımsal işgücü ise Lüksemburg (5 000 YİÜ) ve Belçika'da (79 000) görülmektedir. Toplam tarımsal işgücünde değişimin en fazla görüldüğü ülkeler %-47 ile Portekiz, %-36 ile Almanya ve %-34 ile Fransa olmuş, en az toplam tarımsal işgücü kullanımındaki değişim %-11 ile Hollanda'da gerçekleşmiştir. AB'de aile işgücü kullanımı %19,2 olup, aile işgücünün en yoğun olarak kullanıldığı ülkeler ise sırasıyla Finlandiya (%95), İrlanda (%93) ve Avusturya'dır (%90,9). En az aile işgücünün kullanıldığı ülkeler ise, Danimarka (%60,4), İspanya (%70,8) ve Almanya'dır (%72,0) (Çizelge 4.20).

Çizelge 4.20. AB'de Tarımsal İşgücü (1987-1997)

((1000) Yıllık İşgücü Ünitesi)

ÜLKELER	Toplam İşgücü		Aile İşgücü %	Aile Dışı İşgücü 1997 (%)		55 yaş ve üstü daimi işgücü % (1997)
	1997	1987-1997 (%)		Daimi	Geçici	
AB (15)	7 023	-29*	79,2	11,5	9,3	38,3
Belçika	79	-22	87,4	10,9	1,7	28,3
Danimarka	98	-12	60,4	35,2	4,4	27,7
Almanya	657	-36*	72,0	25,7	2,3	29,4
Yunanistan	597	-30	87,0	1,1	11,3	46,5
İspanya	1 099	-32	70,8	11,9	17,2	39,1
Fransa	958	-34	77,0	14,7	8,3	25,4
İrlanda	202	-20	93,0	4,4	2,6	36,4
İtalya	1 798	-16	85,7	2,8	11,5	46,8
Lüksemburg	5	-25	86,0	12,0	2,0	30,7
Hollanda	209	-11	73,7	21,1	5,2	24,5
Avusturya	178	-	90,9	7,7	1,4	21,3
Portekiz	520	-47	82,7	8,7	8,6	51,9
Finlandiya	126	-	95,0	1,6	3,4	23,5
İsveç	82	-	76,8	19,5	3,7	34,1
İngiltere	416	-21	62,3	33,2	4,5	31,4

* Doğu Almanya hariç.

Kaynak: Olhan, E., (4), Anonymous (65)

Toplulukta aile dışı daimi işgücünü en yoğun kullanan ülkeler Danimarka (%35,2) ve İngiltere (%33,2) olurken, 55 yaş ve üzerinde daimi işçi çalıştıranların başında gelen ülkeler ise %51,9 ile Portekiz ve %46,8 ile İtalya'dır. En az 55 yaş ve üzerinde daimi iş gücünün kullanıldığı ülkeler ise Avusturya (%21,3), Finlandiya (%23,5) ve Hollanda (%24,5), en fazla 55 yaş ve üstü daimi işçi gücünün kullanıldığı ülkeler ise sırasıyla Portekiz (%51,9), İtalya (%46,8) ve Yunanistan'dır (%46,5) (Çizelge 4.20).

2000 yılı itibariyle AB'nin tarımsal nüfusu 16 334 000 olurken, 1990-2000 yılları arasında tarımsal nüfusta %32,8'lik bir azalma olmuştur. Birliğe üye ülkeler içerisinde en fazla tarımsal nüfusa sahip olan ülkeler İtalya (3 046 000), İspanya (2 982 000) ve Almanya (2 067 000), tarımsal nüfusu en az olan ülkeler ise Lüksemburg (10 000) ve Belçika (186 000)'dir. Tarımsal nüfus da en fazla değişim %-37,9 ile İtalya'da ve %-36,4 ile Fransa'da yaşanmış, en az değişim ise %-15,8'le İngiltere'de gerçekleşmiştir (Çizelge 4.21).

Toplulukta en fazla kadın işgücü kullanımı Portekiz (%56,52), Yunanistan (%48,19) ve Avusturya'da (%43,36) olurken en az kadın işgücü kullanımı İrlanda (%6,21) ve İngiltere'de (%22,11) gerçekleşmiştir (Çizelge 4.21).

Çizelge 4.21. AB Ülkelerinde Tarımsal Nüfus ve İşgücü Durumu (2000)

ÜLKELER	Tarımsal Nüfus (000)		Tarım.Nüf Değş. (%)	İş Gücü (1000 YİÜ)(2000)			Toplam/Kadın işgücü (%)
	1990	2000		Kadın	Erkek	Toplam	
AB (15)	24 302	16 334	-32,8	2 847	4 742	7 589	37,52
Avusturya	598	420	-29,8	85	111	196	43,36
Belçika	262	186	-29,0	21	56	77	27,27
Danimarka	286	200	-30,0	27	84	111	24,32
Finlandiya	459	313	-31,8	51	92	143	35,66
Fransa	3 115	1 980	-36,4	309	589	898	34,40
Almanya	3 162	2 067	-34,6	391	626	1 017	38,44
Yunanistan	1 912	1 432	-25,1	373	401	774	48,19
İrlanda	502	379	-24,5	10	151	161	6,21
İtalya	4 904	3 046	-37,9	552	795	1 347	40,97
Hollanda	683	532	-22,1	76	171	247	30,77
Portekiz	1 962	1 413	-28,0	364	280	644	56,52
İspanya	4 762	2 982	-37,4	421	868	1 289	32,66
İsveç	423	315	-25,5	49	103	152	32,23
İngiltere	1 258	1 059	-15,8	117	412	529	22,11
Lüksemburg	14	10	-28,6	1	3	4	25,00

Kaynak: Anonymous (68)

4.7. Tarım İşletmelerinin Büyüklükleri

Tarım işletmelerinin büyüklüğü ve bunların zaman içinde nasıl bir değişim gösterdiğinin analizi, ülke topraklarının daha etkin ve rasyonel kullanılması açısından önemlidir (28).

Ülkemizde çeşitli tarihlerde yapılan tarım sayımları, tarım işletmelerinin büyüklükleri itibariyle durumlarını ve zaman içindeki değişimlerini ve gelişmelerini ortaya koymaktadır. Çizelge 4.22'de Türkiye'nin tarımsal işletme büyüklüklerine göre işletme sayıları ve işletmelerin arazi miktarları görülmektedir.

Çizelge 4.22. Türkiye'de İşletmelerin Büyüklüklerine Göre Dağılımı

İşletme Büyüklüğü (da)	1970		1980		1991		1970-1991 Değişim %	
	İşletme Sayısı (%)	İşlenen Alan (%)	İşletme Sayısı (%)	İşlenen Alan (%)	İşletme Sayısı (%)	İşlenen Alan (%)	İşletme Sayısında Değişim (%)	İşlenen Alanda Değişim (%)
1-20	44,2	10,4	28,4	4,1	36,7	5,6	-7,5	-4,8
21-50	28,7	16,8	32,7	15,9	31,1	16,6	2,4	-0,2
51-100	15,6	21	20,8	21,3	17,5	19,6	1,9	-1,4
101-200	7,8	21	11,8	23,8	9,4	20,9	1,6	-0,1
201-500	3,1	19,6	5,5	22,7	4,4	19,8	1,3	0,2
501- +	0,6	11,2	0,8	12,2	0,9	17,2	0,3	6,0
TOPLAM	100	100	100	100	100	100	-	-

Kaynak: Anonymous (71), (72)

1970 yılı verilerine göre 1-20 da araziye sahip işletmelerin oranı %44,2, 21-50 da büyüklüğe sahip işletmelerin oranı ise %28,7'dir. 1-50 da büyüklüğe sahip olan işletmeler toplam işletmelerin %72,9'unu oluştururlarken, işledikleri alan toplam alanın sadece %27,2'dir. 1991 yılı verilerine göre ise 1-20 da büyüklüğe sahip işletmelerin oranı %36,7'ye, işledikleri alan %5,6'ya gerilerken, 21-50 da büyüklüğe sahip olan işletmelerin oranı ise %31,1'e yükselmiş, işledikleri alan ise %16,6'ya düşmüştür. 1-50 da büyüklüğe sahip işletmelerin oranı %67,8 olurken, işledikleri alan %22,2 olmuştur (Çizelge 4.22).

Aynı yıllar arasında işletme sayılarında en fazla değişim 21-50 da büyüklüğe sahip işletmelerde (%2,4) yaşanmıştır. 1-200 da arazi büyüklüğüne sahip işletmelerin işledikleri alan yüzdelerinde bir azalış görülürken, 200-501 da ve üzeri büyüklüğe sahip işletmelerin işledikleri alanlarda artış gerçekleşmiştir (73).

1970-1991 yıllarında yapılan tarım sayımı sonuçları karşılaştırıldığında işletmelerin sayılarının artmasıyla birlikte ortalama arazi genişliklerinde büyük ölçülerde düşüş gerçekleşmiştir. Arazi genişliğinde en fazla düşüş, 1-20 da arazi genişliğine sahip işletmelerde %27,4 olurken, 201-500 da arazi büyüklüğüne sahip işletmelerin işledikleri alanda %23,6 oranında görülmüştür (Çizelge 4.23).

Çizelge 4.23. Tarımsal İşletmelerdeki Arazi Genişliğindeki Değişim

Arazi Genişliği (da)	1970	1980	1991
1-20	13,1	9,3	9,5
21-50	32,7	31,0	30,3
51-100	75,0	65,5	65,6
101-200	150,0	128,7	128,4
201-500	350,0	268,2	267,5
500-+	1 090,8	903,4	1 090,4
Genel Ortalama (da)	55,8	64,0	59,1

Kaynak: Anonymous (70), (71)

1991 Genel Tarım Sayımı Sonuçlarına göre; ülkemizdeki 3 966 822 tarım işletmesinin %67,06'sı 50 dekardan küçük olup, arazinin %40,06'sını işlemektedirler. Tarım işletmelerinin %92,57'si yalnızca kendi arazilerini işlemektedir. İşletmelerin %72,20'sinde bitkisel ve hayvansal üretim yapılırken, %24,40'ında sadece bitkisel üretim yapılmaktadır (71).

Ülkemiz tarım topraklarında mülkiyet sorunu yaşanmaktadır. Mevcut 3 966 500 tarım işletmesinden %2,5'inin hiç toprağı bulunmamaktadır. Bu durum özellikle Güneydoğu Anadolu bölgesinde önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Bölgede mevcut 333 800 adet tarım işletmesinden %8'inin toprağı bulunmamaktadır. 21 000 işletmenin ise 5 dekardan daha az tarım arazisi vardır (5).

Çizelge 4.24'de ülkemizde tarım bölgelerine göre işletme büyüklüklerinin genel dağılımına bakıldığında , 0-49 da büyüklüğündeki işletme grubunda 2 659 700 adet işletmenin olduğu, ve bu yoğunluğun en fazla Ege (609 800) ve Karadeniz bölgesinde (549 000) görüldüğü anlaşılmaktadır. 0-49 da işletme büyüklüğüne sahip tarımsal işletmelerin en az sayıda orta kuzey bölgede bulunduğu (25 400) anlaşılmaktadır. 5000+ da tarımsal alan büyüklüğüne sahip işletmelerin en fazla bulunduğu yerler Güneydoğu (400) ve Ege (70) bölgeleridir.

Çizelge 4.24. Ülkemiz Tarım Bölgelerine Göre İşletme Büyüklüklerinin Genel Dağılımı

(x 1000)

İşletme Büyüklüğü	(da)	Orta Kuzey	Ege	Marmara	Akdeniz	Kuzey Doğu	Güney Doğu	Karadeniz	Orta Doğu	Orta Güney	Türkiye
0-49	I. S.	25,4	609,8	205,5	339,9	143,7	150,7	549,6	199,2	206,8	2 659,7
	T.A	5 719,4	12 298,4	4 529,9	6 376,5	2 841,0	3 140,9	9 919,7	4 543,9	4 975,4	51 889,6
50-99	I. S.	108,1	120,7	74,1	74,7	45,3	67,5	67,4	65,8	89,2	713,1
	T.A	7 192,4	8 023,6	4 934,2	4 900,9	2 913,5	4 395,1	4 258,5	4 229,2	5 902,8	46 750,6
100-199	I. S.	71,0	40,9	34,9	31,3	36,0	59,5	18,1	33,4	67,8	383,3
	T.A	9 300,7	5 264,7	4 596,8	3 971,5	3 292,5	7 440,3	2 246,7	4 186,0	8 917,3	49 216,6
200-499	I. S.	38,3	10,4	9,4	13,4	12,4	37,9	4,6	13,3	33,6	173,7
	T.A	10 413,6	2 920,5	24 603,3	3 650,8	3 421,6	10 119,4	1 110,6	3 537,5	8 852,7	46 487,4
500-999	I. S.	37,8	0,4	1,0	1,8	1,6	9,3	0,1	1,8	4,0	24,2
	T.A	2 407,8	304,1	696,2	1 174,3	1 034,2	5 812,2	85,7	1 050,8	2 416,5	14 982,4
1000-2499	I. S.	0,5	0,2	0,03	0,8	0,2	6,8	0,2	0,4	0,8	10,2
	T.A	740,6	289,6	51,4	1 169,3	264,8	9 012,0	353,4	528,3	1 446,8	13 856,6
2500-4999	I. S.	0,002	0,02	0,01	0,04	-	1,7	-	0,05	0,01	1,9
	T.A	7,7	90,4	4,0	150,1	-	6 066,5	-	139,7	43,4	6 538,0
5000 +	I. S.	0,004	0,07	0,005	0,004	0,002	0,4	0,002	0,006	0,006	0,4
	T.A	371,7	87,2	127,5	75,0	103,6	3 152,6	33,1	166,6	671,9	4 789,4

I.S: İşletme sayısı T.A: Tarımsal alan (da)

Kaynak: Altuntaş, E., Ögüt, H., Taşer, F., (74)

Toplulukta işletme büyüklükleri, toplam standart gayri safi karla ölçülür. Bu da European Size Unit (ESU) ile tanımlanır. Avrupa büyüklük ünitesi (ESU), 1984 referans dönemi için bir tarım işletmesinin toplam standart brüt marjının 1200 ECU'luk değerini ifade eder. Daha sonraki referans dönemleri için standart brüt marjın yenilenmesi ve güncelleştirilmesi genel tarımsal ve ekonomik trendler dikkate alınarak komisyon tarafından belirlenecektir (28).

Çizelge 4.25. AB'de Tarım İşletmelerinin Ekonomik Büyüklük Sınıflandırması

Ekonomik Büyüklük Sınıfları	ESU Cinsinden Sınıf Aralığı	Büyüklük Sınıf İsimleri
I	2 ESU'dan Az	Çok Küçük
II	2 'den 4 ESU'ya Kadar	
III	4 'den 6 ESU'ya Kadar	Küçük
IV	6 'dan 8 ESU'ya Kadar	
V	8'den 12 ESU'ya Kadar	Orta Küçük
VI	12'den 16 ESU'ya Kadar	
VII	16'dan 40 ESU'ya Kadar	Orta Büyük
VIII	0'dan 100 ESU'ya Kadar	Büyük
IX	100 ESU'ya eşit veya daha fazla	Çok Büyük

Kaynak: Kiral, T., Tatlıdil, F.F., (28)

1997 verilerine göre AB'de 6 989 000 adet tarım işletmesi bulunurken en fazla tarımsal işletmenin bulunduğu ülkeler sırasıyla İtalya (2 315 200) ve İspanya (1 208 300)'dir. AB'de ortalama işletme büyüklüğü 18,4 ha iken, Yunanistan'da işletme büyüklüğü 4,3 ha, İtalya'da 6,4 ve Portekiz'de 9,2 ha'dır. AB'de ortalama işletme büyüklüğünün en yüksek olduğu ülke İngiltere'de 69,3 ha olup, İngiltere'yi 42,6 hektar işletme büyüklüğüyle Danimarka takip etmektedir. AB'de toplam işletmelerin %55,8'i 5 ha'dan daha az tarımsal alana sahip bulunmakta iken bu oran Yunanistan'da %76,3, Portekiz'de %76,1 ve İtalya'da %75,7'dir (Çizelge 4.26).

Çizelge 4.26. AB'de Tarım İşletmelerinin Sayısı ve Ortalama Genişlikleri (1997)

ÜLKELER	Tarım İşletmelerinin Sayısı (000)	Ortalama İşletme Genişliği (ha)	5 Ha Az İşletmeler (%)	100 ha Büyüklüğündeki İşletmeler (%)
Belçika	67,2	20,6	32,2	1,7
Danimarka	63,2	42,6	3,5	8,8
Almanya	534,4	32,1	31,5	4,2
Finlandiya	91,4	23,7	8,7	1,2
Fransa	679,8	41,7	26,8	11,2
Yunanistan	821,4	4,3	76,3	0,1
İrlanda	147,8	29,4	7,5	2,8
İtalya	2 315,2	6,4	75,7	0,6
Lüksemburg	3,0	42,5	24,5	8,1
Hollanda	107,9	18,6	32,0	1,0
Avusturya	210,1	16,3	37,9	1,3
Portekiz	416,7	9,2	76,1	1,3
İsveç	89,6	34,7	14,3	6,7
İspanya	1 208,3	21,2	53,6	3,9
İngiltere	233,2	69,3	15,5	16,5
AB (15)	6 989,0	18,4	55,8	3,2
Türkiye	3 966,5	5,9	67,8	0,25*

Kaynak: Altuntaş, E., Ögüt, H., Taşer, F., (74) Anonymous (68), (71)

Avrupa Birliğine Üye ülkeler içerisinde 100 ha'dan daha fazla tarımsal alana sahip işletmelerin en fazla bulunduğu ülkeler ise İngiltere (%16,5), Fransa (%11,2) ve Danimarka'dır (%8,8). Türkiye'de ise 3 966 500 işletme bulunmakta olup, işletme sayısı Birliğe üye olan ülkelere göre daha fazladır (Çizelge 4.26).

Ülkemizde ortalama işletme büyüklüğü 1991 verilerine göre 5,9 ha olup, Birliğe üye ülkeler içerisinde Yunanistan ve İtalya dışında diğer ülkelerin tamamında

ortalama işletme büyüklüğü ülkemizden daha fazladır. Ülkemizde 5 hektardan az tarımsal alana sahip olan işletmelerin oranı %67,8 iken, Avrupa Birliği'ne üye ülkelerden sadece Yunanistan (%76,3), Portekiz (%76,1) ve İtalya'da (%75,7) küçük işletmeler ülkemizden daha fazla bulunurken diğer üye ülkelerin tamamında ülkemize göre daha büyük işletmeler bulunmaktadır.

Bu arazilerin tasarruf şekilleri de tarımsal yapının oluşmasında önemli bir rol oynamaktadır. AB tarımında kiracılık yaygındır ve tarım alanlarının %59,3'ü mülk arazi şeklinde işlenirken, %40,7'si kiracılıkla işletilmektedir. AB'de miras yoluyla tarım arazilerinin parçalanmasına izin verilmediği için, yasal düzenlemelerin sağlam düzenlemelere oturtulmuş olmasının da etkisi ile, kiracılık yolu ile arazilerin işlenmesi yaygındır.

Türkiye'de ise kendi arazilerini işleyen işletmelerin oranı %92,5, yalnız kiracılıkla arazi işleyen işletmelerin oranı %1,2 ve arazileri yalnız ortakçılıkla işletilen işletmelerin oranı %0,3'tür (75).

4.8. Tarımsal Ürünlerde Yeterlilik

Türkiye'de tarımsal üretimde artış sağlanması nüfusun dengeli ve yeterli beslenmesi yanında, ülkenin iktisadi gelişmesi içinde büyük önem arz etmektedir. Tarım sektörü iktisadi gelişme üzerinde ürün, piyasa veya pazar ve üretim katkısı gibi üç yolla etkide bulunmaktadır. Gelişmiş ülkelerde tarım, ekonomiye hakim olmaktan çıktığı için iktisadi gelişme üzerindeki etkileri nispeten azalmıştır (37).

4.8.1. Tarımsal Ürün Bileşimi ve Gıda Tüketim Yapısı

Üretim deseni, bir anlamda sahip olunan tarımsal altyapı ve izlenen politikaların görünen yüzünü oluşturmaktadır. Eğer bu alanda belirli sorun ve olumsuzluklardan söz ediliyorsa, tarımsal yapı ve izlenen tarımsal politikalarla ilgili önemli sorunlar var demektir (10).

Türkiye'de tarımsal üretimin bileşiminde bitkisel üretim baskın durumdadır. Tarımsal üretim değeri içerisinde hayvansal üretim değerinin payı %32, bitkisel ürün değerinin payı ise %68'dir. Türkiye 1992-1994 yılı ortalamalarına göre buğdayda

Dünya üretiminin %3,4'ünü, arpada %4,3'ünü, şeker pancarında %5,4'ünü, soğanda %5,8'ini, kavunda %12,7'sini ve sert ve kabuklu meyvelerde %14,9'unu sağlamaktadır (2). AB'de hayvansal üretim baskın olup, tarımsal üretim değeri içerisinde hayvansal üretim değerinin payı %51,4, bitkisel üretim değerinin payı ise %48,6'dır. Hayvansal üretim değerinin fazlalığı kendi içinde bir gelişmişlik ölçüsüdür. Çünkü hayvancılık, yetiştirme ve bakım teknikleri, yatırımlar açısından daha fazla parasal harcama, teknik bilgi ve eğitilmiş olmayı gerektirir (75).

1970-1998 yılları arasında tahıl ekiliş alanları %12,92, baklagil ekiliş alanları %510, endüstri bitkileri ekiliş alanları %1,85, yumrulu bitkiler ekiliş alanları %0,27, sebze meyve ekiliş alanları %2,33 artış gösterirken, nadas alanları %15,88, bağ alanları %1,3, zeytin alanları ise %0,63 oranında azalmıştır. 1998 yılı itibariyle toplam alanın %59,19'unda tahıl, %6,12'sinde baklagil, %5,68'inde endüstri bitkileri üretimi yapılırken, nadas alanları toplam alanın %18,14'ünü oluşturmaktadır (Çizelge 4.27).

Çizelge 4.27. Yıllar İtibariyle Türkiye'nin Tarımsal Ürün Deseni (%)

Yıllar	Tahıllar	Baklagiller	Endüstri Bitkileri	Yağlı Tohumlar	Yumru Bitkiler	Nadas	Sebze	Meyve	Bağ	Çay	Zeytin	Toplam (%)	Toplam (1000Ha)
1970	46,27	1,20	3,83	1,75	0,92	34,02	1,75	3,98	3,30	0,11	2,86	99,99	25 586
1975	47,60	1,37	4,31	1,90	0,96	31,27	1,87	4,45	3,02	0,19	3,06	100,00	26 153
1980	46,15	2,03	4,33	2,39	0,99	30,46	2,22	5,16	3,05	0,20	3,02	100,00	26 877
1985	50,30	4,34	4,39	3,08	1,15	22,84	2,51	5,65	2,37	0,25	3,11	99,99	26 376
1990	49,52	7,32	4,98	3,35	1,06	19,80	2,36	5,98	2,16	0,34	3,22	100,00	26 886
1995	50,79	5,88	4,87	2,71	1,33	19,86	2,68	6,12	2,14	0,29	3,33	100,00	26 459
1998	59,19	6,12	5,68	-	1,19	18,14	8,06	2,00	-	2,23	100,00	26 951	

Kaynak: Cinemre, H. A., (2), Anonymous (76)

Ülkemizde uzun yıllar (1976-1995) itibariyle gıda tüketim yapısı incelendiğinde tahıl tüketiminde %3,9, pirinç tüketiminde %86, patates tüketiminde %15,7, şeker tüketiminde %24,9, kuru baklagil tüketiminde %48,5, sebze tüketiminde %9,1, meyve tüketiminde %86,8, süt ürünleri tüketiminde %13,3, yumurta tüketiminde ise

%107'lik bir artış yaşanırken, et tüketiminde % 13, balık ve su ürünleri tüketiminde %10,2'lik bir azalma görülmüştür (Çizelge 4.28).

Çizelge 4.28. Türkiye'de Kişi Başına Yıllık Gıda Tüketimi (Kg)

Gıda Maddeleri	1976	1983	1988	1991	1995	Değişim (1976-1995) %
Tahıllar	216,5	218,6	170,2	190,5	224,9	3,9
Pirinç	4,3	3,6	4,2	4,5	8,0	86,0
Patates	53,6	51,0	66,6	63,3	62,0	15,7
Şeker	22,9	-	26,1	23,1	28,6	24,9
K.Baklagiller	9,9	7,9	14,6	-	14,7	48,5
Sebze	176,1	132,0	190,0	187,0	192,2	9,1
Meyve	80,2	104,8	85,8	-	149,8	86,8
Et	23,8	21,0	24,8	24,1	20,7	-13,0
Süt ve Mamulleri *	127,5	123,4	143,5	137,5	144,4	13,3
Yumurta	3,9	5,4	4,7	6,0	8,1	107,0
Balık, Su Ürünleri	-	8,8	-	-	7,9	-10,2**

* Toplam Eşdeğer Süt Olarak ** 1983-1995 yılları değişimi.

Kaynak: Anonymous (77), (78), Paksoy, M., Tan, A., (79)

Türkiye'de gıda tüketiminde, bitkisel ürünlerin ağırlıkta olduğu, hayvansal ürün tüketiminde ise yetersiz kaldığı görülürken, gelişmiş ülkelerde ise proteince zengin kaynaklı besinler daha fazla tüketilmektedir (79). Buna mukabil ülkemizde gıda üretimi, ihtiyaçlarımızı karşılamaktan çok uzaktır. 1995 yılı verilerine göre yeterli ve dengeli bir beslenme durumuna göre çeşitli gıda üretimimizin tüketimi karşılama oranları şöyledir. Narenciye ve domateste %210, toplam sebze-meyvede %200, patateste %123, kuru baklagilde %563, hububatta %346 oranında ülke ihtiyaçlarının üstünde üretim yapılırken yumurtada %57, sütte %61, et, tavuk ve balıkta %39, şeker ve balda %97, katı ve sıvı yağda %64 oranında ihtiyaçlar karşılanmıştır. Hayvansal ürünler ve yağda Türkiye kendine yeterlilikten son derece uzaktır (3).

Avrupa Birliği ülkelerinde gıda tüketimi son on yılda önemli değişimler göstermiştir. Bu değişimleri bitkisel ve hayvansal yağlar, sebzeler, pirinç, et ve baklagillerde artış, süt ürünleri şeker, patates, hububat ve yumurtada ise azalış olarak belirtebiliriz (30).

AB ve Türkiye 1995 yılı itibariyle gıda tüketim yapısına bakıldığında tahıl, pirinç, patates, kuru baklagiller, sebze ve meyve tüketiminde ülkemizin bariz

üstünlüğü görülürken, şeker, et, yumurta, süt ve mamulleri gibi ürünlerin tüketimi AB'de daha fazladır (Çizelge 4.29).

Çizelge 4.29. AB ve Türkiye'de Kişi Başına Yıllık Gıda Tüketimi (Kg)

Gıda Maddeleri	1995		
	AB	Türkiye	Türkiye/AB (%)
Tahıllar	85,0	224,9	264,6
Pirinç	4,0	8,0	200,0
Patates	76,1	62,0	881,5
Şeker	33,7	28,6	84,9
K.Baklagiller	2,2	14,7	668,2
Sebze	117,0	192,2	164,3
Meyve *	61,0	149,8	245,6
Et *	94,2	20,7	22,0
Süt ve Mamulleri **	324,1	144,4	44,6
Yumurta	13,0	8,1	62,3

* AB verileri 1991 yılına aittir. ** Toplam Eşdeğer Süt Olarak
Kaynak: Anonymous (78), (80), (81),(82) Paksoy, M., Tan, A., (79)

AB'de toplam tarımsal üretim değeri içinde hayvansal üretim değerinin payı %51,4, bitkisel üretim değerinin payı ise %48,6'dır. Türkiye'de ise hayvansal üretim değerinin payı %32,02 ile çok düşük kalmaktadır (7).

4.8.2. Bitkisel üretim

AB ve Türkiye'de seçilmiş bazı tarımsal ürünlerin karşılaştırılması Çizelge 5.24'de verilmiştir.

İncelenen ürünlerin AB'de ekiliş alanı 43 263 096 ha iken, en fazla ekiliş yapılan ürünler sırasıyla buğday %39,74, arpa %25,19, mısır %9,66, şeker pancarı %4,72, ayçiçeği tohumu %4,66 ve yulaf %4,51 iken, en az ekiliş yapılan ürünler susam %0,0004, yerfıstığı %0,002, sarımsak %0,09 ve mercimek %0,06 olmuştur. Ülkemizde ise örnek olarak alınan ürünlerin ekiliş alanı AB örnek ürün ekiliş alanının %40,81'ine eşit olup 17 654 220 ha'dır. Örnek ürünler içerisinde en fazla

yeri içerenler buğday %53,13, arpa %20,67, pamuk %4,14, ayçiçeği tohumu %3,37, mısır %2,93 ve mercimek %2,93 iken en az ekiliş alanına sahip olan ürünler ise bezelye %0,0074, sarımsak %0,066, bakla %0,12 ve soya %0,14 olmuştur. İncelenen ürünler içerisinde sırasıyla yerfıstığı, mercimek, nohut, fasulye, tütün, pamuk (çiğit) ve soğanın Türkiye’de ekiliş alanı AB’den fazla gerçekleşirken incelenen diğer ürünlerin AB’de ekiliş alanı daha fazladır (Çizelge 4.30) .

Çizelge 4.30. AB ve Türkiye’de Seçilmiş Bazı Ürünlerin Ekim Alanı

(1999)

Ürünler	AB		Türkiye		Türkiye ve AB Karşılaştırılması %
	Ekiliş Alanı (ha)	%	Ekiliş Alanı (ha)	%	
Buğday	17 193 154	39,74	9 380 000	53,13	54,6
Arpa	10 897 881	25,19	3 650 000	20,67	33,5
Çavdar	1 135 533	2,62	140 000	0,79	12,3
Yulaf	1 949 080	4,51	154 000	0,87	7,9
Mısır	4 177 580	9,66	518 000	2,93	12,4
Bakla	127 890	0,29	21 000	0,12	16,4
Bezelye	940 101	2,17	1 300	0,0074	0,1
Nohut	90 031	0,21	625 000	3,54	694,2
Fasulye	81 481	0,19	174 000	0,99	213,5
Mercimek	27 684	0,06	517 000	2,93	1 867,5
Tütün	147 320	0,34	260 000	1,47	176,5
Şeker Pancarı	2 041 101	4,72	440 000	2,49	21,6
Pamuk (Çiğit)	533 322	1,23	731 320	4,14	137,1
Soğan	98 253	0,23	113 000	0,64	115,0
Sarımsak	37 288	0,09	11 600	0,066	31,1
Patates	1 388 224	3,21	220 000	1,25	15,8
Ayçiçeği tohumu	2 015 711	4,66	595 000	3,37	15,8
Susam	200	0,0004	51 000	0,29	29,5
Yerfıstığı	807	0,002	28 000	0,16	25 500,0
Soya	380 355	0,88	24 000	0,14	6,3
Toplam	43 263 096	100,00	17 654 220	100,00	40,8

Kaynak : Anonymous (68), (76)

Örnek olarak alınan ürünlerin verimleri açısından AB ve Türkiye karşılaştırıldığında, Türkiye’nin nohut (%207,3), mercimek (%122,8) ve ayçiçeği tohumu (%104,9) üretiminde üstünlüğü görülürken, sarımsak verimi AB ve Türkiye’de aynı miktarda gerçekleşmiş diğer ürünlerde AB’nin verim üstünlüğü

görülmüştür. Ülkemizde ekiliş alanında büyük yer tutan buğdayda verim AB'nin %33,75'ine, arpada %46,76'sına, mısırdaki %4,89'una, pamukta %61'ine eşit bulunmaktadır. İncelenen tarımsal ürünler içerisinde AB'ye göre en düşük verimin elde edildiği ürün ise %4,89 ile mısır olmuştur (Çizelge 4.31).

Çizelge 4.31. AB ve Türkiye'de Seçilmiş Bazı Ürünlerin Verimleri

(1999)

Ürünler	AB'de Verim (Kg/ha)	Türkiye Verim(Kg/ha)	Türkiye ve AB Karşılaştırılması (%)
Buğday	5 686,3	1 919	33,75
Arpa	4 493,3	2 101	46,76
Çavdar	4 849	1 664	34,32
Yulaf	3 210,6	1 883	58,65
Mısır	90 575	4 434	4,89
Bakla	2 121,3	1 857	87,50
Bezelye	4 490,8	2 308	45,38
Nohut	432,2	896	207,30
Fasulye	1 463,2	1 362	93,10
Mercimek	598,5	735	122,80
Tütün	2 351	963	41,00
Şeker Pancarı	58 090,5	38 305	66,00
Pamuk (Çiğit)	2 949,4	1 797	61,00
Soğan	34 547,1	22 124	64,00
Sarımsak	7 476,9	7 414	99,20
Patates	34 369,5	27 273	79,40
Ayçiçeğitolumu	1 520,2	1 596	104,90
Yerfıstığı	3 522,9	2 679	76,04
Soya	3 238,1	2 750	84,92

Kaynak : Anonymous (68), (76)

Avrupa Birliğine üye ülkelerde bazı ürünlerin üretim durumu incelendiğinde, en yüksek buğday üretimi Fransa (820 000 Ton), Almanya (475 000 Ton) ve İspanya'da (375 000 Ton) elde edilirken en az buğday üretimi ise İrlanda (16 000 Ton) ve Hollanda'da (23 000 Ton) gerçekleşmiştir. Ayçiçeği üretiminde yine en fazla üretimi Fransa (1 824 000 Ton) gerçekleştirirken, Fransa'yı 848 000 Tonla İspanya takip etmiştir. Sebze üretiminde ise İtalya 2 200 000 Tonla ilk sırayı alırken

bunu 2 100 000 Tonla Fransa takip etmektedir. En az sebze üretimi ise 23 000 Tonla Danimarka'da gerçekleşmiştir (Çizelge 4.32).

Çizelge 4.32. AB'de Bazı Tarımsal Ürünlerin Ülkeler İtibariyle Üretimi (Ton-2000)

Ülkeler	Buğday	Ayçiçeği	Çavdar	Mercimek	PamukÇiğit	Arpa	Sebze	Ş.Pancarı
AB	3 286 260	3 294 520	172 818	37 086	1 534 300	1 792 880	7 455 509	112 630 100
Avusturya	50 000	59 000	8 000	-	-	45 000	177 809	2 600 000
Belçika-Lük	38 000	-	170	-	-	6 400	350 000	6 200 000
Danimarka	124 560	-	9 180	-	-	139 680	23 000	3 396 000
Finlandiya	34 700	-	5 500	-	-	118 900	36 700	1 069 000
Fransa	820 000	1 824 000	6 300	12 074	-	220 000	2 100 000	31 454 400
Almanya	475 000	81 320	98 000	-	-	327 000	400 000	25 224 900
Yunanistan	180 000	38 000	1 742	1 100	1 250 000	15 400	90 000	2 906 000
İrlanda	16 000	-	26	-	-	26 000	40 000	1 700 000
İtalya	660 000	418 500	900	812	-	71 000	2 200 000	11 753 000
Hollanda	23 000	-	1 000	-	-	3 500	406 000	5 504 500
Portekiz	40 000	25 000	8 000	-	-	3 000	580 000	475 000
İspanya	375 000	848 700	23 000	23 100	284 300	530 000	510 000	8 343 800
İsveç	75 000	-	10 000	-	-	95 000	42 000	2 668 500
İngiltere	375 000	-	1 000	-	-	192 000	500 000	9 335 000

Kaynak : Anonymous (68)

4.8.3. Hayvansal Üretim

4.8.3.1. AB ve Türkiye'de Hayvan Sayısı

1999 verilerine göre AB'de mevcut hayvan varlığı Türkiye'den 160 761 844 adet fazla iken Avrupa Birliği'nde toplam hayvan varlığının %54,8'ini koyun, %39,6'sını sığır ve %5,6'sını keçi varlığı oluşturmaktadır. Ülkemizde ise mevcut 48 594 490 adet hayvan varlığının %62,3'ünü koyun, %22,7'sini sığır ve %15'ini ise keçi varlığı oluşturmaktadır (Çizelge 4.33).

Çizelge 4.33. AB ve Türkiye’de Hayvan Sayısı

(1999)

Hayvan Cinsi	AB		Türkiye		AB Türkiye Karşılaştırması (%)
	Hayvan Sayısı	%	Hayvan Sayısı	%	
Sığır	82 939 624	39,6	11 054 000	22,7	13,33
Koyun	114 634 261	54,8	30 256 000	62,3	26,40
Keçi	11 782 449	5,6	7 284 490	15,0	61,82
Toplam	209 356 334	100,0	48 594 490	100,0	23,21

Kaynak: Anonymous (76)

4.8.3.2. AB ve Türkiye’de Süt Üretimi

Çizelge 4.34’de verilen değerlere bakıldığında AB’deki süt üretiminin %97,2’si sığırlardan elde edilirken, %1,6’sı koyun sütünden ve %1,2’si keçi sütünden oluşmaktadır.

1998 yılı itibariyle ülkemizde toplam süt üretimi 9 890 000 ton olup toplam süt üretimimiz AB süt üretiminin %7,92’sine eşit miktardadır. Ülkemizde üretilen sütün %89,30’u sığırdan elde edilirken, %8,22’sini koyun sütü, %2,48’ini ise keçi sütü oluşturmaktadır. Türkiye süt üretimi açısından AB ile karşılaştırıldığında sığır sütü üretimimizin AB sığır sütü üretiminin %7,28’ine, koyun sütü üretimimiz AB’nin %39,37’sine ve keçi sütü üretimimiz ise AB keçi sütü üretiminin %16,71’ine eşit olduğu görülmektedir (Çizelge 4.34).

Çizelge 4.34. AB ve Türkiye’de Süt Üretimi

(1998)

Hayvan Cinsi	AB		Türkiye		AB Türkiye Karşılaştırması (%)
	Süt Üretimi (Ton)	%	Süt Üretimi (Ton)	%	
Sığır	121 319 588	97,2	8 832 000	89,30	7,28
Koyun	2 065 065	1,6	813 000	8,22	39,37
Keçi	1 466 503	1,2	245 000	2,48	16,71
Toplam	124 851 256	100,0	9 890 000	100,00	7,92

Kaynak: Anonymous (76)

2000 yılı itibariyle AB’nin ürettiği sütün %22,67’sini Almanya, %20,58’ini Fransa ve %11,82’sini İngiltere üretmiştir. Avrupa Birliğine üye ülkeler ile

Türkiye'nin süt üretimi kıyaslandığında AB'ye üye ülkelerden Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya ve Hollanda'nın süt üretimi Türkiye'den fazla, birliğe üye diğer ülkelerin süt üretimi ülkemizden daha az miktarda gerçekleşmiştir. AB'ye üye ülkeler içerisinde en az süt üreten ülkeler ise %1,53 ile Yunanistan ve %1,59 ile Portekiz olmuştur (Çizelge 4.35).

Çizelge 4.35. AB'de Toplam Süt Üretim Değişim (Ton)

Ülkeler	1995	1997	1999	2000	%
Avusturya	3 167 762	3 112 123	3 373 497	3 373 497	2,71
Belçika-Lüks.	3 643 920	3 476 882	3 294 000	3 300 000	2,65
Danimarka	4 476 200	4 631 800	4 530 100	4 464 500	3,59
Finlandiya	2 467 695	2 462 833	2 475 337	2 500 000	2,00
Fransa	26 093 402	25 648 650	25 631 650	25 630 000	20,58
Almanya	28 628 844	28 723 906	28 356 212	28 222 000	22,67
Yunanistan	1 971 299	1 983 808	1 880 045	1 900 045	1,53
İrlanda	5 346 800	5 256 300	5 121 100	5 448 000	4,37
İtalya	12 260 000	12 354 200	12 235 740	12 235 740	9,83
Hollanda	11 293 929	10 922 310	10 895 000	10 895 000	8,75
Portekiz	1 837 181	1 898 958	2 080 603	1 983 000	1,59
İspanya	6 762 300	6 545 340	6 922 000	6 530 000	5,24
İsveç	3 304 000	3 276 000	3 299 000	3 300 000	2,65
İngiltere	14 844 300	14 841 000	15 017 000	14 721 000	11,82
Avrupa (15)	126 097 632	125 134 110	125 111 284	124 502 782	100,00
Türkiye	10 601 550	10 076 526	9 876 200	9 876 200	7,93

Kaynak: Anonymous (68)

1997 yılı itibariyle AB ve Türkiye'de gerçekleştirilen yıllık süt üretimleri karşılaştırıldığında AB'de, kişi başına 335,48 kg-yıl süt düşerken ülkemizde kişi başına AB'nin %47,67'si oranında süt düşmektedir (Çizelge 4.36).

Çizelge 4.36 AB ve Türkiye'de Kişi Başına Düşen Yıllık Süt Miktarı (Kg) (1997)

	Toplam Süt Üretimi (Kg)	Toplam Nüfus (Kişi)	Kişi Başına Düşen Yıllık Süt Miktarı Kg	%
Türkiye	10 076 526 000	63 000 000	159,94	47,67
AB	125 134 110 000	373 000 000	335,48	100,00

Kaynak: Anonymous (68)

4.8.3.3. AB ve Türkiye'de Et Üretimi

AB'de 1995 yılında gerçekleşen 34 166 589 Tonluk et üretimi %5,08 oranında artarak 2000 yılında 35 902 850 Tona ulaşmıştır. Türkiye'de ise 1995 yılında 1 190 800 Tonluk et üretimi %16,39 artarak 2000 yılında 1 385 997 Tona yükselmiştir. 2000 yılı verileri itibariyle AB'de 35 902 850 Tonluk et üretilirken, Türkiye 1 385 997 Tonluk et üretimiyle AB toplam et üretiminin %3,86'sı kadar et üretimi gerçekleştirmiştir. Birliğe üye ülkeler içerisinde AB toplam et üretiminin %17,71'i Fransa'da, %17,50'si Almanya'da , %14,12'si İspanya'da, %11,56'sı ise İtalya'da üretilmiştir. Türkiye toplam et üretimi itibariyle AB'ye üye ülkeler içerisinde sırasıyla Finlandiya (%0,96), Yunanistan (%1,38), İsveç (%1,61), Portekiz (%1,96), Avusturya (%2,28) ve İrlanda'dan (%2,83) daha fazla et üretimi gerçekleştirirken Birliğe üye diğer ülkelerin et üretimi Türkiye'den çok fazla olmuştur (Çizelge 4.37).

Çizelge 4.37. AB ve Türkiye'de Toplam Et Üretimi (Ton)

Ülkeler	1995	1997	1999	2000	%
Avusturya	829 447	878 859	817 568	817 568	2,28
Belçika-Lüks.	1 751 040	1 743 430	1 699 700	1 707 800	4,76
Danimarka	1 854 528	1 876 881	2 006 453	2 017 065	5,62
Finlandiya	320 280	345 680	351 510	344 150	0,96
Fransa	6 347 558	6 636 608	6 607 565	6 359 840	17,71
Almanya	5 821 920	6 065 272	6 398 060	6 282 720	17,50
Yunanistan	526 597	525 803	494 499	494 659	1,38
İrlanda	879 140	976 590	1 089 390	1 016 690	2,83
İtalya	3 984 403	4 059 758	4 155 588	4 150 126	11,56
Hollanda	2 859 926	2 671 795	2 953 900	2 857 900	7,96
Portekiz	635 732	677 948	706 376	704 000	1,96
İspanya	3 974 870	4 282 213	4 961 564	5 070 874	14,12
İsveç	558 300	592 610	585 010	579 610	1,61
İngiltere	3 822 848	3 631 848	3 595 848	3 499 848	9,75
Avrupa (15)	34 166 589	34 965 295	36 423 031	35 902 850	100,00
Türkiye	1 190 800	1 253 733	1 385 997	1 385 997	3,86

Kaynak: Anonymous (68)

AB’de 1997 yılı itibariyle kişi başına 93,74 kg-yıl et düşerken, Türkiye’de 19,90 kg-yıl et düşmüş, ülkemizde kişi başına düşen et miktarı AB’nin %21,23’üne eşit olmuştur (Çizelge 4.38).

Çizelge 4.38 AB ve Türkiye’de Kişi Başına Düşen Yıllık Et Miktarı (Kg) (1997)

	Toplam Et Üretimi (Kg)	Toplam Nüfus (Kişi)	Kişi Başına Düşen Yıllık Et Miktarı.Kg	%
Türkiye	1 253 733 000	63 000 000	19,90	21,23
AB	34 965 295 000	373 000 000	93,74	100,00

Kaynak: Anonymous (68)

2000 yılı itibariyle AB ve Türkiye’de sığır eti üretimine bakıldığında Türkiye’de sığır eti üretiminin AB sığır eti üretiminin %5,58’ine eşit olduğu ve AB ülkeleri içerisinde en fazla sığır eti üretiminin Fransa (%20,65), Almanya (%18,57) ve İtalya’da (%15,08) gerçekleştirildiği görülmektedir. En az sığır eti üretimi ise Yunanistan (%0,85) ve Finlandiya’da (%1,17) gerçekleştirilirken, Türkiye’nin sığır eti üretiminde AB’ye üye ülkeler içerisinde orta sıralarda yer aldığı görülmektedir.

AB’de uzun yıllar sığır eti üretimine bakıldığında 1995’den 2000 yılına gelindiğinde sığır eti üretiminde %-14,37’lik bir düşüş görülmüştür. Aynı yıllarda Türkiye’nin sığır eti üretiminde ise %-41,79 oranında bir düşüş yaşanmıştır. Avrupa Birliğine üye ülkelerden İspanya’da sığır eti üretiminde %37,15, İrlanda’da %19,42, Avusturya’da %3,80 ve Almanya’da %1,58’lik artış yaşanırken AB’ye üye diğer ülkelerin sığır eti üretiminde düşüş görülmüştür. AB’ye üye ülkeler içerisinde sığır eti üretiminde en yüksek düşüşün görüldüğü ülkeler %-27,71 ile İngiltere ve %-24,57 ile Belçika-Lüksemburg olmuştur. Birliğe üye ülkeler içerisinde sığır eti üretiminin en az düşüş gösterdiği ülkeler ise %-1,68 ile İtalya ve %-2,37 ile İsveç olmuştur (Çizelge 4.39).

Çizelge 4.39. AB ve Türkiye’de Sığır Eti Üretimindeki Değişim

(Ton)

Ülkeler	1995	1997	1999	2000	%	Değişim (%)
Avusturya	195 880	206 021	203 333	203 333	2,64	3,80
Belçika-Lüks.	356 628	339 600	281 200	269 000	3,50	-24,57
Danimarka	181 700	174 800	156 588	159 000	2,06	-12,49
Finlandiya	96 170	99 610	90 230	90 000	1,17	-6,42
Fransa	1 683 300	1 720 000	1 609 000	1 590 000	0,65	-5,54
Almanya	1 407 800	1 447 600	1 438 600	1 430 000	8,57	1,58
Yunanistan	72 262	70 076	66 605	65 665	0,85	-9,13
İrlanda	477 300	567 600	639 600	570 000	7,40	19,42
İtalya	1 180 935	1 161 061	1 164 836	1 161 076	15,08	-1,68
Hollanda	580 000	564 700	508 000	505 000	6,56	-12,93
Portekiz	103 613	108 987	97 435	98 000	1,27	-5,42
İspanya	508 492	592 252	677 600	697 400	9,05	37,15
İsveç	143 400	148 900	143 000	140 000	1,82	-2,37
İngiltere	996 000	696 000	678 000	720 000	9,35	-27,71
Avrupa (15)	7 983 480	7 897 207	7 754 027	7 698 474	100,00	-14,37
Türkiye	609 500	564 000	430 000	430 000	5,58	-41,79

Kaynak: Anonymous (68)

AB’de 2000 yılı tavuk eti üretimi 7 698 474 Ton olarak gerçekleşmiş, birliğe üye ülkeler içerisinde en fazla tavuk etinin üretildiği ülkeler İspanya (%15,49), İtalya (%12,30) ve Hollanda (%10,39) olurken, Avrupa Birliğine üye ülkeler içerisinde en az tavuk eti üreten ülkeler Fransa (%0,17), İngiltere (%0,18) ve Finlandiya (%1,01) olmuştur. Türkiye, tavuk eti üretimi AB ile karşılaştırıldığında, İspanya, İtalya ve Hollanda’dan sonra en fazla tavuk eti üretimini gerçekleştiren ülke olduğu görülmektedir (Çizelge 4.40).

AB ve Türkiye’nin uzun yıllar tavuk eti üretimine bakıldığında 1995’den 2000 yılına gelindiğinde AB tavuk eti üretiminde %6,53, Türkiye tavuk eti üretiminde ise %28,4 oranında artış yaşanmıştır. 2000 yılı itibariyle Türkiye’nin tavuk eti üretimi AB tavuk eti üretiminin %9,96’sına denk olmaktadır. AB’ye üye ülkeler içerisinde sadece Fransa, İspanya, İtalya ve Hollanda’nın tavuk eti üretimi ülkemizden fazla olup Birliğe üye olan diğer ülkelerin tavuk eti üretimi ülkemizden daha az miktarda gerçekleşmiştir. Genel olarak et üretimine bakıldığında sığır eti üretimimiz düşerken tavuk eti üretimimizde ciddi bir artış yaşandığı görülmektedir (Çizelge 4.40).

Çizelge 4.40. AB ve Türkiye’de Tavuk Eti Üretimindeki Değişim

(Ton)

Ülkeler	1995	1997	1999	2000	%	Değişim (%)
Avusturya	81 503	87 505	86 172	86 172	1,34	5,83
Belçika-Lüks.	305 874	331 400	370 000	375 000	5,82	22,60
Danimarka	157 700	160 773	186 286	186 286	2,89	18,13
Finlandiya	42 560	52 730	66 100	65 000	1,01	52,73
Fransa	1 232 000	1 342 300	1 275 000	1 085 000	0,17	-11,93
Almanya	390 000	462 800	495 800	500 000	7,76	28,21
Yunanistan	161 000	155 000	151 000	151 800	2,35	-5,71
İrlanda	70 000	76 000	79 000	80 000	1,24	14,29
İtalya	796 800	795 800	793 000	793 000	12,30	-0,48
Hollanda	597 000	651 000	675 000	670 000	10,39	12,23
Portekiz	156 472	182 000	182 000	182 000	2,28	16,31
İspanya	904 315	884 300	980 000	999 000	15,49	10,47
İsveç	80 000	89 700	92 000	95 000	1,47	18,75
İngiltere	1 077 000	1 173 000	1 192 000	1 179 000	0,18	9,47
Avrupa (15)	6 052 224	6 444 308	6 623 358	6 447 258	100,0	6,53
Türkiye	500 000	471 415	642 000	642 000	9,96	28,40

Kaynak: Anonymous (68)

4.9. Tarımda Girdi Kullanımı

4.9.1. Gübre

Tarımda birim alanda ürün verimini arttıran girdiler arasında gübre ön sıralarda yer almaktadır. Dünya çapında yapılan araştırmalarda bitki beslenmesinde kullanılan kimyasal gübrelerin, yerinde, zamanında ve uygun metotla kullanılması halinde, bitki cinsine ve bölgelere bağlı olarak ürün verimini % 50 oranında bazı ürünlerde de % 80 oranında artırdığı tespit edilmiştir. Ülkemiz topraklarının tamamının ana bitki besin maddelerince gübrenmesi mümkün olsa bitki besin maddesi olarak bir yılda 3,5 milyon ton/yıl gübreye ihtiyaç bulunmaktadır. Halbuki bitki besin maddesi olarak 1999 yılında 2 204 224 ton, 1998 yılında 2 185 398 ton, 1997 yılında 1 799 217 ton, 1996 yılında 1 700 440 ton, 1994 yılında 1 504 231 ton ve 1993 yılında en yüksek miktarla 2 207 199 ton gübre tüketilmiştir (83).

Ülkemizde uzun yıllar itibariyle gübre tüketimine bakıldığında 1970 yılında 2 214 000 ton gübre tüketilirken hektara atılan kimyasal gübre miktarı 80,1 kg/ha olmuş, 1980 yılında 5 968 000 ton kimyasal gübre tüketilirken hektara atılan gübre miktarı 211,8 kg/ha'a çıkmıştır. 1990 yılında ise hektara atılan gübre miktarı 341,4 kg/ha olarak gerçekleşmiştir. 1986 yılı itibariyle Türkiye'de azotlu gübre tüketimi 34,8 kg/ha, fosforlu gübre tüketimi 19,8 kg/ha, potaslı gübre tüketimi 2,2 kg/ha ve kompoze gübre tüketimi 60,4 kg/ha olmuştur. Aynı yıl Avrupa ülkelerinde ise azotlu gübre tüketimi 112,6 kg/ha, fosforlu gübre tüketimi 56,9 kg/ha, potaslı gübre tüketimi 61,3 kg/ha ve kompoze gübre tüketimi 230,8 kg/ha olmuştur (15).

Çizelge 4.41'da AB'ye üye ülkeler ve Türkiye gübre tüketimleri açısından karşılaştırılmıştır.

Çizelge 4.41. AB ve Türkiye'de Azotlu, Fosforlu, Potaslı Gübre Tüketimi (Ton)

Ülkeler	1999					
	Azot	%	Fosfor	%	Potas	%
Avusturya	128 000	1,27	55 000	1,59	60 000	1,56
Belçika-Lüks.	166 000	1,65	45 000	1,30	88 000	4,08
Danimarka	252 000	2,51	41 000	1,18	98 000	2,56
Finlandiya	176 000	1,75	53 000	1,53	82 000	2,14
Fransa	2 571 000	25,61	966 000	27,85	1 216 000	31,72
Almanya	2 014 357	20,06	420 336	12,20	599 150	15,63
Yunanistan	291 000	2,90	119 000	3,43	59 000	1,54
İrlanda	429 000	4,27	115 000	3,32	156 000	4,07
İtalya	866 000	8,63	514 000	14,82	392 000	10,22
Hollanda	343 000	3,42	59 000	1,70	73 000	1,90
Portekiz	130 000	1,29	77 000	2,22	50 000	1,30
İspanya	1 180 000	11,75	643 000	18,54	491 000	12,81
İsveç	189 381	1,89	40 375	1,16	46 831	1,22
İngiltere	1 303 000	12,98	320 000	9,23	423 000	11,03
AB	10 038 738	100,00	3 467 711	100,00	3 833 981	100,00
Türkiye	1 484 000	14,78	637 900	18,39	80 600	2,10

Kaynak: Anonymous (68)

1999 yılı itibariyle Türkiye'nin azotlu gübre tüketim oranı AB'nin %14,78'ine eşit iken, Fransa (%25,61) ve Almanya'nın (%20,06) üye ülkeler arasında azotlu

gübre tüketimi en yüksek olan ülkeler olmuştur. AB'ye üye ülkeler içerisinde en az azotlu gübre tüketimi Finlandiya (%1,75), Avusturya (%1,27) ve Portekiz'de (%1,29) gerçekleşmiştir. Türkiye, fosforlu gübre tüketiminde AB'nin %18,39'u oranında gübre tüketirken sadece Fransa (%27,85) ve İspanya'nın (%18,54) fosforlu gübre tüketimi Türkiye'den fazla oranda gerçekleşmiş, en az fosforlu gübre tüketen İsveç'te %1,16 ve Danimarka'da %1,18 oranında gübre tüketilmiştir. Potaslı gübre tüketiminde ise Türkiye AB'nin %2,1'i kadar gübre tüketirken, AB'ye üye ülkelerden Avusturya, Yunanistan, Hollanda, Portekiz ve İsveç'te potaslı gübre tüketimi Türkiye'den daha az oranda gerçekleşmiş ve diğer üye ülkelerin potaslı gübre tüketim oranları daha fazla olmuştur (Çizelge 4.41).

1976-1986 yılları arasında AB ve Türkiye'de gübre tüketimindeki artış İrlanda'da %73,6, İtalya'da %45,7, Türkiye'de %41,8, İngiltere'de %37,3, Yunanistan'da %34,1, Fransa'da %13,4, Portekiz'de %12,3, İspanya'da %10,7 Hollanda'da %2,1, Belçika'da %1,9, Batı Almanya'da %-4,9, ve Danimarka'da %0,1, olmuştur (15).

Çizelge 4.42 AB ve Türkiye'de Toplam Gübre Tüketimi

(Ton)

ÜLKELER	1995	1996	1997	1998	1999	%
Avusturya	237 000	265 000	254 000	246 562	243 000	1,40
Belçika-Lüks.	309 000	314 000	307 000	309 000	299 000	1,72
Danimarka	438 000	449 000	436 000	412 000	391 000	2,25
Finlandiya	340 790	313 000	314 000	309 000	311 000	1,79
Fransa	4 914 500	5 065 200	4 988 800	4 837 000	4 753 000	27,41
Almanya	2 820 140	2 818 932	2 856 819	2 938 570	3 033 843	17,49
Yunanistan	505 000	560 000	504 000	472 000	469 000	2,70
İrlanda	748 000	682 000	659 000	683 667	700 000	4,04
İtalya	1 865 900	1 865 000	1 769 000	1 862 000	1 772 000	10,22
Hollanda	535 000	537 639	501 664	494 848	475 000	2,74
Portekiz	244 000	258 000	236 000	253 000	257 000	1,48
İspanya	1 868 700	2 192 100	2 110 300	2 365 000	2 314 000	13,34
İsveç	293 270	307 360	309 056	265 061	276 587	1,59
İngiltere	2 191 000	2 376 000	1 043 300	2 084 000	2 046 000	11,80
AB	17 310 300	18 003 231	16 288 939	17 531 708	17 340 430	100,00
Türkiye	1 700 388	1 799 157	1 825 700	2 180 700	2 202 500	12,70

Kaynak: Anonymous (68)

1995-1999 yılları arasında AB gübre tüketiminde ciddi bir değişim görülmezken Türkiye'nin gübre tüketimi %29 oranında artarak 2 202 500 Tona yükselmiştir. Türkiye'nin gübre tüketimi AB'nin %12,7'sine eşit iken AB'de Finlandiya (%27,41), Fransa (%17,49) ve İspanya'nın (%13,34) gübre tüketim oranları Türkiye'den fazladır. En az tüketim oranı Avusturya (%1,40), Portekiz (%1,48) ve İsveç'te (%1,59) gerçekleşmiştir (Çizelge 4.42).

AB'de hektara atılan gübre miktarı 120 Kg/ha iken, Türkiye'de hektara atılan gübre miktarı 79 Kg/ha olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'de 1999 yılında birim alana atılan gübre miktarı AB'de kullanılan gübre miktarının %65,83'üne eşittir. AB'ye üye ülkeler içerisinde en fazla gübre tüketimi sırasıyla, Hollanda'da 240 Kg/ha, Belçika-Lüksemburg'da 200 Kg/ha, Almanya'da 180 Kg/ha, Fransa ve İrlanda'da ise 160 Kg/ha olarak gerçekleşmiştir. Birliğe üye ülkeler içerisinde sadece Yunanistan (52 Kg/ha), Portekiz (62 Kg/ha) ve Avusturya'da (71 Kg/ha) atılan gübre miktarı Türkiye'den (79 Kg/ha) daha az miktarda gerçekleşmiş, diğer üye ülkelerde ise birim alana atılan gübre miktarı Türkiye'den daha fazla olmuştur (Çizelge 4.43)

Çizelge 4.43. AB ve Türkiye'de Birim Alana Atılan Gübre Miktarı

Ülkeler	1999		
	Tarımsal Alan 1000 ha	Kullanılan Gübre Miktarı (Ton)	Birim Alana Atılan Gübre (Kg/ha)
Avusturya	3 419	243 000	71
Belçika- Lüks	1 521	299 000	200
Danimarka	2 644	391 000	150
Finlandiya	2 272	311 000	140
Fransa	29 900	4 753 000	160
Almanya	17 013	3 033 843	180
Yunanistan	9 020	469 000	52
İrlanda	4 418	700 000	160
İtalya	16 268	1 772 000	110
Hollanda	1 967	475 000	240
Portekiz	4 142	257 000	62
İspanya	29 080	2 314 000	80
İsveç	3 235	276 587	85
İngiltere	17 219	2 046 000	120
Avrupa (15)	143 018	17 340 430	120
Türkiye	28 000	2 202 500	79

Kaynak: Anonymous (68) (84)

4.9.2. Sulama

Türkiye teknik ve ekonomik yönden 95 milyar m³ yer üstü, 12 milyar m³ yer altı ve 3 milyar m³ yurt dışı kaynaklı olmak üzere toplam 110 milyar m³ hesaplanan kullanılabilir su potansiyelinin yaklaşık 32 milyar m³ ü tüketilmektedir. 32 milyar m³ tüketilen su miktarının 23 milyar m³ sulamada kullanılmaktadır. İklim özellikleri nedeniyle %96'sında sulama gereksinimi olan 28 milyon hektarlık tarım alanının 25,8 milyon hektarı sulanabilir özelliktedir. Mevcut koşullarda yer altı ve yerüstü su kaynakları ile ekonomik olarak 8,5 milyon hektarlık tarım arazisinin sulanabileceği hesaplanmaktadır. Bunun 4,5 milyon hektarı sulanmakta daha 4 milyon hektar alanın sulamaya açılması gerekmektedir (85).

AB'de 1995-1999 yıllarında sulanan alanlarda %5,47'lik artış yaşanırken Birliğe üye ülkelerden Belçika-Lüksemburg'da sulanan alanlar %66,7, Fransa'da %28,83, Yunanistan'da %4,19, İspanya'da %3,2, Portekiz'de %2,85 oranında artış gerçekleşmiş, Danimarka'da sulanan alanlar %7,07 oranında azalırken diğer Birlik ülkelerinde sulanan alanlarda değişim görülmemiştir (Çizelge 4.44).

Çizelge 4.44. AB ve Türkiye'de Yıllar İtibariyle Sulanan Alanda Değişim

Ülkeler	Yıllar İtibariyle Sulanan Alan (1000 ha)					1995-1999 Değişim %
	1995	1996	1997	1998	1999	
Avusturya	4	4	4	4	4	0,00
Belçika-Lüks.	24	30	35	40	40	66,70
Danimarka	481	481	476	460	447	-7,07
Finlandiya	64	64	64	64	64	0,00
Fransa	1 630	1 750	1 907	2 000	2 100	28,83
Almanya	485	485	485	485	485	0,00
Yunanistan	1 383	1 414	1 482	1 422	1 441	4,19
İtalya	2 698	2 698	2 698	2 698	2 698	0,00
Hollanda	565	565	565	565	565	0,00
Portekiz	632	650	650	650	650	2,85
İspanya	3 527	3 603	3 634	3 652	3 640	3,20
İsveç	115	115	115	115	115	0,00
İngiltere	108	108	108	108	108	0,00
AB	11 716	11 967	12 223	12 263	12 357	5,47
Türkiye	4 186	4 200	4 200	4 380	4 500	7,50

Kaynak : Anonymous (68), (84)

Türkiye’de sulanan alanlarda görülen %7,50’lik artış oranı AB’nin üzerinde olup, Avrupa Birliğine üye ülkelerden sadece Belçika-Lüksemburg ve Fransa’nın sulanan alanlardaki artış oranı Türkiye’den fazla olmuştur (Çizelge 4.44).

AB ülkelerinin büyük bir kısmında yıllık yağışın yeterli ve düzenli olması nedeniyle sulama yapılmadan tarımsal üretim yapılabilmektedir. AB’de 143 018 000 hektar tarım alanının %8,67’si sulanırken üye ülkeler içerisinde en fazla sulamanın yapıldığı Hollanda’da toplam tarım alanının %28,64’ü, Portekiz’de %18,19’u, İtalya’da %17,54’ü, Danimarka’da %16,73’ü ve Yunanistan’da toplam tarım alanının %15,64’ü sulanmaktadır. Birliğe üye ülkeler içerisinde en az sulamanın yapıldığı ülkelerden olan Avusturya’da toplam tarım alanının %0,12’si, İngiltere’de %0,61’i, Almanya’da %2,79’u ve Finlandiya’da %2,80’i sulanmaktadır. Türkiye’de ise 28 000 000 hektar tarım alanının %16,07’si sulanmakta olup bu miktar Hollanda, Danimarka, Portekiz ve İtalya dışında Birliğe üye diğer ülkelere daha fazladır (Çizelge 4.45).

Çizelge 4.45. AB ve Türkiye’de Toplam Tarım Alanlarının Sulanan Miktarı

ÜLKELER	1999		
	Tarım Alanı (1000 ha)	Sulanan Alan (1000 ha)	Sulanan Alan %
Avusturya	3 419	4	0,12
Belçika-Lüksemburg	1 521	40	2,64
Danimarka	2 644	447	16,73
Finlandiya	2 272	64	2,80
Fransa	29 900	2 100	7,01
Almanya	17 013	485	2,79
Yunanistan	9 020	1 441	15,64
İrlanda	4 418	-	-
İtalya	16 268	2 698	17,54
Hollanda	1 967	565	28,64
Portekiz	4 142	650	18,19
İspanya	29 980	3 640	12,10
İsveç	3 235	115	3,51
İngiltere	17 219	108	0,61
Avrupa (15)	143 018	12 357	8,67
Türkiye	28 000	4 500	16,07

Kaynak: Anonymous (68), (84)

4.9.3. Tarımsal İlaç (Pestisit)

1994 yılı itibariyle dünyada en büyük tarımsal ilaç pazarını %30'luk payla Kuzey Amerika ve %25'lik payla Batı Avrupa oluşturmakta iken en az pazar payını %2'lik dilimle Doğu Avrupa ülkeleri oluşturmaktadır (86).

Ülkemizde sebze, meyve ve bağ hastalık ve zararlılarına karşı kullanılan pestisitlerin bekleme sürelerinin bazı Avrupa Birliği ülkelerinde pestisitler için saptanmış oldukları bekleme süresinin altında olduğu görülmektedir. Ülkemizde sebze hastalıklarına karşı kullanılan pestisitlerde bekleme süresi 7,46 gün iken AB'ye üye ülkeler içerisinde en az bekleme süresinin olduğu Belçika'da 9,23 gündür. Aynı durum meyve ve bağ hastalık ve zararlıları için kullanılan pestisitler içinde söz konusudur. Ayrıca yoğun ve bilinçsiz olarak kullanılan pestisitler dışsatımımızı engelleyecek düzeydedir (Çizelge 4.46).

Çizelge 4.46. AB ve Türkiye'de Pestisitlerde Son İlaçlama İle Hasat Arasında Geçmesi Gereken Sürenin Karşılaştırılması

Pestisit önerildiği alan	Son ilaçlama ile hasat arasında ortalama bekleme sürelerinin ülkelere göre ortalamaları (Gün)							
	Türkiye	Almanya	Fransa	Belçika	İspanya	Hollanda	İngiltere	İtalya
Sebze Hastalıkları	7,46	18,13	10,40	9,23	-	20,42	15,35	-
Sebze Zararlıları	5,02	18,94	9,90	17,60	-	17,74	12,75	-
Meyve Hastalıkları	2,73	18,23	4,80	9,68	-	16,18	24,46	-
Meyve Zararlıları	4,82	21,23	13,84	21,00	-	20,27	25,96	-
Bağ Hastalıkları	0,68	37,91	6,69	-	16,22	-	-	20,16
Bağ Zararlıları	8,68	40,25	11,78	-	14,46	-	-	17,57

Kaynak: Delen, A., Özbek, T., (17)

AB'ye üye ülkelerde incelenen tarımsal ilaçların tüketimine bakıldığında Birliğe üye ülkeler içerisinde en fazla tarımsal ilaç tüketim oranının İtalya (%44,48) ve Fransa'da (%29,54), en az tarımsal ilaç tüketim oranının ise Finlandiya'da (%0,39) gerçekleşmiştir. 1995 yılı itibariyle incelenen tarımsal ilaçlar açısından Türkiye ele alındığında, AB'de 342 178 Ton ilaç tüketimine karşılık Ülkemizde 6 372 Ton ilaç tüketildiği ve ilaç tüketimimizin AB ilaç tüketiminin %1,86'sına eşit olduğu görülmektedir. Ülkemiz, Avrupa Birliğine üye ülkeler içerisinde tarımsal ilaç tüketimi açısından Finlandiya (%0,39), İsveç (%0,59), İrlanda (%0,77), Avusturya (%0,92) ve Danimarka'dan (%0,92) sonra en az tarımsal ilaç tüketim oranına sahip ülke olmuştur (Çizelge 4.47).

Çizelge 4.47. AB'ye Üye Ülkeler ve Türkiye'de İncelenen Tarımsal İlaç Tüketimi

ÜLKELER	İlaç Cinsi	1995	İncelenen İlaçların Toplam Tüketimi (Ton)	AB'ye Oranı %
Avusturya	Herbisit	1 607	3 139	0,92
	İnsektisit	123		
	Fungisit	-		
	Mantar,Bakteri, Tohum ilacı	1 409		
Belçika-Lüksemburg	Herbisit	7 488	12 797	3,74
	İnsektisit	2 055		
	Fungisit	594		
	Mantar,Bakteri, Tohum ilacı	2 660		
Danimarka	Herbisit	3 283	4 770	1,39
	İnsektisit	231		
	Fungisit	-		
	Mantar,Bakteri, Tohum ilacı	1 256		
Finlandiya	Herbisit	1 120	1 335	0,39
	İnsektisit	62		
	Fungisit	57		
	Mantar,Bakteri, Tohum ilacı	96		
Fransa	Herbisit	36 821	101 075	29,54
	İnsektisit	12 357		
	Fungisit	9 318		
	Mantar,Bakteri, Tohum ilacı	42 579		
Almanya	Herbisit	21 727	35 264	10,31
	İnsektisit	2 256		
	Fungisit	1 629		
	Mantar,Bakteri, Tohum ilacı	9 652		
Yunanistan	Herbisit	2 714	7 500	2,19
	İnsektisit	1 886		
	Fungisit	346		
	Mantar,Bakteri, Tohum ilacı	2 554		
İtalya	Herbisit	27 165	152 188	44,48
	İnsektisit	40 874		
	Fungisit	-		
	Mantar,Bakteri, Tohum ilacı	84 149		
Hollanda	Herbisit	3 070	7 554	2,21
	İnsektisit	497		
	Fungisit	-		
	Mantar,Bakteri, Tohum ilacı	3 990		
Portekiz	Herbisit	2 063	11 929	3,48
	İnsektisit	425		
	Fungisit	364		
	Mantar,Bakteri, Tohum ilacı	9 077		
İrlanda	Herbisit	1 755	2 619	0,77
	İnsektisit	109		
	Fungisit	185		
	Mantar,Bakteri, Tohum ilacı	570		
İsveç	Herbisit	1 732	2 008	0,59
	İnsektisit	40		
	Fungisit	49		
	Mantar,Bakteri, Tohum ilacı	187		
AB	Herbisit	110 545	342 178	100,0
	İnsektisit	60 915		
	Fungisit	12 542		
	Mantar,Bakteri, Tohum ilacı	158 179		
Türkiye	Herbisit	3 918	6 372	1,86
	İnsektisit	1 949		
	Fungisit	3		
	Mantar,Bakteri, Tohum ilacı	502		

Kaynak: Anonymous (68)

1989-1992 yılları arasında AB'ye üye ülkelerin tarımsal ilaç tüketimine bakıldığında en fazla ilaç tüketimi Hollanda'da gerçekleşirken, Hollanda'yı İtalya ve Belçika-Lüksemburg takip etmiştir. Türkiye ise 0,5 Kg/ha ile en az tarımsal ilaç tüketimini gerçekleştirmiştir. 1995 yılında AB'de incelenen tarımsal ilaçların kullanımı 2,41 kg/ha iken, AB'ye üye ülkeler içerisinde en fazla tarımsal ilaç kullanımı İtalya'da 9,92 Kg/ha, Belçika-Lüksemburg'da 8,5 Kg/ha, Hollanda'da ise 3,84 Kg/ha, olarak gerçekleşmiş, birliğe üye ülkeler içerisinde en az tarımsal ilaç kullanımı ise Finlandiya'da 0,58 Kg/ha, ve İrlanda'da 0,59 Kg/ha, olmuştur. Türkiye'de 1995 yılında incelenen tarımsal ilaçların kullanımı ise 0,27 Kg/ha ile Birliğe üye ülkelerin tamamından çok daha az tarımsal ilaç kullanımı gerçekleştirmiştir (Çizelge 4.48).

Çizelge 4.48. AB ve Türkiye'de Tarımsal İlaç Kullanımı

Ülkeler	Yıl	Ha. Atılan Miktar (Kg)	1995			1996-1997 Değişimi %
			Tarım Alanı 1000 ha	İncelenen İlaç Tüketimi (Ton)	Atılan ilaç Kg/ha	
Avusturya	-	-	3 528	3 139	0,89	1,3
Belçika-Lüks.	1991-92	6,9	1 495	12 797	8,50	2,3
Danimarka	1991	2,2	2 726	4 770	1,70	0,0
Finlandiya	-	-	2 288	1 335	0,58	-0,6
Fransa	1992	4,4	30 059	101 075	3,36	0,1
Almanya	1990	4,4	17 343	35 264	2,03	-1,0
Yunanistan	1989	6,0	9 111	7 500	0,82	4,2
İrlanda	1992	2,2	4 389	2 619	0,59	1,5
İtalya	1989	7,6	15 333	152 188	9,92	-1,9
Hollanda	1992	17,5	1 964	7 554	3,84	1,0
Portekiz	1992	1,9	3 924	11 929	3,04	15,6
İspanya	1990-92	2,6	29 719	-	-	7,6
İsveç	-	-	3 267	2 008	0,61	0,8
İngiltere	1992	3,6	17 044	-	-	0,3
Avrupa (15)	-	-	142 190	342 178	2,41	0,6
Türkiye	1990-92	0,5	26 845	6 372	0,27	-

Kaynak: Öztürk, S., (86), Olhan, E., (7), Anonymous (68), (87)

1996-1997 yıllarında AB'de tarımsal ilaç kullanımındaki değişikliğe bakıldığında ilaç kullanımı %0,6 oranında artış gösterirken Birliğe üye ülkelerde en

fazla artış oranı Portekiz’de %15,6, İspanya’da %7,6 ve Yunanistan’da %4,2 olmuş, Danimarka’da ilaç kullanımında değişiklik gözlenmezken İtalya’da %1,9, Almanya’da %1 ve Finlandiya’da %0,6 oranında tarımsal ilaç kullanımında azalma gerçekleşmiştir (Çizelge 4.48).

4.9.4. Mekanizasyon

1975 yılında 243 066 adet traktör varlığımız mevcut iken, traktör başına 0,85 pulluk ve 0,26 kültüvatör düşerken, 1985 yılında traktör başına düşen pulluk sayısı 0,87’ye ve kültüvatör sayısı da 0,37’ye yükselmiştir. 1995 yılında traktör sayısı 776 863’e yükselmiş, bir traktöre 0,96 pulluk ve 0,42 kültüvatör düşmüştür. 1999 yılında ise, 1975 yılına göre traktör sayısı %380, pulluk sayısı %425 ve kültüvatör sayısı ise %659 artmıştır. En yüksek artış kültüvatör sayısında yaşanırken 1999 yılında bir traktöre 0,94 pulluk ve 0,43 kültüvatör düşmüştür (Çizelge 4.49).

Çizelge 4.49. Türkiye’de Tarımsal Mekanizasyonda Gelişmeler (adet)

Yıllar	Traktör	Kulaklı Pulluk	K.Pulluk/ Traktör	Kültüvatör	Kültüvatör/ Traktör
1975	243 066	206 043	0,85	62 894	0,26
1980	436 369	388 655	0,89	147 436	0,38
1985	583 974	506 904	0,87	217 827	0,37
1990	692 454	645 582	0,93	284 677	0,41
1995	776 863	744 986	0,96	329 422	0,42
1996	807 303	775 231	0,96	345 520	0,43
1997	874 995	819 362	0,94	369 040	0,42
1998	902 513	849 396	0,94	383 488	0,42
1999	924 471	866 322	0,94	395 547	0,43
2000(*)	940 000	875 000	0,93	415 000	0,44

* Tahmini

Kaynak: Anonymous (76), (88)

2000-2005 yılları için yurt içi park projeksiyonları incelendiğinde, yıllık artış oranlarının diskli+dişli tırmıkta, balya makinasında, harman makinasında, kendi

yürür biçerdöverde, santrifüj pompa ve motopompta negatif değerde oluşacağı anlaşılmaktadır. Diğer alet ve makinalarda pozitif değerde yıllık artış beklenmektedir. Yıllık artış oranları özellikle hasat harman makinalarında, süt sağım ve silaj makinalarında ve derin kuyu pompalarında yüksek seyretmektedir (52).

1997 yılı traktör varlığı incelendiğinde 35-50 BG'de olan traktörlerin oranının %48,47'i, 50-+ BG'de olan traktörlerin oranı ise %39,17 olduğu görülmektedir. Toplam traktör varlığı içerisinde en az paya sahip olan 1-24 BG'deki traktörlerin oranı ise %2,58'dir (Çizelge 4.50).

Çizelge 4.50. Türkiye'de Beygir Gücü İtibariyle Traktör Sayısı (adet)

Beygir Gücü	1997	%
1-24 BG	22 598	2,58
25-34 BG	78 240	8,94
35-50 BG	424 128	48,47
50- + BG	342 709	39,17
Toplam	874 995	100,00

Kaynak: Anonymous (70)

1970'de 0,10 kw/ha olan mekanizasyon düzeyi, 1980'de 0,59 kw/ha'a, 1985'de 0,96 kw/ha çıkmıştır (89). 1998 yılı verilerine göre ülkemizde traktör sayısı 902 513, ortalama güç 37,8 kw ve park yenileme oranı %7'dir.

Coğrafi bölgelerimiz incelendiğinde birim alana en fazla traktör gücünün düştüğü bölgeler 3,13 kw/ha ile Marmara ve 2,76 kw/ha ile Ege bölgesi olurken en az traktör gücünün düştüğü bölgeler ise 0,55 kw/ha ile Güneydoğu Anadolu ve 0,93 kw/ha ile Doğu Anadolu bölgeleri olmuştur. Traktör başına en yüksek tarım alanının görüldüğü bölgeler yine Marmara ve Ege bölgeleri olurken en az traktör başına düşen tarım alanı Doğu Anadolu ve Karadeniz bölgelerinde görülmüştür. Hektara düşen traktör yoğunluğunun en fazla görüldüğü bölgeler ise Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu bölgeleri iken, birim alanda en az traktörün görüldüğü bölgeler Marmara ve Ege bölgeleri olmuştur (Çizelge 4.51).

Çizelge 4.51. Türkiye'nin Coğrafi Bölgelerine Göre Mekanizasyon Düzeyi

Bölgeler	Kw/ ha	Traktör/ 1000 ha	ha/ Traktör
İç Anadolu	1,18	29,63	33,74
Güneydoğu Anadolu	0,55	13,78	72,56
Doğu Anadolu	0,93	2,35	42,57
Marmara	3,13	78,75	12,70
Ege	2,76	69,39	14,41
Akdeniz	1,85	46,47	21,52
Karadeniz	2,04	5,13	19,49
TÜRKİYE	1,64	41,25	24,25

Kaynak: Önal, İ., Çakmak, B., (52)

1995-1999 yılları arasında AB traktör parkındaki değişim incelendiğinde İspanya'da %4,51, Yunanistan'da %2,03, İtalya'da %0,001 ve Portekiz'de %0,0033 oranında artış gerçekleşirken, İrlanda, İsveç ve İngiltere'de değişim yaşanmamış, traktör parkında en fazla azalış Almanya'da %15,21, Hollanda'da %13,36, Danimarka'da %7,33 ve Fransa'da ise %3,18 oranında gerçekleşmiştir. Türkiye'de ise 1995-1999 döneminde traktör parkındaki artış AB'ye üye ülkelerin hepsinden daha fazla artarak (%19,0) traktör parkı 924 471 olmuştur (Çizelge 4.52).

AB'de 1999 yılı traktör parkı incelendiğinde en fazla traktöre sahip olan ülkeler sırasıyla İtalya (%21,73), Fransa (%18,71), Almanya (%15,18) ve İspanya (%12,4) olurken, en az traktör varlığına sahip ülkeler Belçika-Lüksemburg (%1,56), Danimarka (%2,06) ve Hollanda'dır (%2,2). Türkiye ise traktör varlığı AB'nin %13,61'ine eşit olup, İtalya, Fransa ve Almanya'dan sonra en fazla traktöre sahip olan ülke konumundadır (Çizelge 4.52).

Çizelge 4.52. AB ve Türkiye’de Traktör Varlığının Karşılaştırılması

Ülkeler	1995	1999	1999 (%)	1995-1999 Değişim %
	Traktör Sayısı	Traktör Sayısı		
Avusturya	356 018	352 375	5,19	-1,02
Belçika-Lüks.	109 327	106 000	1,56	-3,04
Danimarka	151 080	140 000	2,06	-7,33
Finlandiya	194 772	194 750	2,87	-0,012
Fransa	1 311 700	1 270 000	18,71	-3,18
Almanya	1 215 700	1 030 775	15,18	-15,21
Yunanistan	236 197	241 000	3,55	2,03
İrlanda	167 500	167 500	2,47	0,00
İtalya	1 460 000	1 475 000	21,73	0,001
Hollanda	172 596	149 530	2,20	-13,36
Portekiz	150 087	155 000	2,28	0,0033
İspanya	805 593	841 932	12,40	4,51
İsveç	165 000	165 000	2,43	0,00
İngiltere	500 000	500 000	7,36	0,00
Avrupa (15)	6 995 570	6 788 862	100,00	-2,95
Türkiye	776 863	924 471	13,61	19,00

Kaynak: Anonymous (68), (76)

AB’de 1999 yılında traktör başına düşen tarım alanı 21,07 hektar iken traktör başına düşen tarım alanının en fazla olduğu Yunanistan’da 37,43 hektar, İspanya’da 35,61 hektar, İngiltere’de 34,44 hektar ve İrlanda’da 26,38 hektar tarım alanı düşmektedir. Traktör başına en az tarım alanın düştüğü ülkelerden Avusturya’da 9,7 ha, İtalya’da 11,03 ha ve Finlandiya ise 11,67 ha tarım alanı düşmektedir. Türkiye’de ise traktör başına düşen tarım alanı 30,29 hektar olup bu miktar Yunanistan, İspanya ve İrlanda’dan az birliğe üye diğer ülkelerden daha fazladır (Çizelge 4.53).

AB’de 1000 hektara düşen traktör sayısı 47,47 adet iken, Birliğe üye ülkeler içerisinde 1000 hektara düşen traktör sayısının en fazla olduğu Avusturya’da 103,06 adet, İtalya’da 90,67 adet ve Finlandiya’da 85,72 adettir. 1000 hektara düşen traktör sayısının en az olduğu ülkelerden olan Yunanistan’da 1000 hektara 26,72 adet, İspanya’da 28,08 adet ve İngiltere’de 29,04 adet traktör düşmektedir. Türkiye’de ise 1000 hektar tarım alanına düşen traktör sayısı 33,02 adet olup, bu miktar topluluğa

üye ülkelerden sadece Yunanistan, İspanya ve İngiltere'den fazla diğer üye ülkelerden azdır (Çizelge 4.53).

Çizelge 4.53. AB'de ve Türkiye'de Birim Alanına Düşen Traktör Miktarı

ÜLKELER	Tarım Alanı (ha) 1999	Traktör Sayısı 1999	ha / Traktör	Traktör / 1000 ha
Avusturya	3 419 000	352 375	9,70	103,06
Belçika-Lüks.	1 521 000	106 000	14,35	69,69
Danimarka	2 644 000	140 000	18,89	52,95
Finlandiya	2 272 000	194 750	11,67	85,72
Fransa	29 900 000	1 270 000	23,54	42,47
Almanya	17 013 000	1 030 775	16,51	60,59
Yunanistan	9 020 000	241 000	37,43	26,72
İrlanda	4 418 000	167 500	26,38	37,91
İtalya	16 268 000	1 475 000	11,03	90,67
Hollanda	1 967 000	149 530	13,15	70,02
Portekiz	4 142 000	155 000	26,72	37,42
İspanya	29 980 000	841 932	35,61	28,08
İsveç	3 235 000	165 000	19,61	51,00
İngiltere	17 219 000	500 000	34,44	29,04
Avrupa (15)	143 018 000	6 788 862	21,07	47,47
Türkiye	28 000 000	924 471	30,29	33,02

Kaynak: Anonymous (68), (76), (84)

Araştırmalar, mekanizasyonun tarımsal üretimde en pahalı girdi olduğunu göstermektedir. Avrupa Birliği 1990 yılı tarım raporunda, 100 DM'lik bir tarımsal üretimi elde edebilmek için kullanılan mekanizasyon girdilerinin Almanya'da 628 DM, Fransa'da 485 DM, İtalya'da 478 DM, olduğunu, en az mekanizasyon girdisi 283 DM ile Hollanda ve 223 DM ile Belçika'da gerçekleştiğini belirtmişlerdir (90).

4.9.5. Tohumluk

Bitkisel üretimde üstün nitelikli tohum kullanılmasının önemi ve kaliteli tohum kullanılmasının verimi diğer üretim şartlarına bağlı olarak %20-30 oranında hatta yabancı döllenmiş türlerde melez tohumların 3 katına kadar artış sağladığı bilinmektedir. Bugün sayısı 90'ın bulan çeşitli boyuttaki yerli ve yabancı sermayeli tohumculuk firması ile bu sektör, sebze, başta patates olmak üzere, hibrit mısır, hibrit ayçiçeği ve soya tohumlarının %100'ünü üretmektedirler (91).

Türkiye'de 1991-1998 yılları arasında incelenen tohumlukların üretiminde genel olarak %33,11 oranında artış gerçekleşirken tohumluk üretiminde en yüksek artış %1016,28 ile çeltikte, %243,93 ile patatesten ve %144,74 ile kuru fasulyede görülmüştür. Tohumluk üretimi nohutta değişmezken mercimek ve susamda tohumluk üretimi 1998 yılı için gerçekleştirilmemiş, yerfıstığına ise tohumluk üretimi durma noktasına gelmiştir (Çizelge 4.54).

Çizelge 4.54. Türkiye'de 1991-1998 Yıllarında Bazı Tohumlukların Üretim Miktarları

Türler	1991	1993	1995	1997	1998	1991-1998 Değişim %
Buğday	125 058	113 944	111 710	172 295	159 214	27,31
Arpa	10 768	11 508	15 290	20 878	20 970	97,74
Çeltik	86	527	101	676	1 080	1016,28
Nohut	206	84	518	222	206	0,00
Mercimek	100	20	173	0	0	-100,00
K.Fasulye	38	45	32	20	93	144,74
H. Mısır	8 060	6 532	5 373	8 310	11 215	39,14
H. Ayçiçeği	2 634	2 919	3 062	3 927	4 143	57,29
Soya	4 537	1 862	1 376	1 381	1 050	-76,86
Yerfıstığı	220	33	0,8	0,3	0,1	-99,95
Susam	20	17	8,3	0,6	0	-100,00
Patates	8 340	13 401	15 904	29 100	28 684	243,93
Pamuk	25 578	31 523	28 509	21 712	20 559	-19,62
Sebze	640	940	1 252	1 022	1 068	66,87
Yonca	685	372	164	388	585	-14,59
Toplam	186 970	183 727	183 473,1	259 931,9	248 867,1	33,11

Kaynak: Anonymous (76)

Türkiye'de tohumculuğun geçirdiği yapısal değişiklik tarımsal üretimde kendisini göstermiş ve kaliteli tohumluk kullanılması ile birim alana alınan verimler yükselmiştir. Örneğin mısır verimi dekara ortalama 250-300 kg'dan 800-1000 kg'a,

patates verimi dekara 2500-3000 kg'dan 6000-7000 kg'a ve buğday verimi dekara 190-200 kg'dan 250-500 kg'a kadar çıkmıştır. Ayrıca bitkisel üretimde kalite ve verimin artırılması amacıyla yapılan ithalatın yanı sıra tohumluk ihracatımız yıllara göre farklılık göstermiştir. 1995 yılında 37,4 Milyon Dolarlık tohum ithalatına karşılık 22,7 Milyon Dolarlık ihracat yapılmış bu değerler 1998 yılında yaklaşık 45 Milyon Dolarlık ithalata karşılık 22 Milyon Dolarlık ihracata ulaşmıştır (91).

Ülkemizde sebze tohumluğu üretiminde önemli ölçüde dışa bağımlılık devam etmekte, buğday tohumu üretimi ise yetersiz kalmakta, yıllık 300 000 ton olan buğday tohumu ihtiyacının ancak yarısı karşılanmaktadır. Yozlaşan tohum kullanımı sonucunda verim ve üretimde hem miktar hem de kalite düşmesi yaşanmaktadır (3).

Yurdumuzda son yıllarda devletçe sağlanan teşviklerin artırılması sonucu özel tohumculuk kuruluşlarının sayısı artmış, dışarıdan çeşit getirilmesi ve tohumluk dışalımını çok hızlanmıştır. Bu uygulamalar adaptasyon yetenekleri tam olarak belirlenmemiş bir çok çeşidin yurdumuza girmesine neden olurken, araştırma kuruluşlarımızdaki çeşit geliştirme çalışmalarını önemli ölçüde geriletmiştir (39).

Avrupa Birliğinde 1996-1997 yıllarında tohumluk kullanımında %2,8'lik bir artış gerçekleşirken, tohumluk kullanımında en yüksek artış %7,1 ile Fransa'da, %5,5 ile Lüksemburg'da ve %4,9 ile İtalya'da gerçekleşmiştir. Avrupa Birliğine üye ülkeler içerisinde tohumluk kullanımında en fazla düşüşün gerçekleştiği ülkeler ise %11,8 ile İrlanda ve %3,8 ile İngiltere olmuştur (Çizelge 4.55).

Çizelge 4.55. AB'de Tohumluk Kullanımındaki Değişim (%)

Ülkeler	1996-1997
Avusturya	-0,2
Belçika	2,0
Lüksemburg	5,5
Danimarka	2,7
Finlandiya	1,9
Fransa	7,1
Almanya	0,5
Yunanistan	-0,6
İrlanda	-11,8
İtalya	4,9
Hollanda	-0,5
Portekiz	-
İspanya	-0,3
İsveç	-1,3
İngiltere	-3,8
Avrupa (15)	2,8

Kaynak: Olhan, E., (4)

4.9.6. Destekleme

Tarım kesimi farklı özelliklerinin yanında temel ihtiyaç maddelerini üreten sektör olarak stratejik bir önem taşımaktadır. Bunu dikkate alan gerek gelişmiş, gerekse gelişmekte olan ülkeler tarımsal ürünlerde kendine yeterli veya optimal miktarda kaynağı yurt içinden sağlama eğilimindedirler. Bu nedenler, tarım sektörünün devlet tarafından desteklenmesini zorunlu hale getirmektedir (29).

Ülkemizde tarım sektöründe gübre sübvansiyonu, süt üretimi teşvik primi, zirai ilaç desteği, tohumluk ve fidan primi gibi girdi destekleri kullanılmaktadır. Ülkemizde 1997 yılında ödenen girdi sübvansiyonları içinde en yüksek destekleme gübrede (88 769 milyar TL) yapılırken, süt ve ilaç desteği gübre desteğine oranı %11,5'i olmuştur. (Çizelge 5.48). 1998 yılı destekleme ödemeleri için bir önceki yıla nazaran %40,35'lik bir artış planlanmıştır (Çizelge 4.56).

Çizelge 4.56. Ülkemizde Tarımsal Girdi Sübvansiyonları İçin Yapılan Ödemeler

(Milyar TL)

Yıllar	Gübre	Süt	Zirai İlaç Dest.	Tohumluk ve Fidan	Toplam
1992	2 574	138	117	19	2 847
1993	3 311	96	105	35	3 547
1994	7 924	609	177	42	8 773
1995	9 804	1 825	1 139	70	12 837
1996	44 983	4 825	2 574	194	52 577
1997	88 769	6 425	3 789	767	99 750
1998*	119 000	9 540	9 250	2 210	140 000

* Programlanan

Kaynak : Anonymous (92)

1995 yılında ülkemizde 171,7 milyar dolar olan GSMH'nın 5,1 milyar doları üreticileri desteklemek amacıyla kullanılmış olup, aynı yıl itibariyle toplam desteklemeler için GSMH'nın %3'ü ayrılmıştır. 1999 yılına gelindiğinde ülkemizde GSMH 171,7 milyardan %16,4 artarak 199,9 milyara ulaşmış ancak destekleme için GSMH'nın %2,9'u kullanılmıştır. Geçen dört yıl içerisinde tarımsal üretime ayrılan destekleme miktarları %50 azalarak 1999 yılında %1,5 olarak gerçekleşmiştir. 1998 yılında AB'de toplam destek miktarı 45,5 milyar euro olurken, bu miktar GSMH'nın %1,4'üne eşit olmuştur (Çizelge 4.57).

Çizelge 4.57. Türkiye’de Tarımsal Desteklerin GSMH’ya Oranı

YILLAR	1995	1996	1997	1998	1999
GSMH Cari Fiyatlarla (Milyar TL)	7 854 887	14 978 067	29 393 262	53 012 781	83 124 040
GSMH (Milyar Dolar)	171,7	184,3	194,1	203,9	199,9
Toplam Destek	5,1	2,7	3,4	3,4	2,9
Desteğin GSMH’ya Oranı %	3,0	1,5	1,8	1,7	1,5

Kaynak: Anonymous (41), (70), (74)

AB ve Türkiye’de 1986-1988 yıllarında yapılan destekleme türlerine bakıldığında Türkiye’de pazar fiyat desteği ve girdi kullanıma dair desteklemelerin dışında diğer desteklemelerin pek uygulanmadığı, pazar fiyat desteği AB’de Türkiye’den %11 oranında daha fazla uygulanırken ülkemizde uygulanan girdi kullanım desteklerinin AB’den %25 fazla olduğu görülmektedir. Ülkemizde 1999 yılında da 1986-88 dönemlerinde yapılan desteklemelere doğrudan ödemeler de ilave edilmiş, bunların dışındaki destekleme türleri kullanılmamış, pazar fiyat desteği geçmişe nazaran %15 artarken girdi desteklerinde % 16’lık azalma olmuştur. AB’de ise destekleme yöntemlerinin büyük bir kısmı kullanılmış, pazar fiyat desteği ve girdi kullanımına dayalı desteklerin oranlarını ülkemizden daha düşük tutulurken, ekilen alan/hayvan sayısına dayalı ödemelere ağırlık vermişlerdir (Çizelge 4.58).

Çizelge 4.58. AB ve Türkiye’de Üretici Destek Tahmini Kompozisyonu

Destekleme Çeşitleri (%)	TÜRKİYE				AB			
	1986-88	1997	1998	1999	1986-88	1997	1998	1999
Pazar Fiyat Desteği	74	79	86	89	85	56	62	63
Üretime Dayalı Ödemeler (Doğrudan Ödeme)	0	1	1	1	6	3	3	3
Ekilen Alan/Hayvan Sayısına Dayalı Ödemeler (D.Ö)	0	0	0	0	2	25	22	22
Geçmişe Dayalı Ödemeler (D.Ö)	0	0	0	0	6	1	1	0
Girdi Kullanımına Dayalı Ödemeler	26	20	13	10	1	9	7	8
Girdi Kısıtlayıcılarına Dayalı Ödemeler	0	0	0	0	0	5	4	4
Tüm Çiftlik Gelirine Dayalı Ödemeler (D.Ö)	0	0	0	0	0	1	1	1
Çeşitli Ödemeler (D.Ö)	0	0	0	0	0	0	0	0

Kaynak : Anonymous (47), (71), (93)

AB ve Türkiye’de uygulanan destek şekillerine bakıldığında ülkemizde pazar ve girdi desteği yoğun olarak kullanılır iken AB’de, pazar fiyat desteği yanında ekilen alan/hayvan sayısına dayalı, girdi kullanımına dayalı, üretime ve girdi kısıtlayıcılara dayalı desteklemeler kullanılmıştır. Türk tarımında yapılan destekleme yeterli düzeyde değildir. 1998 yılı itibariyle AB’de tarımsal desteğin GSMH’ya oranı %1,4 ve toplam destek miktarı 4,5 milyar euro olmuş, aynı yıl Türkiye’de tarımsal desteğin GSMH’ya oranı %1,7 ve toplam destek miktarı 2,9 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Tarıma yapılan desteklemeler üretici başına Norveç’te 32 000 dolar, ABD’de 20 000 dolar, AB’de 8 000 dolar iken ülkemizde 230 dolar olmuştur (3).

4.10. AB İle Türkiye Tarımsal Yapı Farklarının Türk Tarımına Yansıma Biçimi

Üretime yön verme, üretim koşullarında ve üretim miktar ve deseninde değişiklik yapma gibi çalışmalar üretim alanı içine girer. Bu konudaki müdahaleler ya tarım yapısına, yahut da üretime yapılan müdahalelerdir. Tarımsal yapıdaki verimliliği olumsuz etkileyen nedenlerin ortadan kaldırılması tarım politikasının ilgi alanlarından birini oluşturmaktadır (75).

Avrupa Birliği ile Türkiye arasında gerçekleşen Gümrük Birliği esas itibariyle sanayi ürünlerini kapsamaktadır. Tarım ürünlerinin serbest dolaşımının sağlanması Türkiye’nin Topluluğun Ortak Tarım Politikasına uyumu ile mümkün olabilecektir. Türkiye’nin Avrupa Birliği ülkelerine uygulanan Ortak Tarım Politikasına uyumu ancak kendi içinde uyguladığı tarım politikalarını değiştirmesiyle mümkün olacaktır. Tarım sektöründe günlük politikalar yerine orta ve uzun vadeli, tutarlı politikalar izlenmelidir (94).

Bir ülkede uygulanan politikaların doğru olup olmadığını değerlendirmenin en somut ölçütü alınan sonuçtur. Bu ölçüt, tarım politikalarının değerlendirilmesinde de tamamen geçerlidir. Eğer tarım ilerleyen zaman içerisinde olumlu gelişmiş ise uygulanan politikalar doğru, aksi durum ise yanlıştır (3).

Sonuçta bugün Türkiye, tarımda uygulanan politikaların amacı olan Türk halkının yeterli ve dengeli beslenmesinin sağlanması, tarımsal gelirlerin artırılması ve istikrarlı kılınması, dış ticaret gelirlerinin artırılması için ülkenin sahip olduğu potansiyelin iyi değerlendirilmesi, kırsal kesimi kalkındırarak, kırsal alanın yaşanır

hale getirilmesi, kırsal alandan göçün önlenmesi gibi belirlenen amaçların hiçbiri yeterince gerçekleştirilememiştir.

Ülkemizde tarımsal politikalar, fiyat müdahaleleri, girdi destekleri, zirai kredi faiz sübvansiyonları, doğal afet ödemeleri, süt teşvik primi ödemeleri, bazı yıllarda ödenen destekleme primleri, araştırma, eğitim, yayım ve denetim gibi genel hizmetlerle ilgili kamu faaliyetleri, büyük ölçüde kamu tarafından sürdürülen tarımsal yapı yatırımları, yatırım ve ihracat teşvikleri ile sürdürülmektedir.

Ülkemizde tarım kesimine çeşitli yollarla kaynak aktarılmasına rağmen;

- Aktarılan kaynağın tamamı üreticilerin eline geçememektedir.
- Tarımsal üretimde ve ihracatta ülkemizin varolan potansiyeline uygun bir artış yaşanmamaktadır.

- Üreticilere verimle ilgili karar almalarını sağlayacak pazar sinyalleri yeteri kadar ulaşmamaktadır.

- Verilen desteklerden küçük işletmeler ve verimin düşük olduğu bölgeler yeteri kadar yararlanmamaktadır.

- Tarımsal üretim faaliyetleri cazip bir geçim alanı olmaktan uzaklaşmaktadır.

- Kuruluşlar arası koordinasyon eksikliği uygulamaya ilişkin faaliyetleri aksatmaktadır.

- Medeni kanundaki boşluklardan ve tarım alanlarının korunmasını ve bu alanların amaç dışı kullanılmasını engelleyen yasal düzenlemelerin yetersiz oluşu işletmelerin optimizasyonunu engellemektedir.

- Tarım nüfusunun eğitim düzeyinin düşük olması ve bu amaçla hazırlanan programların yetersiz oluşu, tarımsal verimi düşürmekte, bu nüfusun başka sektörlere kaydırılmasını engellemektedir.

- Özellikle miras yoluyla işletme sayılarının artması, tek tek hizmet götürmeyi zorlaştırmaktadır.

- İşletmelerin küçük ve parçalı oluşu emek verimini düşürmektedir.

- Yaşanan sermaye sorunu üretimi kısıtlamakta, sosyal problemlerin yaşanmasına yol açmaktadır.

- Kişi başına düşen tarım alanlarının yıldan yıla azalması, orman ve meraya yönelik saldırıları hızlandırmaktadır.

-Yaşanan olumsuz gelişmeler tarım sektörünü geçim kaynağı olmaktan çıkarmıştır.

-Türk çiftçisinin bitkisel ve hayvansal ürünlerde düşük verim elde etmesi, alt yapı sorunları ve düşük girdi kullanımı AB çiftçisi karşısında rekabet gücünü zayıflatmıştır.

- Ülkemizde kırsal kesimlerde örgütlenme yeterli değildir. AB’de tarım ürünlerinin %70-100’ü kooperatifler aracılığı ile pazarlanırken Türkiye’de ise %1-10’u kooperatifler kanalı ile pazarlanmaktadır.

-Ülkemizde özel sektörü teşvik ederek araştırma ve geliştirme çalışmalarına yönlendirecek politikalar uygulanmadığı için birçok türde bazı çeşitler, özellikle hibrit çeşitler, ancak yurtdışından sağlanabilmektedir. Tarımsal potansiyeli özellikle tohum yetiştirme potansiyeli yüksek olan ülkemizde bu yöndeki özendirici önlemlerin uygulanması önemlidir

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç

AB ve Türkiye'ye tarım alanları açısından bakıldığında, AB'de tarım alanları, 313 857 ha yüzölçümünün %45,57'sine eşit olduğu (143 018 ha), Türkiye'de ise 77 950 ha yüzölçümünün %35,92'sini tarım alanları oluşturduğu görülmektedir. AB'de toplam alan içerisinde tarım alanlarının payı Türkiye'den %10 daha fazladır. Ülkemizde tarım alanlarının %20,7'sinin nadasa bırakılması tarım alanlarının kullanımını daha da azaltmaktadır.

AB ve Türkiye tarım ürünleri dış ticareti açısından karşılaştırıldığında 1998 yılında Türkiye'nin AB'den tarım ürünleri ithalatı 477 milyon dolar olarak gerçekleşirken aynı yıl ülkemizde tarım ürünleri dış ticareti AB'den 13 021 milyon dolar daha fazla miktarda gerçekleşmiş ve 13 498 milyon dolar olmuştur. 1997 yılı için GSMH'da tarımın payı AB'de %1,6 olurken Türkiye'de % 16,9 olmuştur. Aynı yıl için GSYİH'da tarımın payı AB'de %3,9, Türkiye'de ise %16,9'dur. Bu ekonomik veriler değerlendirildiğinde dış ticaretimizde, GSMH ve GSYİH'da tarımın payının AB'den çok fazla oranlarda gerçekleştiği, tarım sektörünün halen ekonomimizde büyük bir paya sahip olduğunu göstermektedir.

Ülkemizin tarım nüfusu çok yüksektir. 1997 yılı itibariyle AB'nin nüfusu 373 milyon olup bu nüfusun %40,2'si çalışmakta, çalışan 150 milyon kişinin %5'i tarımda istihdam edilmekte ve tarımsal nüfusu oluşturan 18,5 milyon kişi AB'nin tarımsal üretimini gerçekleştirmektedir. Ülkemizin 1997 yılı nüfusu 63 milyon olup çalışan 20,5 milyon kişi, toplam nüfusun %32,5'ini oluştururken toplam istihdamda tarımın payı %41,9, tarımsal nüfus 22,5 milyon olmuştur. AB'de tarım sektöründe çalışan nüfusun %65'ini erkek, %35'ini kadın nüfusu oluştururken ülkemizde tarım sektöründe çalışan nüfusun %53,5'ini erkek %46,5'ini ise kadın nüfusu oluşturmuştur. AB'de tarım sektöründe çalışan nüfusun % 48,3'ünü 25 ve 25-44 yaş gurubu oluştururken bu oran ülkemizde %68,1'dir. Bu veriler ışığında AB ve Türkiye karşılaştırıldığında ülkemizde çalışan nüfus AB'den %7,7 oranında daha az olduğu görülmektedir. Ülkemizde tarımsal nüfus AB'den 4 milyon fazla olurken tarım sektöründe AB'ye göre daha fazla kadın nüfusun çalıştığı, tarım sektöründe

çalışan nüfusun yaşları incelendiğinde ise ülkemizde %19,8 oranında daha fazla genç nüfusun tarım sektöründe istihdam edildiği anlaşılmaktadır.

AB'de ortalama işletme büyüklüğü 18,4 ha iken ülkemizde ortalama işletme büyüklüğü 6,4 ha'dır. Ülkemizde işletmelerin %67'si 50 dekardan küçük olup, bu işletmeler tarım topraklarının %22'sini işlemektedirler. 20 dekardan küçük işletmeler ise tüm işletmelerin %35'ini oluşturmaktadır. Buna karşılık 500 dekardan büyük işletmelerin sayısal oranı %1 iken, bu işletmeler toplam arazinin %17'sine sahiptir. İşletmelerin küçük oluşu yanında bir de çok parçalılık yaşanmaktadır. Her bir tarımsal işletmenin toprağı ortalama 3 parçadan oluşmaktadır. İşletmeler küçük ve çok parçalı olduğu için emek verimliliği düşüktür. 1000 da alana düşen iktisaden faal nüfus çok yüksektir. 1000 da tarımsal alana düşen iktisaden faal nüfus sayısı 1965'de 38 iken 1995'de 45'e çıkmıştır. Oysa artan teknoloji ile bu rakamın azalması gerekmektedir. Bu nedenle tarımda iktisaden faal nüfus başına düşen tarım arazisi giderek azalmış, 1965'de 26,7 da iken, 1995'de 23,1 dekar olmuştur.

Ülkemiz tarım topraklarında mülkiyet sorunu yaşanmaktadır. Mevcut 3 966 500 tarım işletmesinden %2,5'inin hiç toprağı bulunmamaktadır. Bu durum özellikle Güneydoğu Anadolu bölgesinde önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Bölgede mevcut 333 800 adet tarım işletmesinden %8'inin toprağı bulunmamaktadır. 21 000 işletmenin ise 5 dekardan daha az tarım arazisi vardır. Tarım alanlarımız amaç dışı kullanılmaktadır. Türkiye, Dünya'da toprak rezervi kalmayan 19 ülkeden birisidir. Topraklarımızın çok dikkatli kullanılması gerekirken, tarımsal üretime uygun 26 526 818 hektarlık tarım alanının ancak %81,4'ü tarımsal alan olarak kullanılmakta, 4,8 milyon hektarlık tarım arazisi ise orman, fundalık ve çayır-mera olarak kullanılmaktadır. Ayrıca tarımsal üretime uygun olmayan 6,1 milyon hektarlık V-VII sınıf araziler tarım arazisi olarak kullanılmaktadır. Ülkemiz topraklarında ciddi bir erozyon sorunu yaşanmaktadır. Bugün ülkemizde 62 milyon ha alanda erozyon sorunu olup her yıl 1,2 milyar ton verimli toprak kaybedilmektedir.

AB'de mevcut 143 018 000 ha tarım alanının %9,34'ü sulanırken ülkemizde 28 000 000 ha tarım alanının %16'sı sulanmaktadır. Ülkemizin teknik ve ekonomik olarak sulanabilecek arazi varlığı 8,5 milyon hektar olup 1999 yılı itibariyle DSİ, KHGM ve halk sulamaları ile toplam 4,5 milyon ha alan sulanmakta olup 4 milyon ha alanın daha sulamaya açılması gerekmektedir. Ancak yıllık programa göre

sulamaya açılan alanın 100 000 ha olduğu düşünülürse sulanması mümkün olan alanların sulamaya açılması 40 yıl sürecektir.

AB ve Türkiye bitkisel ve hayvansal üretim açısından karşılaştırıldığında, AB'de tarımsal üretim içerisinde hayvansal üretimin payı %51,4, bitkisel üretimin payı %48,6 iken, Türkiye'de tarımsal üretim içerisinde hayvansal üretimin payı %32, bitkisel üretimin payı ise %68'dir. Ülkemizde elde edilen verimin çok düşük olduğu, hayvansal üretimin son yıllarda bitkisel üretimle karşılaştırılmayacak oranda gerilediği görülmektedir.

AB'de buğday verimi 5 686,3 kg/ha, arpa verimi 4 493,3 kg/ha, mısır verimi 90 575 kg/ha, pamuk (Çiğit) verimi 2 949,4 kg/ha olarak gerçekleşirken ülkemizde buğday verimi 1 919 kg/ha, arpa verimi 2 101 kg/ha, mısır verimi 4 434 kg/ha, pamuk (Çiğit) verimi 1 797 kg/ha gerçekleşmiştir. İncelenen ürünler içerisinde sadece ayçiçeği ve mercimek üretiminde AB veriminin üzerine çıkmıştır. Türkiye tarımda kendi kendine yeterli olma özelliğini kaybetmiştir. Tarımda yıllık büyüme hızı ortalaması 1963-1980 yılları arasında %1,8 oranında iken, 1981-1998 yılları arasında %1,3 olmuş, tarımda yıllık üretim artışı nüfus artışının çok gerisinde kalmıştır.

AB ve Türkiye'de girdi kullanımına bakıldığında AB'de 120 Kg/ha gübre kullanılırken ülkemizde 79 Kg/ha gübre kullanılmıştır. Bunun sonucu ülkemizde atılan gübre miktarı 60 kg/ha düzeyinde kalırken bu miktar Yunanistan'da 170 kg/ha, Almanya'da 428 kg/ha'dır. Tarımsal ilaç kullanımında ise AB ve Türkiye karşılaştırıldığında AB'de 2,41 Kg/ha, ülkemizde ise 0,27 kg/ha ilaç kullanıldığı görülmektedir.

Bu rakamlara göre ülkemizde kullanılan tarımsal ilaç miktarı AB'nin çok altında kalmaktadır. Ülkemizde sebze tohumu üretiminde çok büyük oranda dışa bağımlılık sürmektedir. Çiftçinin buğday tohumu ihtiyacının ise ancak yarısı karşılanmaktadır. AB ve Türkiye mekanizasyon düzeyleri açısından karşılaştırıldığında ülkemizin mekanizasyon düzeyinin AB'den düşük olduğu görülmektedir. AB'de traktör başına düşen tarım alanı 21,07 hektar iken ülkemizde, 30,29 hektardır.

Ülkemizde tarıma yapılan desteklemeler yetersiz düzeydedir. AB'de hektar başına 501 dolar destekleme yapılırken ülkemizde 36 dolar destekleme yapılmıştır. Üretici başına yapılan destekleme AB'de 8 bin dolar iken ülkemizde 0,23 bin dolar

olmuştur. Mevcut destekleme sisteminden geniş arazi sahipleri ve yoğun tarım sistemi uygulayarak yüksek verim ve üretim düzeyine erişen işletmeler yararlanmakta, üreticiler ve bölgeler arasında dengesizlik artmaktadır.

5.2. Öneriler

- Çiftçi nüfusunun üretici olarak teknik ve ekonomik açıdan yönlendirilmeli, fazla tarımsal nüfus diğer sektörlerle kaydırılmak amacıyla genç nüfusa prim vermeli, ekonomik alanlarda iş kurabilmeleri için kredi açmalı ve en önemlisi kendilerine meslek kazandıracak mesleki eğitime yönelinmelidir.

- Medeni kanunda gerekli düzenlemeler yapılarak arazi parçalanmasının önüne geçilmeli, parçalanmış işletmeler toplulaştırılmalıdır.

- Ekonomik olarak sulanabilecek ancak halen sulamaya açılmayan 4 milyon hektar tarım alanı biran önce sulamaya açılmalıdır.

- Örgütlenmeleri yetersiz olan üreticilerin örgütlenmesi sağlanmalı, örgütlü olarak pazara açılmalarını, ekonomik ve sosyal alanlarda çiftçi ihtiyaçlarını karşılamada örgütlerden yararlanma konularındaki sorunları çözümlenmelidir.

- Arz fazlası olan ürünlerin üretimi sınırlandırılarak bunların yerine iç ve dış piyasada talebi olan ürünlerin üretimine yönelinmelidir.

- İhracatta yeni pazar imkanlarının oluşturulması ve ihracat potansiyeli olan ürünler için politikalar geliştirilmelidir.

- Gıda güvenliği ile ilgili uluslararası mevzuatlara dikkat edilmeli, yanlış ilaçlamanın önüne geçilmelidir.

- Geri kalmış yörelerde tarım ürünleri işleyen veya tarıma girdi sağlayan sanayiinin kurulması teşvik edilmelidir.

-Tohumculuk sektöründe ihtiyaç duyulan eğitim ve yayım hizmetleri yetiştirici örgütlerinin devreye girmesiyle üniversitelerin de aktif görev alabileceği bir sistem içine alınmalıdır.

6. KAYNAKLAR

- (1) TATLIDİL, F.F., TALAY, İ., AKTÜRK,D., Sürdürülebilir Tarım Stratejileri ve Türkiye Örneği. Türkiye 3. Tarım Ekonomisi Kongresi. Ankara, 7-9 Ekim 1998, s. 60, 1998 .
- (2) CİNEMRE, H.A., Planlı Dönemlerde Ürün Desenindeki Gelişmeler. Tarım ve Köyişleri Dergisi. Ankara, Temmuz-Ağustos 1998, s. 34, 1998.
- (3) ERGİN, G., EYİCİL, Z., Türkiye Tarımı 2000. www.tmobzmo.org.tr/turtarim.html 2001.
- (4) OLHAN, E., Avrupa Birliğinde Tarımsal Yapı ve Türkiye İle Karşılaştırılması-I. Ekin Dergisi Yıl 4 Sayı 13, Temmuz –Ağustos 2000, s. 9, 2000.
- (5) ŞENGÜL,H. Küreselleşme ve Türkiye'nin Ekonomik Gelişmesinde tarım Sektörünün Yeni Rolü. Türkiye 3. Tarım Ekonomisi Kongresi. Ankara, 7-9 Ekim 1998, s.16, 1998.
- (6) ÖZÇELİK, A., TURAN, A., Türk Tarımında Sermaye ve Sorunları. Tarım ve Köyişleri Dergisi . Sayı 122, Temmuz-Ağustos 1998. s. 22, 1998.
- (7) OLHAN, E., Avrupa Birliğinde Tarımsal Yapı ve Türkiye İle Karşılaştırılması-II. Ekin Dergisi. Yıl 4, Sayı 14, Ekim-Aralık 2000, s. 11, 12, 13, 2000.
- (8) YURDAKUL, O., EMEKSİZ, F., Toplulukta Tarımın Yeri Önemi Ve Bunun Türk Tarımına Yansına Biçimi. Avrupa Topluluğu ve Türkiye'de Tarım Politikaları ve Uygulamaları Sempozyumu. Mersin, 8-9 Haziran 1998.
- (9) KUMRAL, N., Avrupa Topluluğunda Tarımsal Yapı Sorunları Ve Konunun Ülkemiz Açısından Değerlendirilmesi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi İzmir, 1989.
- (10) TALİM, M., SANER, G., ARDIÇ, E., Türk Tarımının Yapısal Sorunları ve Yapının İyileştirilmesi. Türkiye Ziraat Mühendisliği 3. Teknik Kongresi. Ankara, s. 9-25, 1990.
- (11) ÇEVİK, B., TEKİNEL, O., BAŞ, S., KATKAT, V., ÇEVİKBAŞ, R., CANGİR, C., GÜNAY, T., Türkiye'de Toprak Ve Su Kaynakları Potansiyeli, Toprak Ve Su Kaynaklarının Korunması, Geliştirilmesi Ve Kullanımıyla İlgili Sorunlar Ve Çözüm Önerileri. Türkiye Ziraat Mühendisliği 3. Teknik Kongresi. Ankara, 1990.

(12) SAYLAM, A., Toprak ve Tarım Reformu. Türkiye Ziraat Mühendisliği 3. Teknik Kongresi. Ankara, 1990.

(13) GENÇTAN, T., ALAN, R., YANMAZ, R., Türkiye Tohumculuğunun Teknik ve Ekonomik Yönleri ve Tohumluk Politikasının Değerlendirilmesi. Türkiye Ziraat Mühendisleri 3. Teknik Kongresi s. 165-173, Ankara. 1990.

(14) BÜLBÜL, M., ORHAN, M., ERKAN, O., ŞENGÜL, H., BUDAK, F., YILMAZ, İ., Türkiye'de Tarım İşletmelerinin Sermaye Durumu Ve Kredi Kullanımı. Türkiye Ziraat Mühendisliği 3. Teknik Kongresi. Ankara, 1990.

(15) KACAR, B., YURTSEVER, N., ÜLGEN, N., HATİPOĞLU, F., Türkiye'de Gübre Üretimi, Tüketimi, Gereksinimi ve Sorunları. Türkiye Ziraat Mühendisliği 3. Teknik Kongresi. Ankara, s.206 , 1990.

(16) TARAKLI, D., KASNAKOĞLU, H., GÜRKAN, A.A., Ekonomik Kalkınma ve Türk Tarımı. Ziraat Mühendisliği 3. Teknik Kongresi, s.11, 1990.

(17) DELEN, N., ÖZBEK, T., Türkiye'de Tarım İlacı Kullanımı ve Yarattığı Sorunlar. Türkiye Ziraat Mühendisleri 3. Kongresi. Ankara 1990.

(18) KÜN, E., ULUKAN, H., DURUTAN, N., KARACA, M., ADAK, S., EMEKLİER, Y., GÜLER, M., YILMAZ, B., Türkiye'nin Tahıl Üretim Potansiyeli Ve Stratejileri. Türkiye Ziraat Mühendisliği 3. Teknik Kongresi. Ankara, 1990.

(19) KOLSARICI, Ö., GÜRBÜZ, B., ARIOĞLU, H., ÇALIŞKAN, C., ALGAN, N., Türkiye'de Yağ Bitkilerinin Üretimi Ve Sorunları. Türkiye Ziraat Mühendisliği 3. Teknik Kongresi. Ankara, 1990.

(20) ERAKTAN, G., YURDAKUL, O., IŞIKLI, E., AKDEMİR, Ş., EMEKSİZ, F., IŞIN, F., DİREK, M., ÖREN, N., Avrupa Topluluğu Karşısında Türk Tarımı Türkiye Ziraat Mühendisliği 3. Teknik Kongresi. Ankara, 1990.

(21) Anonymous., Avrupa Topluluğu ve Türkiye. Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı. s. 3, Ankara, Ocak 1993.

(22) Anonymous., Zirai ve İktisadi Rapor 1992-1993. Türkiye Ziraat Odaları Birliği Ankara, s. 27, 1999.

Bu belgeye

(23) EROL, M., Türkiye ve Avrupa Topluluğu Ülkelerinin Tarımsal Yapılarının Önemli Bileşenler Analizi İle İncelenmesi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ekonometri Bölümü Yüksek Lisans Tezi. Ankara, Şubat 1993.

(24) YILDIRIM, B.G., Avrupa Topluluğu'nda Ve Türkiye'de Tarımsal Destekleme Politikaları, Reformu Ve Geleceği. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü AT'ın Ekonomik Yapısı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1994.

(25) KURAN, G., Avrupa Topluluğu Ortak Tarım Politikası Ve Türk Tarımının Ortak Tarım Politikasına Uyumu. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Toplulukları (hukuk) Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. Ankara, 1995.

(26) YİĞİT, U., Avrupa Topluluğu Ortak Tarım Politikası. Ziraat Odaları Birliği. Ankara, s. 36, 1996.

(27) ENGİNDENİZ, S., KENANOĞLU, Z., Tarım İşletmelerinde Arazinin Etkin Kullanımına Yönelik Bazı Öneriler. Türkiye 2. tarım ekonomisi Kongresi. Cilt 1. Adana, s. 35,42, 4-6 Eylül 1996.

(28) KIRAL, T., TATLIDİL, F.F., Avrupa Birliği'nde Tarım İşletmelerinin Sınıflandırılması, Büyüklük ve Gelir İle Bazı Başarı Ölçülerinin Saptanmasında Yeni Kavram ve Yaklaşımlar. Türkiye 2. Tarım Ekonomisi Kongresi Adana s. 107, 4-6 Eylül 1996.

(29) TUFAN, A., SAYIN, C., Türkiye'de Tarım Ürünlerine Yönelik Dış Satım Teşvikleri, Gelişim Yönü Ve Etkileyen Faktörler. Türkiye 2. Tarım Ekonomisi Kongresi, cilt I. Adana, 4-6 Eylül 1996.

(30) VURAL, H., YAVUZ, O, Avrupa Birliğinde Gıda Tüketim Yapısındaki Değişmeler. Türkiye 2. Tarım Ekonomisi Kongresi Adana, 4-6 Eylül 1996.

(31) YILMAZ, M.G., Türkiye AB Gümrük Birliği Ve Tarım Ürünleri Ticareti. Türkiye 2. Tarım Ekonomisi Kongresi, cilt I. Adana, 4-6 Eylül 1996.

(32) ABAY, C., AB İle Gümrük Birliği'ne Gidilmesinin Türkiye'de Tarımsal Girdi Sanayiine Etkileri. Türkiye 2. Tarım Ekonomisi Kongresi, cilt I. Adana, 4-6 Eylül 1996.

(33) DURA, C., Avrupa Birliği'nin Üçüncü Ülkelerle Ekonomik ilişkileri. Hazine Dergisi. Sayı .8, Ankara. Ekim 1997.

(34) ALTUNTAŞ, E., ÖĞÜT, H., TAŞER, Ö.F., Ülkemizin Coğrafi Bölgelerine Göre Tarımsal Mekanizasyon. Tarımsal Mekanizasyon 17. Ulusal Kongresi. Tokat, 4-7 Eylül 1997.

(35) DEMİR, T., Türkiye'nin Avrupa Birliğine Tam Üye Olması Halinde Tarımsal Yapı Ve Politikalarında Meydana Gelecek Muhtemel Değişmeler. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Teorisi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. İstanbul, 1997.

(36) YILDIRIM, İ., BAL, T., ACAR, İ., Doğu Anadolu Bölgesinde Tarımsal Yapıdan Kaynaklanan Başlıca Sorunlar Ve Bazı Çözüm Önerileri. Türkiye 3. Tarım Ekonomisi Kongresi. Ankara 7-9 Ekim 1998.

(37) PEKER, K., BİRİNCİ, A., ATSAN, T., Tarım Sektöründe Verimliliğin Artırılması Amacıyla Yöresel İhtisaslaşmaya Gidilmesinin Önemi, Muhtemel Etkileri ve Bu Süreçte Tarım Ekonomistlerinin İşlevleri. Türkiye 3. Tarım Ekonomisi Kongresi Ankara, 7-9 Ekim s. 86, 1998.

(38) TALİM, M., İŞİN, Ş., Türkiye'de Tarımsal Yapının Tarımda Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri Ve Değişim Önerileri. Türkiye 3. Tarım Ekonomisi Kongresi. Ankara 7-9 Ekim 1998.

(39) KIZILASLAN, H., GÜRLER, A.Z., Türkiye'de Uygulanan Tarımsal Fiyat Politikasının Üretici Üzerine Etkileri ve Gelişme Seyri. Türkiye Ziraat Mühendisleri 3. Teknik Kongresi s. 118. Ankara. 1990.

(40) GÜNDEM, C., MİRAN, B., SARI, M.A., Türk Tarımında Verimlilik Ve Etkinliğin Gelişimi: Bir Veri Zarflama Yöntemi Uygulaması. Türkiye 3. Tarım Ekonomisi Kongresi. Ankara 7-9 Ekim 1998.

(41) Anonymous., Zirai ve İktisadi Rapor 1997-1998. Türkiye Ziraat Odaları Birliği Ankara, s. 9, 10, 176, 179, 1999.

(42) Anonymous., Ülkemizde tarımsal Yapıya ilişkin Özellikler. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Dergisi. Sayı 122. Temmuz-Ağustos 1998. Tarım Reformu Genel Müdürlüğü APK Daire Başkanlığı. Sh. 122.

(43) ŞENER, B.H., AB'nde Tarım İşletmelerinin Tasnifi Ve Ekonomik Büyüklüklerini Tespit Kriterleri. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Dergisi. Sayı 122, s. 19 Ankara, Temmuz-Ağustos 1998.

(44) SARIOĞLU, M., AB'nde Tarım Alanlarının Amaç Dışı Kullanılmasını Önleyici Mevzuata Dair Rapor. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Dergisi, Sayı 122, Ankara, s. 21, Temmuz-Ağustos, 1998.

(45) REHBER.E, Türk Tarımında Üretim Deseni. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Dergisi.Sayı: 122
Ankara Temmuz-Ağustos 1998

(46) TAN, S., ŞENER, B., AYTÜRE, S., FEOGA Ve Türkiye'de Uygulanabilirliği. Çalışma
Raporu 1999-3. Ankara Aralık 1999.

(47) DURA, C., Türkiye Ve Avrupa Birliği İlişkileri: 36 Yılın Bilançosu 1967-1999. Maliye
Dergisi. S.3-23. Ankara, Mayıs-Ağustos 1999.

(48) Anonymous. Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası Reformunun Yeni Tur DTÖ
Müzakereleri ve Genişleme Olguları Çerçevesinde Değerlendirilmesi. Ankara sh. 451 Aralık 1999.

(49) KARAGÖLGE, C., PEKER, K., BİRİNCİ, A., Türkiye'nin Bitkisel Ürünlerdeki Yeterlilik
Durumuna Göre GAP Alanı İçin Uygun Üretim Desenin Belirlenmesi. GAP I. Tarım Kongresi
Şanlıurfa, 26-28 Mayıs 1999.

(50) GÜLTEKİN, U., Tarımsal Alanların Amaç Dışı Kullanımı ve Çevre Politikası Yönünden
Değerlendirilmesi. 2000 GAP Çevre Kongresi, Şanlıurfa. 16-18 Ekim 2000.

(51) Anonymous , AB'ye Giden Yolda Türk Tarımı. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı. Ankara, s. 11,
23. 24. 30, 31, 33, Mart 2000.

(52) ÖNAL, İ., ÇAKMAK, B., 21. Yüzyıla Girerken Türkiye'nin Tarımsal Mekanizasyon
Durumu ve Tarım İş Makinaları Sanayii. Tarımsal Mekanizasyon 19. Ulusal Kongresi 1-2 Haziran
2000, Erzurum.

(53) PAKSOY, M., PAKSOY, S., Ekonomik Bütünleşmeler ve Avrupa Birliği (Türkiye- Avrupa
Birliği İlişkileri) Şanlıurfa, s. 35, 2000.

(54) ÇOŞKUN, B., Avrupa Birliği Ve Türkiye'nin Tarım Makinaları İmalat Sanayi Profili Ve
Rekabet Koşulları. Tarımsal Mekanizasyon 19. Ulusal Kongresi. Erzurum 2000.

(55) Anonymous., 2000, 4. SİAD Zirvesi, AB İle Bütünleşme Sürecinde Tarımda Reform
Çalışması ve Başkanlar Bildirisi Şanlıurfa, 2000.

(56) GÜRBÜZ, İ. B., Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na Olası Üyeliğinin Tarım Sektörü Üzerine
Etkileri, Yunanistan Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Çü. Ziraat.Fak.,1994, Çü. Ziraat Fak. Yayınları, 88,
1994

(57) WINSHULL.,GF,N., The New Europa. An Economic Georaphy of the EEC. London, s.111-115, 1985.

(58) TRACY, M., Government and Agricultural in Western Europa 1980-1988 London, s. 140, 1989.

(59) KENNET, W., The Future of the Europa. London, s. 102, 1976.

(60) <http://www.foreigntrade.gov.tr/ab/Abgenisleme/gensleme.htm>.2000.

(61) CEBECİ, N., KOÇTÜRK, O.M., 1980 Sonrası Piyasa Ekonomisi Uygulamalarının Türk Tarımına Etkilerinin Gümrük Birliği Sürecinde Değerlendirilmesi. Türkiye 2. tarım ekonomisi kongresi II.cilt, 4-6 Eylül 1996, Adana, s. 24, 1996.

(62) TUFAN, A., Türkiye Ekonomisi. Ankara Üniv. Ziraat Fak.Ders kitabı. Yayın no: 1487 Ankara, 1997.

(63) Anonymous., Türkiye-Avrupa Birliği Tarım Ürünleri Ticaretinde Tercihli Rejim. Dış Ticaret Müsteşarlığı AB Genel Müdürlüğü, Ankara, s. 5-6, Ocak 1999.

(64) ÇELİK, Y., KARLI, B., PAKSOY, S., Harran Ovasında Sulamaya Açılan Alanda Ürün Deseniindeki Değişmeler ve GAP'ta Öngörülen Ürün Deseni İle Karşılaştırılması. Türkiye 3. Tarım Ekonomisi Kongresi. s. 297, Ankara. 7-9 Ekim, 1998.

(65) <http://europa.eu.int./comm/eurostat>.2001.

(66) Anonymous., DİE. Tarım İstatistikleri Özeti 1997.

(67) Anonymous., İTO Rakamlarla Türkiye Ekonomisi. Yayın No:2000-17 İstanbul, 2000.

(68) www.fao.org.

(69) Anonymous., DİE, 30 Kasım 1997 Genel Nüfus sayımı Sonuçları.

(70) www.die.gov.tr..

(71) Anonymous., DİE 1994. 1991 Genel Tarım Sayımı.tarımsal İşletmeler (Hane Halkı) Araştırma Sonuçları. Yayın No:1691 Ankara, 1994.

- (72) Anonymous., DİE 1980 Tarım Sayımı Yayın No:1028 Ankara.
- (73) Anonymous., DİE 1996. Hane Halkı İşgücü Anketi Sonuçları Ekim 1994. Yayın No:1876 Ankara Temmuz 1996.
- (74) ALTUNTAŞ, E., ÖĞÜT, H., TAŞER, F., Ülkemizin Coğrafi Bölgelerine Göre Tarımsal Mekanizasyon. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Dergisi. Ankara, Sayı 118, s. 43 Kasım-Aralık 1997.
- (75) ERAKTAN, G., Tarım Politikası Temelleri ve Türkiye’de Tarımsal Destekleme Politikası. S.9 Uzel Yayınları ISBN 975-8437-01-1 İstanbul 2001.
- (76) www. tarim.gov.tr
- (77) Fao 1998, Food Balance Sheet, Rome
- (78) OECD 1988, Food Consumption Statistics, Paris.
- (79) PAKSOY, M., TAN, A., Türkiye’de Gıda Tüketim Yapısının Gelişimi ve Tüketim Eğilimlerindeki Değişim. Türkiye 3. Tarım Ekonomisi Kongresi Ankara, 7-9 Ekim 1998.
- (80) Eurostat 1998, ZPA1 Balance Sheets, Datashop Eurostat, Lüksembourg.
- (81) OECD 1991, Food Consumption Statistics, Paris.
- (82) Eurostat 1994, Basic Statistics Of Community, Lüksembourg.
- (83) www. ciftcinet. Çine-tarım. Kimyevi gübrenin Tarımdaki Önemi. 2001.
- (84) www. dsi.gov.tr.
- (85) TORTOPOĞLU, A. İ., Kimyevi Gübre Destekleme Uygulamasına Son Verilmeli, Gübre Desteklemesinde Kullanılan Kaynak, Daha Fazla İstihdam ve Verim Artışı Sağlayan Sulama Yatırımlarında Kullanılmalıdır. Türkiye 3. Tarım Ekonomisi Kongresi Ankara, s.150, 7-9 Ekim 1998.
- (86) ÖZTÜRK, S., Tarım İlaçları Mayıs 1997 İstanbul.. 1997
- (87) Anonymous., CEC., The Agricultural Situation in The European Union 1988 Report. Commission of The European Communities.Lüksembug, 1999.

(88) Anonymous., DİE 1999, Türkiye İstatistik Yıllığı. Yayın No:2240 Ankara.

(89) ZEREN, Y., IŞIK, A., Türkiye’de Tarımsal Mekanizasyon, Traktör ve Tarım Makinaları İmalat Sanayinin Durumu ve Sorunları. Ziraat Mühendisleri 3. Kongresi. Ankara. S.236, 1990.

(90) YALTIRIK, A., KÖKSAL, R., Makine Birliklerinin Türkiye’de Uygulamaya Konulabilmesi Üzerine Bir Araştırma. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Dergisi. Ankara Sayı.73 s.25 Mart 1992.

(91) ELÇİ, A., www.ciftcinet. Cine-tarım. Türkiye’de Tohumculuğun Durumu ve Gelişimi.

(92) www.igeme.gov.tr

(93) www.dpt.gov.tr.

(94) İNAN, İ. H., Tarım Ekonomisi ve İşletmeciliği. T.Ü.Tekirdağ Ziraat Fakültesi.Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı.s.147. Tekirdağ. 2001

ÖZGEÇMİŞ

1968 yılında Amasya/Merzifon'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Kırıkkale'de tamamladı. 1986 yılında Söke Ziraat Teknik Lisesinden ve 1992 yılında Çukurova Üniversitesi Tarım Makinaları Bölümünden mezun oldu. 1986-1993 yılları arasında Tarım ve Köyişleri Bakanlığının farklı birimlerinde görev aldı. 1994 yılında Harran Üniversitesi Şanlıurfa Meslek Yüksekokulu Tarım Alet ve Makinaları programında öğretim görevlisi olarak görev yapmaya başladı. Halen bu görevi sürdürmekte olup evli ve üç çocuk babasıdır.

ÖZET

AB ve Türkiye’de tarımsal yapı incelenirken, GSMH’da tarımın payı, arazi varlığı, tarımsal nüfus ve işgücü, tarımsal işletmelerin büyüklüğü ve işletme sayısı, bitkisel ve hayvansal ürünlerde yeterlilik, gübre, tarımsal ilaç, sulama, traktör varlığı ve destekleme konuları incelenmiştir.

Tarımın GSMH’daki payı ülkemizde çok yüksektir. Türkiye’de GSMH’da tarımın payı %16,9 iken AB’de %1,6 seviyesinde gerçekleşmiştir.

Ülkemizin tarım arazisi miktarı AB’nin %19,61’ine eşit olup İspanya ve Fransa’dan sonra AB’ye üye ülkelerin hepsinden daha büyük tarımsal alana sahiptir. Ancak topraklarımızın amaç dışı kullanımı, erozyon ve çoraklaşma sorunları vardır.

Tarım nüfusumuz çok yüksektir. Türkiye’nin tarımsal nüfusu 22,5 milyon olup bu rakam AB’den %21,6 daha fazladır. AB’ye göre daha genç bir tarımsal nüfusa sahip olmakla birlikte tarım kesiminde AB’ye göre daha fazla kadın nüfus çalışmakta, ücretli işgücü kullanımı AB’ye göre %25 daha az gerçekleşmektedir.

Ülkemizde tarımsal işletmelerin büyüklükleri çok azdır. AB’de ortalama işletme büyüklüğü 18,4 ha iken ülkemizde 5,9 ha’dır.

Bitkisel ve hayvansal ürünlerde Türkiye yeterliliğini kaybetmiştir. Gübre, ilaç kullanımı, destekleme oranları AB’nin çok çok altındadır. Ekonomik olarak sulanabilecek arazilerin sulamaya açılması ve bilinçsiz sulama, sorun oluşturmaktadır. Tohumluk üretimimiz yetersiz olup özellikle sebze tohumu üretiminde dışa bağımlılık devam etmektedir. Ülkemizde hektara düşen traktör sayısı AB’den daha azdır.

Sonuç olarak Türk tarımının tarımsal yapısında ciddi boyutta yetersizlikler görülmekte olup, ülkemiz için hayati öneme sahip olan tarım sektörünün içinde bulunduğu bu darboğazdan bir an önce çıkarılması gerekmektedir.

SUMMARY

Share of agriculture at GNP, amount of land, agricultural population and productive power, size and amount of agricultural holdings, adequacy in crop and animal products, fertilizer, pesticides, irrigation, number of tractor and supportance subjects were investigated when EU and Turkey's agricultural structure were examining.

In our country, share of agriculture at GNP is very high EU's agricultural share at GSMH is 1.6% while Turkey's 16.9%.

The amount of agricultural field in Turkey is 19.61% of EU, also this amount is greater than other EU countries except Spain and France. But, there are problems which are using of the agricultural population is 22.5 million which is more than 21.6% for EU. Although, Turkey has younger agricultural population, the number of female worker is higher than 25% according to EU, and also using of productive power with charged is less than 25%, according to EU.

Our country has very small area for each agricultural enterprise which is 5,9 ha in Turkey and 18.4 ha in EU approximately.

Turkey has lost the self sufficiency in crops and animal products. Fertilizer, using of the pesticide and supporting levels are very loss than EU's level. Problems are shown in begining to the irrigation in economically irrigatable lands and unconscious irrigation. Turkey's production of seed is insufficient and especially vegetable seed production dependency to the other countries are going on. Number of tractor for each ha is lower than EU.